

Εγκληματολογικές Μελέτες

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ- ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

Εγκληματολογικές Μελέτες

ΤΕΥΧΟΣ 4

Αντεγκληματική πολιτική και συμμετοχή των πολιτών

Αναστασία Χαλκιά

ΑΘΗΝΑ 2017

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Διεύθυνση σειράς: **Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφονίτου**, Διευθύντρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εγκληματολογία», του Παντείου Πανεπιστημίου

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»
του ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 4

Αναστασία Χαλκιά, *Αντεγκληματική πολιτική και συμμετοχή των πολιτών*,
Αθήνα 2017

DTP, μακέτα εξωφύλλου | re: create

ISSN- 2408-008X

ISBN- 978-618-81828-0-6

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου με τον Ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής του βιβλίου με φωτοτυπίες, ηλεκτρονικές ή οποιοσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το Άρθρο 51 του Ν. 2121/1993.

Σχεδιασμός & Δημιουργία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΙΟΝΙΚΟΣ

Μαρία Τσακουρίδου & ΣΙΑ Ο. Ε.

Θεμιστοκλέους 42, Αθήνα, 106 78

Τηλ. και Fax: 210 38 01 777, e-mail: dionicos@otenet.gr, www.dionicos.gr

Στον Δημήτρη και την Εύα, την οικογένειά μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	9
Εισαγωγή	11
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις της αντεγκληματικής πολιτικής	15
2. Φορείς αντεγκληματικής πολιτικής	18
3. Κατευθύνσεις αντεγκληματικής πολιτικής	20
4. Σύντομη ιστορική επισκόπηση	23
5. Θεωρητική προσέγγιση	29
5.1. Αντεγκληματική πολιτική, δικαιώματα του ανθρώπου και Εγκληματολογία	31
6. Συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική	33
6.1. Θεσμικό πλαίσιο της συμμετοχής των πολιτών	42
6.2. Μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής	44
6.2.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη	44
6.2.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ)	52
ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ	
7. Αντικείμενο και μεθοδολογία της έρευνας	57
8. Παρουσίαση και ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων	62
8.1. Χαρακτηριστικά του δείγματος	62
8.2. Στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική	63
8.2.1. Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας	63
8.2.2. Κοινωνική πρόληψη	64
8.2.3. Τυπολογίες δραστών / εγκλημάτων	65
8.3. Στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική	67
8.3.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη	67
8.3.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ) ..	69
8.4. Συμπεράσματα	74
Επίλογος	76
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	78
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	87

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σχετικά με την παρούσα έκδοση θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως την Καθηγήτρια Κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Διευθύντρια του ΠΜΣ «Εγκληματολογία» και του Εργαστηρίου Αστυνομικής Εγκληματολογίας (ΕΑΣΤΕ) για την πρότασή της να συμπεριλάβει την εργασία μου στη σειρά που διευθύνει υπό τον τίτλο «Εγκληματολογικές Μελέτες».

Δεδομένου ότι η μελέτη αυτή αποτελεί τμήμα της διδακτορικής μου διατριβής, θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω δημόσια σε εκείνους που συνέβαλλαν επιστημονικά στην πραγμάτωσή της.

Ο Ομότιμος Καθηγητής Κύριος Ιάκωβος Φαρσεδάκης καθόρισε με την ακαδημαϊκή του διδαχή και την επιστημονική του γνώση και στάση την επιλογή μου προς την κατεύθυνση της Εγκληματολογίας και τη συνέχιση των σπουδών σε διδακτορικό επίπεδο. Καθ'όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής η υποστήριξή του, οι συμβουλές και οι επισημάνσεις του, με την καθοδηγητική αυστηρή επιείκεια που τον διακρίνει, υπήρξαν καίριες και ανεκτίμητες σε επιστημονικό και ηθικό επίπεδο. Το Μάθημά του είναι κεφαλαιώδες.

Η Καθηγήτρια Κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου συνέβαλλε καταλυτικά στη δυνατότητα διεξαγωγής και ολοκλήρωσης της έρευνας της διατριβής και στην εξασφάλιση των απαραίτητων προϋποθέσεων, αφ'ενός μέσω της προσωπικής της επικοινωνίας με θεσμικούς εκπροσώπους και της συμβολής φοιτητριών του προπτυχιακού μαθήματός της «Εμπειρική Εγκληματολογία II» στη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων, αφ'ετέρου με το επιστημονικό της έργο και την ουσιαστική της παρέμβαση, επιστημολογική και μεθοδολογική, κατά την εκπόνηση της διατριβής.

Ο Καθηγητής Κύριος Αντώνης Μαγγανάς με την ενθάρρυνσή του να συνεχίσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές και την τιμητική για μένα αποδοχή του να οριστεί Μέλος της Τριμελούς Επιτροπής στάθηκε αρωγός στην εξέλιξη της διατριβής.

Οι (τότε) φοιτήτριες Κυρίες Ανθούλα Αργυρίου, Ιόλη Γεροπάνου, Γιολάντα Γιαννοπούλου και Νατάσα Σταθάτου, διακρινόμενες από υπομονή και επιμέλεια, μερίμνησαν, με ουσιαστικό ενδιαφέρον, για τη συγκέντρωση μέρους των ερωτηματολογίων της έρευνας και τη βοήθειά τους εκείνη τη δύσκολη για εμένα περίοδο δεν θα τη ξεχάσω.

Τους ευχαριστώ όλους εκ βαθέων και αμερίστως.

Αθήνα, 22 Απριλίου 2017
Αναστασία Χαλκιά

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αντεγκληματική πολιτική συνιστά ένα δυναμικό και πολυεπίπεδο σύνολο κατευθύνσεων και δράσεων, το οποίο είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής και της επίδρασης φορέων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα σε διεθνές, ευρωπαϊκό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Υπό την έννοια αυτή, η αντεγκληματική πολιτική βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το υφιστάμενο κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο ενός συγκεκριμένου τόπου σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, ενώ παράλληλα συνδιαλέγεται με περιβάλλοντα πέραν των ορίων της επικράτειάς της, στο πλαίσιο εναρμόνισης των δράσεών της με άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή μεταφοράς καλών πρακτικών. Ως σύνολο αρχών, στόχων και πρακτικών η αντεγκληματική πολιτική αφορά ένα ευρύ πεδίο κοινωνικών λειτουργιών που ενέχουν ιδιαίτερη σημασία και οι οποίες υπερβαίνουν τα αρχικά προτάγματά της, καθώς συναρτώνται άμεσα με την κοινωνική ευρυθμία και ευταξία.

Ειδικότερα, στην Ελλάδα, η αντεγκληματική πολιτική αποπειράται αλλά και υποχρεούται πλέον, λόγω τόσο της συμμετοχής της χώρας σε διεθνείς και ευρωπαϊκούς φορείς όσο και των επικρατουσών συνθηκών στο εσωτερικό, να απαντήσει συντεταγμένα στο έγκλημα. Τα δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα¹ που διεξήχθη στην Ελλάδα εν μέσω της κρίσης² συντείνουν στην αναγκαιότητα χάραξης μιας μακροπρόθεσμης αντεγκληματικής πολιτικής και στην εκ νέου συγκρότησή της «*με γνώμονα κυρίως το κοινωνικό αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη και όχι αποκλειστικά και μόνον με γνώμονα τη δικαιοσύνη του τυπικού συστήματος άσκησης κοινωνικού ελέγχου*».³ Στο πλαίσιο αυτό η οργάνωση των απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα, χρειάζεται να λάβει υπόψη της την οικονομική αλλά και ευρύτερη κρίση, η οποία δεν είναι παρά μία κρίση αξιών.⁴ Αν και δεν υποστηρίζεται-μονοσήμαντα- ότι η οικονομική κρίση συμβάλλει στην αύξηση της εγκληματικότητας, ωστόσο, δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι η γενικότερη υφιστάμενη κρίση πυροδοτεί τη διασάλευση της όποιας πρότερης κοινωνικής κανονικότητας και υπό το

¹ European Social Survey, www.europeansocialsurvey.org

² Βλ. Γεωργαράκης Ν., Δεμερτζής Ν. (επιμ.) (2015) *Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας. Κρίση και η αποδόμηση του πολιτικού*, Gutenberg – ΕΚΚΕ, Αθήνα, Μουρίκη, Α., Μπαλούρδος, Δ., Παπαλιού, Ο., Σπυροπούλου, Ν., Φαγαδάκη, Ε., Φρονίμου, Έ. (επιμ.) (2012) *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας – 2012. Όψεις της κρίσης*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.

³ Τσίγκανου, Ι. (2016) «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/αντεγκληματική-πολιτική-και-τυπικό/>

⁴ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2013) «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία: η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Εγκληματολογία*, τεύχ. 1-2, σ. 1207-1224.

πλαίσιο αυτό, μετέχει στην εμφάνιση περιστατικών ανομίας, παραβατικότητας και εγκληματικότητας.

Η παρούσα μελέτη, η οποία αποτελεί μέρος της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας,⁵ αναφέρεται στην αντεγκληματική πολιτική, εστιάζοντας κυρίως στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και συγκεκριμένα σε δύο μορφές της: την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα). Στο Μέρος Α' παρουσιάζονται το εννοιολογικό και θεωρητικό πλαίσιο του υπό μελέτη αντικειμένου. Στο Μέρος Β' αναλύονται τα πορίσματα της έρευνας που διεξήχθη σε κατοίκους τριών περιοχών της Αθήνας, οι οποίες παρουσιάζουν διαβάθμιση εγκληματικότητας (περιοχές χαμηλής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας). Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα και οι επισημάνσεις που προέκυψαν από τη μελέτη και την έρευνα σχετικά με την αντεγκληματική πολιτική και τη συμμετοχή των πολιτών. Ιδιαίτερη βαρύτητα στην παρούσα μελέτη αποδίδεται στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική, όπως αυτή πραγματώνεται μέσα από τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας και την αποκαταστατική δικαιοσύνη, καθώς και στις στάσεις των πολιτών απέναντι στους ως άνω θεσμούς.

Η προσπάθεια αποτύπωσης των στάσεων των πολιτών απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο ενέχει σημαντική πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική σημασία.⁶ Αξίζει να αναφέρει κανείς τον οιονεί ορισμό του πολίτη από τον Αριστοτέλη ως εκείνου που μετέχει στην εξουσία και την απονομή δικαιοσύνης.⁷ Είναι, επομένως, σαφές ότι η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος συνιστά συνθήκη που ορίζει τόσο τη σχέση τους με την πολιτική όσο και τη σχέση τους με το δίκαιο.⁸ Με αυτό τον τρόπο το δίκαιο και

⁵ Χαλκιά, Α. (2012) *Η τιμωρητικότητα του κοινού και οι στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα*, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

⁶ Για να χαρακτηριστεί μια πράξη ως έγκλημα, σύμφωνα με τη δεύτερη (ψυχοκοινωνική) προϋπόθεση που θέτει ο Pinatel, θα πρέπει να θεωρείται από την πλειονότητα των κοινωνιών ως τέτοιο και, συνεπώς, σύμφωνα με τον Ιάκ. Φαρσεδάκη, «σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαία η διεξαγωγή ερευνών στάσεων του πληθυσμού», Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», στο *Τμητικός Τόμος Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 401-413, υποσ. 10, σ. 404.

⁷ Όπως αναφέρεται στο Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 15. Στην Αρχαία Ελλάδα, επίσης, η εξουσία του πολίτη ήταν πολύ μεγάλη στη λειτουργία της δικαιοσύνης, αφού μπορούσε, εκτός από το να ασκήσει δημόσια αγωγή, να δικάζει, να εκδίδει αποφάσεις, να νομοθετεί, να ερμηνεύει τους νόμους, να διώκει, να συλλαμβάνει, να επιβάλλει ποινές, στο ίδιο, υποσημ. 3, σ. 17 και σ. 44-45.

⁸ Στο ίδιο, σ. 15 και σ. 49.

η πολιτική αποτελούν έννοιες που συνδέονται όχι μόνο με την Πολιτεία αλλά και με τον πολίτη, ο οποίος καθίσταται ως ο 'σημαντικός άλλος' στην οργάνωση των απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το αυξημένο ενδιαφέρον για το έγκλημα σε συνδυασμό με το φόβο του εγκλήματος⁹ καθιστούν τους πολίτες, ως μεμονωμένα άτομα αλλά και ως μέλη ομάδων πίεσης, σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης αλλά και εφαρμογής της αντεγκληματικής πολιτικής.¹⁰

Όριο στη χάραξη και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής αποτελούν τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η αντεγκληματική πολιτική απαιτείται να είναι μια συνεχώς ανανεούμενη κρατική δέσμευση προστασίας του κοινωνικού συνόλου και του μεμονωμένου πολίτη, απέναντι στην προβολή των δικαιωμάτων που προκύπτουν από το έγκλημα και μια πολυεπίπεδη «επανεφεύρεση»¹¹ των κοινωνικών απαντήσεων σε αυτό. Τελικά είναι από αυτές τις προϋποθέσεις που συνάγεται η νομιμοποίηση των παρεμβάσεών της.

⁹ Ζαραφωνίτου, Χ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος, Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*. Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (ελληνικά-αγγλικά).

¹⁰ Για τις έρευνες σχετικά με τις στάσεις του κοινού και το κοινό ως παράγοντα διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (2004) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.253-272.

¹¹ Delmas-Marty, M. (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής*, μτφρ. Ζαραφωνίτου, Χ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 377.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η αντεγκληματική πολιτική συνιστά ένα ευρύ και σύνθετο πεδίο. Δεδομένης της συμβολής της στην κοινωνική ευρυθμία, η επιστημονική προσέγγισή της αποτελεί βασική παράμετρο για την ορθολογική οργάνωση των κοινωνικών απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα αλλά και για τον επαναπροσδιορισμό της εννοιολόγησής του. Υπό το πρίσμα αυτό η αντεγκληματική πολιτική αποτελεί, υπό ευρεία έννοια, κλάδο της επιστήμης της Εγκληματολογίας.¹² Ωστόσο, επειδή η εφαρμογή της προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, αλλαγές στην παιδεία, στην υγεία, στην οικονομία και αλλού, οι οποίες δεν σχετίζονται άμεσα με το έγκλημα και ο σχεδιασμός της περιλαμβάνει και εξωεπιστημονικούς παράγοντες (θρησκευτικούς, ηθικούς κ.λπ.), ορισμένοι μελετητές την θεωρούν ως «αυτόνομο ή ιδιόρρυθμο επιστημονικό κλάδο», παρόλο που τελικά η προσέγγιση αυτή δεν είναι η επικρατούσα.¹³

Αναφορικά με τον ορισμό της αντεγκληματικής πολιτικής οι διατυπώσεις είναι ποικίλες. Από τις αρχικά¹⁴ περιοριστικές προσεγγίσεις που αναφέρονταν κυρίως στις κατασταλτικές κρατικές πολιτικές, προοδευτικά υιοθετήθηκαν ευρύτεροι ορισμοί,¹⁵ οι οποίοι, υπό την επιρροή της εγκληματολογικής θεω-

¹² Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.129.

¹³ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, σ.279.

¹⁴ Ο Feuerbach όρισε την αντεγκληματική πολιτική στο βιβλίο του *Manuel de droit penal*, 1803, ως «το σύνολο των κατασταλτικών διαδικασιών μέσω των οποίων το κράτος αντιδρά στο έγκλημα», όπως αναφέρεται στο Delmas-Marty, Μ. (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, ό.π., σ. 27.

¹⁵ Για παράδειγμα, ο εγκληματολόγος Ferri στο έργο του *Sociologica criminale*, 1880, αναφέρθηκε στα «υποκατάστατα της ποινής», στην καταπολέμηση των κοινωνικών πηγών του εγκλήματος, στη λήψη, δηλαδή, κοινωνικών μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής, εκτός του ποινικού κώδικα, όπως, για παράδειγμα, η προστασία των εγκαταλελειμμένων παιδιών, βλ. Αλεξιάδης, Σ. (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 15-62, Κουράκης, Ν. (1994) «Βάσεις και τάσεις της συγχρόνου αντεγκληματικής πολιτικής», σ. 475, στο Κουράκης Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά*

ρίας, συμπεριέλαβαν στην αντιμετώπιση του εγκλήματος διευρυμένες κοινωνικές πολιτικές του κράτους.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει την αντεγκληματική πολιτική ως «το σύνολο των μέτρων που τείνουν στην προστασία της κοινωνίας από την εγκληματικότητα, στη φροντίδα για τη μελλοντική εξέλιξη του εγκληματία και στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του θύματος»,¹⁶ τονίζοντας με τον ορισμό αυτό το ευρύ πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής, το οποίο αφορά την πρόληψη, τον εγκληματία και το θύμα. Ο M.Ancel, στην Πρώτη Σύσκεψη Αντεγκληματικής Πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης, το 1975, αναφέρει ότι «μια πραγματική αντεγκληματική πολιτική είναι ένα σύστημα συναρτημένο και λογικό αντεγκληματικής κοινωνικής αντίδρασης»,¹⁷ δηλώνοντας ευθαρσώς ότι τυχαίες και ασυνεχείς απαντήσεις στην αντιμετώπιση του εγκλήματος δεν σχετίζονται με την αντεγκληματική πολιτική. Ωστόσο, οι προσπάθειες οριοθέτησης της αντεγκληματικής πολιτικής συνεχίζουν στο χώρο και στο χρόνο. Η M.Delmas-Marty οριοθετεί το πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής ως «το σύνολο των διαδικασιών, μέσω των οποίων το κοινωνικό σώμα οργανώνει τις απαντήσεις του στο εγκληματικό φαινόμενο».¹⁸ Ο Η.Δασκαλάκης θεωρεί ότι είναι «η επιστήμη και η τέχνη που ανακαλύπτει και οργανώνει ορθολογικά τις καλύτερες δυνατές λύσεις στα προβλήματα που θέτει το εγκληματικό φαινόμενο» και προσθέτει ότι «για αντεγκληματική πολιτική μπορεί να μιλήσει κανείς από τη στιγμή κατά την οποία η αντίδραση κατά του εγκλήματος παύει να υπακούει σε τυφλούς συγκινησιακούς μηχανισμούς και να εκδηλώνεται αποκλειστικά με τη χρήση της δύναμης και αρχίζει να διαπλάσσεται ορθολογικά, ως σκόπιμη δράση που αποβλέπει στην επίτευξη ορισμένων στόχων».¹⁹ Ο Ιάκ. Φαρσεδάκης αναφέρει ότι η αντεγκληματική πολιτική «περιλαμβάνει τη μελέτη όλων των στρατηγικών, προγραμμάτων και μέτρων που στοχεύουν στον έλεγχο, σε ανεκτά όρια, της εγκληματικότητας, πάντοτε με βασικό κριτήριο την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σε αυτήν εντάσσονται, τόσο η προφύλαξη από το έγκλημα όσο και η πρόληψη του εγκλήματος».²⁰ Ο Σ.Αλε-

της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της, Ποινικά 42, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

¹⁶ Conseil de l'Europe, La participation du public a la politique criminelle. Strasbourg, 1984, όπως αναφέρεται στο Τσήτσουρα, Α. (1994) «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 63-72:63.

¹⁷ Στο ίδιο.

¹⁸ Delmas-Marty, M. (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, ό.π., Αθήνα, σ. 28.

¹⁹ Δασκαλάκης, Η. (1985) *Μεταχείριση εγκληματία*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 21.

²⁰ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 132.

ξιάδης ορίζει την αντεγκληματική πολιτική ως «το σύστημα των βασικών αρχών, που διέπουν την επιλογή από την Πολιτεία των κατιδίαν κατευθύνσεων και τη λήψη των μέτρων, που υποδεικνύονται από την εγκληματολογική θεωρία, για την περιστολή του εγκλήματος στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση».²¹ Η Σ.Βιδάλη αναφέρει ότι ο όρος αφορά «ένα σύνθετο φάσμα εφαρμογών της εγκληματολογικής και ποινικής θεωρίας, που μέσα από μέτρα και πολιτικές επιχειρούν να αντιμετωπίσουν προληπτικά, αποτρεπτικά ή κατασταλτικά το έγκλημα» και εντάσσει την αντεγκληματική πολιτική στα μέσα κοινωνικού ελέγχου.²² Αυτό που κυρίως διαφαίνεται μέσα από τις ανωτέρω οριοθετήσεις, είναι ότι η αντεγκληματική πολιτική πρέπει να σχεδιάζεται και να εφαρμόζεται με προσοχή, σύμφωνα με τα επιστημονικά ερευνητικά πορίσματα και να διασφαλίζει τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Περαιτέρω, η αντεγκληματική πολιτική «αναφέρεται αφενός μεν στον καθορισμό των κοινωνικών καταστάσεων και γεγονότων που υπάγονται στη δικαιοδοσία του ΣΑΠΔ και αφετέρου στα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταστολή τους»,²³ και αφορά τα επίπεδα της πρωτογενούς εγκληματοποίησης ή απεγκληματοποίησης, και συγκεκριμένα την κοινωνικοπολιτική διαδικασία που συνίσταται στην αξιολόγηση ορισμένων αγαθών για τα οποία θεσπίζει ή καταργεί ποινικούς κανόνες και της δευτερογενούς εγκληματοποίησης (ποινικοποίησης ή αποποινικοποίησης), δηλαδή, της διαδικασίας που αφορά τη δραστηριοποίηση (ή μη δραστηριοποίηση) του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αλλά και όλων των εξωποινικών φορέων (διοικητικές δομές, θεραπευτικές μονάδες, «κοινωνία των πολιτών», κ.ά.) που λαμβάνουν μέρος με την αντίδρασή τους στο έγκλημα.²⁴

Ωστόσο, κάθε εννοιολόγηση της αντεγκληματικής πολιτικής, υποδηλώνει και μια αδυναμία προσέγγισης της έννοιας, λόγω της ευρύτητας του αντικειμένου της. Συνιστά, συνεπώς, πολυσύνθετη έννοια και ευρύ πεδίο διαδικασιών που μεταβάλλεται αναλόγως της μεταβολής του ίδιου εγκληματικού φαινομένου που καλείται να αντιμετωπίσει. Κάθε μορφή αντεγκληματικής δράσης, όμως, μεταβάλλει περαιτέρω το ίδιο το εγκληματικό φαινόμενο, καθώς η επίδραση που ασκεί σε αυτό καθίσταται καταλυτική για τη(ν) (ανα) διαμόρφωσή του. Συνεπώς, τόσο το έγκλημα όσο και η αντεγκληματική πολιτική είναι δύο άρρηκτα συνδεδεμένα μέρη, τα οποία δεν γίνεται να προσεγγιστούν μεμονωμένα. Εν ολίγοις, οι τρόποι με τους οποίους επιχειρείται να

²¹ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 279.

²² Βιδάλη, Σ. (2014²) *Αντεγκληματική πολιτική. Από τη μικροεγκληματικότητα στο οργανωμένο έγκλημα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 1.

²³ Νικολόπουλος, Γ. (2008) *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής. Το «πρόγραμμα» της Χάγης και η εφαρμογή του*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 9

²⁴ Νικολόπουλος, Γ. (2005) *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 2-4.

αντιμετωπισθεί το έγκλημα, καθώς και όλοι οι αποδέκτες αυτής της αντιμετώπισης, συμβάλλουν στη (ανα)διαμόρφωσή του. Περαιτέρω, σε θεωρητικό επίπεδο, όλες οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις του εγκλήματος εμπεριέχουν, άμεσα ή έμμεσα, προτάγματα για την αντιμετώπισή του.

2. ΦΟΡΕΙΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Από τους βασικότερους φορείς της αντεγκληματικής πολιτικής είναι το σύνολο των νομικών κανόνων που αφορά τις πράξεις και τις συμπεριφορές που ορίζονται ως ποινικά κολάσιμες και οι κυρώσεις που απορρέουν από την τέλεσή τους. Η αξιολόγηση μιας πράξης ως εγκληματικής μπορεί να ερμηνευθεί είτε μέσα από την προοπτική του συναινετικού προτύπου, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα συνιστά πράξη, φυσιολογική, αναγκαία και χρήσιμη με κοινωνιολογικούς όρους,²⁵ που αποδοκιμάζεται όμως από το σύνολο της κοινωνίας, διότι παραβιάζει τις συνολικές αντιλήψεις και αξίες της²⁶ είτε μέσα από την προοπτική του συγκρουσιακού προτύπου, το οποίο αναγνωρίζει σε γενικές γραμμές ότι οι διαφορετικές από οικονομική ή πολιτισμική άποψη κοινωνικές ομάδες βρίσκονται στην κοινωνία σε κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων και οι πιο ισχυρές καταφέρνουν κάθε φορά να διασφαλίσουν τις αξίες και τα συμφέροντά τους μέσα από την εγκληματοποίηση συγκεκριμένων συμπεριφορών. Σύνθεση των παραπάνω αποτελεί το ονομαζόμενο πλουραλιστικό πρότυπο, το οποίο αναγνωρίζει τη σύγκρουση των κοινωνικών ομάδων, αλλά θεωρεί ότι αυτή μετριάζεται μέσα από ένα αξιολογικά ουδέτερο δικαιοσύνη σύστημα, για το οποίο δύναται να υπάρξει γενική συμφωνία.²⁷

Η αστυνομία, από την άλλη πλευρά, τροφοδοτεί, μέσω των δραστηριοτήτων της, το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης.²⁸ Ως επίσημος φορέας κοινωνικού ελέγχου και αντεγκληματικής πολιτικής δρα προληπτικά και κατασταλτικά. Η εισαγγελική και η ανακριτική αρχή αποτελούν, επίσης, φορείς αντεγκληματικής πολιτικής και αλληπάλληλα φίλτρα αθώωσης (έμμεση διακριτική ευχέρεια σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο) ή καταδίκης.²⁹ Και οι τρεις

²⁵ Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social*, όπως αναφέρεται στο Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 23-24.

²⁶ Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social*, όπως αναφέρεται στο Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, τεύχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 32.

²⁷ Δημόπουλος, Χ. (1990) *Abolitionism*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 50.

²⁸ Το πρώτο αστυνομικό σώμα συνεστήθη στην Αγγλία το 1829 και μέχρι το 1870 οργανωμένη αστυνομική δύναμη επεκτάθηκε σε όλες τις μεγαλουπόλεις των Η.Π.Α., βλ. Λαμπροπούλου, Έ. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σ. 203.

²⁹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1984) *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και*

παραπάνω φορείς μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης μιας ορθότερης αντεγκληματικής πολιτικής, βασιζόμενης στα δικαιώματα του ανθρώπου, η οποία καθορίζει όχι μόνο τη γενική αλλά και την ειδική πρόληψη, καθώς δύναται να επηρεάσουν την περαιτέρω δράση του συλληφθέντα.³⁰ Ομοίως, η διαδικασία επιβολής ποινής καθ' εαυτή συνιστά μέσο άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής.³¹

Επιπρόσθετα, ευρωπαϊκοί και διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Interpol, η Europol, η Eurojust, συνιστούν διαμορφωτές της αντεγκληματικής πολιτικής και στοχεύουν στην εναρμόνιση των δράσεων, στη συνεργασία μεταξύ τοπικών, περιφερειακών και διεθνών φορέων και στην οργάνωση υπερεθνικών απαντήσεων απέναντι στη σύγχρονη οργανωμένη εγκληματικότητα, μέσα στο υπάρχον παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο δράσης εγκληματικών δικτύων και εγκληματιών.

Εκτός όμως από τους επίσημους φορείς της αντεγκληματικής πολιτικής, υπάρχουν οι φορείς που εντάσσονται στον «περι-ποινικό» τομέα και αναφέρονται κυρίως στους διοικητικούς μηχανισμούς που λειτουργούν στο πλαίσιο των φορέων της ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής, όπως π.χ. οι επιμελητές ανηλίκων, οι κοινωνικοί λειτουργοί των φυλακών, κ.ά. Παράλληλα με τα ανωτέρω, συνυπάρχει ο «παρα-ποινικός» τομέας που αποτελείται π.χ. από μονάδες απεξάρτησης, θεραπευτικές μονάδες, κ.λπ.³²

Η 'κοινωνία των πολιτών'³³ επίσης, αν και ο όρος³⁴ είναι σχετικά ασαφής σχετικά με το ποιοι και πώς συνιστούν την 'κοινωνία' αυτή, συμμετέχει ως

εγκληματογένεση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 33.

³⁰ Βλ. αντί άλλων Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1984) *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, ό.π., σ. 23-89 και Λαμπροπούλου, Έ. (1999) *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 154-167 και Λαμπροπούλου, Έ. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 195-219.

³¹ Διορθωτική-αναμορφωτική, ειδικοπροληπτική-εκφοβιστική, προληπτική-διδασκτική, διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, βλ. Αναγνωστάκη, Μ. (1994) «Η διαδικασία επιβολής ποινής ως στάδιο της αντεγκληματικής πολιτικής», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 73-75:78.

³² Νικολόπουλος, Γ. (2005β) *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, ό.π., σ. 2.

³³ Στο ίδιο, σ. 3.

³⁴ Αν και ο όρος *κοινωνία των πολιτών* είναι σχετικά πρόσφατος, η έννοια είναι αρκετά παλαιά και ευρίσκεται ήδη στη Αρχαία Ελλάδα και στον Αριστοτέλη, καθώς και σε νεώτερες πολιτικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα αυτές του Ρουσσώ, του Λοκ, του Καντ, του Χέγκελ κ.ά., Spurk, C. (2010) "Understanding civil society", in Paffenholz, T. (ed.) *Civil society and peacebuilding: a critical assessment*, Lynne Rienner Publ., CO, USA, σ. 4-27.

φορέας αντεγκληματικής πολιτικής μέσα από τις δράσεις που αναπτύσσει σε τοπικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Βασικά της χαρακτηριστικά είναι η εθελοντική συμμετοχή στις οργανώσεις των πολιτών, η οποία διακρίνεται από την αναγκαστική που χαρακτηρίζει τη σχέση με το κράτος, η «αυτο-κυβέρνηση» (self-governing), η αυτο-υποστήριξη ως ένα βαθμό, η αυτονομία από το κράτος και ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας της.³⁵

Ως όρος η κοινωνία των πολιτών θέτει κυρίως ερωτήματα για την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική συμμετοχή στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες διακρίνονται από υψηλή ετερογένεια και από τον τρόπο που το κράτος, η αγορά και ο πολιτισμός αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Ωστόσο, έντονη κριτική έχει ασκηθεί σχετικά με τη αξιολόγηση της παρέμβασης της κοινωνίας των πολιτών, σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο, διότι, αν και θεωρείται ότι συνιστά ένα κοινό αγαθό των δημοκρατικών κοινωνιών και φραγμό στην αυταρχικότητα του κράτους, από την άλλη πλευρά, μπορεί να στερείται εξωτερικού ελέγχου και λογοδοσίας.³⁶

Γενικότερα, μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει ως φορείς της όλο το κοινωνικό σύνολο και τους θεσμούς που το δομούν. Η οικογένεια, οι φίλοι, η ομάδα συνομηλίκων, αλλά και οι οικογενειακοί, εκπαιδευτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και πολιτιστικοί θεσμοί συναποτελούν ένα δίκτυο παρεμβάσεων σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα τόσο στο μακροεπίπεδο της συνολικής εγκληματικότητας και της πρόληψής της όσο και στο μικροεπίπεδο του μεμονωμένου εγκλήματος και της πρόληψης αυτού.

3. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η αντεγκληματική πολιτική περιλαμβάνει κατευθύνσεις, οι οποίες, δρουν συνδυαστικά, συμπληρωματικά αλλά και συγκρουσιακά μεταξύ τους, ανάλογα κάθε φορά με το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο όπου λειτουργούν. Βασικές κατευθύνσεις της, αποτελούν³⁷ οι εξής: α) η κοινωνική αντεγκληματική πολιτική, β) η ποινική αντεγκληματική πολιτική, γ) η αντεγκληματική πολιτική διαμέσου του εκσυγχρονισμού του συστήματος ποινικής καταστολής, δ) η καταργητική τάση, ε) η αντεγκληματική πολιτική της αποκα-

³⁵ Bowden, B. (2006) "Civil society, the state, and the limits to global society", *Global Society*, Vol. 20 (2):175-178, σ. 174.

³⁶ Βλ. Agnew, J. (2002) "Democracy and human rights", in Johnston, R.J., Taylor, P. (eds) *Geographies of global change*, Blackwell, London.

³⁷ Βλ. Αλεξιάδης, Στ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 281-320 και του ιδίου: Αλεξιάδης, Στ. (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 15-62.

τάστασης της βλάβης του εγκλήματος³⁸ (θυματολογική πολιτική). Μέσα στο πεδίο της κοινωνικής αντεγκληματικής πολιτικής μπορούν να συμπεριληφθούν ουσιαστικά όλα τα μέτρα εξω-ποινικής αντιμετώπισης που αφορούν τις γενικότερες κρατικές πολιτικές καθώς και τις δράσεις που αναλαμβάνει ο ιδιωτικός τομέας γενικότερα, την οργανωμένη συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη του εγκλήματος και τις προφυλάξεις των μεμονωμένων ατόμων ως προς τις καθημερινές τους δραστηριότητες.

Εστιάζοντας κυρίως στην κοινωνική και την ποινική αντεγκληματική πολιτική σημειώνονται τα εξής: Η *κοινωνική* αντεγκληματική πολιτική χωρίζεται σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή.³⁹ Η πρωτογενής κοινωνική αντεγκληματική πολιτική, αφορά το συνολικό πληθυσμό και επιχειρεί να μειώσει ή να εξαλείψει τη συμβολή των παραγόντων που οδηγούν στην εγκληματογένεση. Η δευτερογενής αφορά ειδικότερες κοινωνικές ομάδες και είναι περισσότερο εξειδικευμένη από την πρωτογενή και η τριτογενής απευθύνεται σε συγκεκριμένα άτομα. Εδώ, η άσκηση του ελέγχου αναφέρεται κυρίως πριν την πιθανή τέλεση του εγκλήματος, προσπαθεί να προλάβει την εμφάνισή του και γι' αυτό τον λόγο αφορά κατ' ουσίαν την πρόληψή του.⁴⁰ Ως κατεύθυνση, παραμένει ευρεία και καθίσταται ιδιαίτερα δυναμική, καθώς συνδιαλέγεται με ένα διευρυμένο δίκτυο θεσμών που αφορούν τελικά το σύνολο της κοινωνικής οργάνωσης και τις θεμελιώδεις επιλογές της Πολιτείας.

Η *ποινική* αντεγκληματική πολιτική αφορά το σύνολο των ποινικών νόμων, οι παραβιάσεις των οποίων επισείουν συγκεκριμένες κυρώσεις. Στοχεύει στη *γενική πρόληψη*, *αρνητική* και *θετική*, και *ειδική πρόληψη*. Η *γενική αρνητική* πρόληψη αποτρέπει μέσω του εκφοβισμού και του παραδειγματισμού, μέσω της απειλής της ποινής ή της επιβολής αυτής, ενώ η *γενική θετική πρόληψη* έχει ως στόχο την έμμεση διαπαιδαγώγηση του κοινωνικού συνόλου προκειμένου να σταθεροποιηθεί η νόμιμη συμπεριφορά και οι κανόνες να καταστούν αποδεκτοί από το σύνολο της κοινωνίας. Η *ειδική ποινική πρόληψη* αφορά την αποφυγή υποτροπής του δράστη μέσω «της προσαρμογής της ποινής, κατ' είδος και μέτρο, προς την προσωπικότητα του δράστη».⁴¹ Ωστόσο, η σύνθεση στην ποινή, όσον αφορά τη γενική και ειδική πρόληψη, θεωρείται η πιο ορθή άποψη, και έχει διατυπωθεί ήδη από τους αρχαίους Έλληνες κλασικούς.⁴² Περαιτέρω, στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού της, νέες μορφές ποινών έχουν υιοθετηθεί είτε παράλληλα είτε στη θέση των παραδοσιακών.

Η κατεύθυνση της ποινικής αντιμετώπισης του εγκλήματος, συνιστά βα-

³⁸ Η αποκαταστατική κατεύθυνση αναλύεται στο Κεφάλαιο 6.2.1.

³⁹ Αλεξιάδης, Στ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 283.

⁴⁰ Βλ. Τσήτσουρα, Α. (2003) *Η πρόληψη της εγκληματικότητας*, πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 6-24.

⁴¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 62.

⁴² Στο ίδιο.

σικό θεμέλιο του δυτικού πολιτισμού, αναπόσπαστο τμήμα των συλλογικών αναπαραστάσεων περί νομιμότητας και δικαιοσύνης αλλά και δέκτη οξύτερης αρνητικής κριτικής σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της και τα αποτελέσματά της. Η σύγχρονη κρίση του ποινικού συστήματος (ποινική αντεκληματική πολιτική) επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί με διάφορους τρόπους, εντός και εκτός αυτού. Κυριότεροι είναι η *απο-εγκληματοποίηση* και η *απο-ποινικοποίηση* (νομοθετική, δικαστική, σωφρονιστική), καθώς και η *παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας* μέσω άλλων ελεγκτικών μηχανισμών. Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίσθηκε η *καταργητική τάση*, η οποία αναπτύσσει έντονο σκεπτικισμό σχετικά με την έννοια του εγκλήματος και της αντιμετώπισής του.⁴³ Μία από τις πρώτες και βασικές της θέσεις συνιστά η πρόταση περί κατάργησης της ποινής από τον *Grammatica*.⁴⁴ Όμως, η ιστορική προέλευση της καταργητικής τάσης δεν είναι τόσο πρόσφατη. Θεωρείται ότι πρωτοεμφανίσθηκε κατά το 1780, στη Γερμανία, με στόχο την κατάργηση της δουλείας, κάτω από την επίδραση του ουμανιστικού πνεύματος και της ουτοπικής φιλολογίας των Sain-Simon, Fourier, Burke κ.ά. και την ίδια περίπου περίοδο στις Η.Π.Α.⁴⁵ Κατά τα τέλη της δεκαετίας του '60 καταργητικές τάσεις εμφανίστηκαν στις σκανδιναβικές χώρες και επέδρασαν σημαντικά στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής τους πολιτικής. Οι *T. Mathiesen*, *L. Hulsman*, *N. Christie* και *H. Biangi* θεωρούνται από τους κυριότερους υποστηρικτές της κατάργησης του ποινικού συστήματος. Συγκεκριμένα όμως, «*πρόκειται για την κατάργηση του ποινικού συστήματος, το οποίο θεωρείται ως 'κοινωνικό κακό' και όχι του δικαικού συστήματος*».⁴⁶ Βασικό σημείο της καταργητικής προσέγγισης είναι η «*μετατόπιση της κύριας εστίας από τη συμπεριφορά στην κατάσταση και από τον δράστη στο θύμα*».⁴⁷

Ένα από τα κεντρικά επιχειρήματα της καταργητικής τάσης, το οποίο σχετίζεται με τις φιλοσοφικές προσεγγίσεις της τιμωρίας, υποστηρίζει ότι η τιμωρία μπορεί να δικαιολογηθεί *θεωρητικά* (in principle) αλλά οι ισχύουσες ποινικές πρακτικές είναι τόσο μακριά από το ιδεατό που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν. Επομένως, η δικαιολόγηση της τιμωρίας *στην πράξη* (in practice) είναι αδύνατη.⁴⁸ Η καταργητική τάση ονομάζεται και αρνητική αντεγκληματική πο-

⁴³ Hudson, B. (1996) *Understanding justice*, Open University Press, Buckingham, σ. 12.

⁴⁴ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 313.

⁴⁵ Δημόπουλος, Δ. (1990) *Abolitionismus*, ό.π., σ. 11-12.

⁴⁶ Νικολόπουλος, Γ. (1997) «Η προοπτική του ποινικού καταργητισμού στο έργο του Louk Hulsman: θεωρητική θεμελίωση και κοινωνική στρατηγική», στο Hulsman, L., Bernat de Celis, J. (1997) *Αστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Νικολόπουλος, Γ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 12.

⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 32.

⁴⁸ Duff, R.A. (2005) "Punishment", in LaFollette, H. (ed.) *The Oxford handbook of practical ethics*, Oxford University Press, Oxford, σ. 331-357: 352.

λιτική στη βάση της αντι-θετικιστικής προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου.⁴⁹ Αίρει τις αρχές της συναινετικής προσέγγισης απέναντι στις κοινές αξίες, τον ποινικό ορισμό του εγκλήματος, την ιδιαιτερότητα του εγκληματία και την ποινική αντίδραση σ' αυτόν. Προτείνεται αλλαγή ακόμα και στην ίδια τη γλώσσα ('άλλη γραμματική') που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της 'ποινικής διαλέκτου', όπως εγκληματίας, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική κ.ά. Οι εν λόγω όροι θεωρείται ότι εκφράζουν εκ των προτέρων μια στιγματιστική στάση που στεγανοποιεί τις εναλλακτικές δυνατότητες προσέγγισης και αντιμετώπισης των φαινομένων και των υποκειμένων που εμπλέκονται σε αυτά και παγιώνουν συγκεκριμένες στάσεις και αντιλήψεις απέναντί τους.⁵⁰ Ωστόσο, η καταργητική τάση δεν αποτελεί μια ενιαία ενότητα καθώς οι διάφοροι εκπρόσωποί της επικεντρώνονται σε διαφορετικά σημεία και τονίζουν επιμέρους επίπεδα κατάργησης.⁵¹ Η καταργητική τάση δεν αποτέλεσε έως τώρα κυρίαρχη κατεύθυνση της αντεγκληματικής πολιτικής και οι βασικές της θέσεις δεν έχουν υλοποιηθεί στο σύνολό τους. Διατυπώνοντας, όμως, μία διαφορετική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου συνέβαλε στην ανανέωση της εγκληματολογικής θεωρίας και, κατά συνέπεια, των προτάσεων της Εγκληματολογίας για την αντιμετώπιση του εγκλήματος.

4. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Επειδή το έγκλημα είναι παγκόσμιο και διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο,⁵² οι προσπάθειες ερμηνείας και αντιμετώπισής του διατρέχουν την ιστορία των κοινωνιών και αναδεικνύουν μία μεγάλη ποικιλία αντιδράσεων σε αυτό. Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται μια ευσύνοπτη ιστορική προσέγγιση των μέτρων που έλαβε η κοινωνία απέναντι στην παρέκκλιση από τον κανόνα.

Η αντεγκληματική πολιτική μπορεί να χωριστεί σε δύο μεγάλες ιστορικές περιόδους: την παραδοσιακή και τη σύγχρονη.⁵³ Η πρώτη διακρίνεται από τη δημόσια επιβολή ποινών και χαρακτηρίζεται από την επιβολή πόνου και

⁴⁹ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 15.

⁵⁰ Ο Hulsman προτείνει να αντικατασταθούν με όρους, όπως «προβληματικές καταστάσεις», «ανεπιθύμητες συμπεριφορές», «εμπλεκόμενα άτομα», βλ. Hulsman, L., Bernat de Celis, J. (1997) *Άστοχες ποινές*, μτφρ. Νικολόπουλος, Γ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 151-152 και 158.

⁵¹ Ο Mathiesen θεωρεί ότι η καταργητική πολιτική πρέπει να επεκταθεί στο σύνολο του καταπιεστικού καπιταλιστικού συστήματος και όχι μόνο στο ποινικό σύστημα, βλ. Δημόπουλος, Δ. (1990) *Abolitionismus*, ό.π., σ. 122-123.

⁵² Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 72.

⁵³ Redekop, P. (2005) "Culture of peace and cultures of punishment", Menno Simmons College, http://io.uwinnipeg.ca/~msc/downloads/MsC-esearch_redekop1.pdf, σ. 1- σ. 3-4.

βασανισμού στο δράστη. Η δεύτερη θεωρείται περισσότερο ορθολογική ως προς τη διαδικασία, μέρος μιας συνεχούς διοικητικής εξειδίκευσης των εμπλεκόμενων φορέων και λιγότερο ορατή στο ευρύτερο κοινό.⁵⁴

Στις *πρωτόγονες κοινωνίες* η αντίδραση κατά του εγκλήματος επικεντρωνόταν στην αντεκδίκηση, η οποία ήταν απεριόριστη, πριν επικρατήσει η αρχή της αναλογίας μεταξύ προσβολής και αντεκδίκησης.⁵⁵ Επιπροσθέτως, κεντρικό ρόλο στη γένεση «μιας υποτυπώδους έννοιας του εγκλήματος και της ποινής στις πρωτόγονες κοινωνίες έπαιξαν οι έννοιες του Τοτέμ και του Ταμπού».⁵⁶ Περαιτέρω, για πολλούς αιώνες κύρια απάντηση στο έγκλημα στάθηκε το *φυλετικό εθιμικό δίκαιο* που βασιζόταν στα άγραφα ήθη, τα έθιμα και στους κανόνες της φυλής. Τηρητές και ελεγκτές του ήταν ο αρχηγός της φυλής ή οι ομάδες των πρεσβυτέρων αυτής. Παράλληλα, με τα ανωτέρω, η βεντέτα, η εκδίκηση του αίματος ή η αυτοδικία, συνεχίζουν, αν και περιορισμένα, να αποτελούν έως σήμερα μορφές εξωθεσμικής και ασύμμετρης αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα.⁵⁷

Η *πρώτη γραπτή απόδειξη κανόνων*, η οποία περιέχει συλλογή νόμων και αποφάσεων, ρυθμιστικών της κοινωνίας των βαβυλωνίων, είναι ο Κώδικας του Χαμουραμπί, ο οποίος χαράχθηκε σε στήλη που τοποθετήθηκε στο βαβυλωνιακό ναό Μαρντούκ πριν από 4.500 χρόνια περίπου. Θεωρείται πως αποτέλεσε τη βάση για τη νομοθεσία των λαών της Μέσης Ανατολής και επηρέασε στη συνέχεια την Κρήτη, τις πόλεις του Αιγαίου και το νόμο του βιβλικού Μωυσή.⁵⁸ Για πρώτη φορά θεσμοθετείται η 'δίκαιη' ανταπόδοση ως απάντηση απέναντι στο τελεσθέν αδίκημα και η εκ των προτέρων γνώση της τιμωρίας που αυτό επισείει.

Στην *Αρχαία Ελλάδα*, πρώτος νομοθέτης θεωρείται ο Δράκων (7^{ος} αι. π.Χ.) με τα γνωστά «δρακόντεια μέτρα»⁵⁹ ο οποίος, μεταξύ άλλων, κατήγγησε την αυτοδικία και προέβη σε διάκριση μεταξύ ακούσιας και εκούσιας ανθρωποκτο-

⁵⁴ Για μια συνοπτική αναφορά των σύγχρονων τάσεων της αντεγκληματικής πολιτικής βλ. Χαλκιά, Α. (2011) «Τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, διεθνώς και στην Ελλάδα. Κριτική προσέγγιση», στο Χαλκιά, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη. Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ. II, Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 895-914.

⁵⁵ Δασκαλάκης, Η. (1985), *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 3

⁵⁶ Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 52.

⁵⁷ Βλ. για το θέμα της ιδιωτικής εκδίκησης Αρχιμανδρίτου, Μ. (2007) *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία: βεντέτα και νόμος. Εγκληματολογική προσέγγιση*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

⁵⁸ Μπανταουη, Χ. (2003) «Ο κώδικας του Χαμουραμπί», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 12-17.

⁵⁹ Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα: 5^{ος} και 4^{ος} π.Χ. αιώνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 78-79.

νίας. Στη συνέχεια, οι νόμοι αυτοί καταργούνται από τον Σόλωνα, στον οποίο αποδίδεται η δημιουργία του δικαστηρίου της Ηλιαίας που μαζί με τον Άρειο Πάγο, αποτελούν τα αρχαιότερα δικαστήρια της Αρχαίας Αθήνας.⁶⁰ Εκτός των προαναφερθέντων, στην Αρχαία Ελλάδα, διατυπώθηκε η ιδέα της κοινωνικής επανένταξης του δράστη. Τα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη θέτουν για πρώτη φορά τις έννοιες του «σωφρονιστηρίου», της αόριστης καταδίκης ως μέσου βελτίωσης του εγκληματία και της εξατομίκευσης της ποινής.⁶¹ Σε κάθε περίπτωση, στην αθηναϊκή δημοκρατία, η πόλις «ήταν εκείνη που κατηύθυνε τη διαδικασία στο πλαίσιο σαφών και προκαθορισμένων κανόνων».⁶²

Στη *Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία*, η Δωδεκάδελτος,⁶³ εισάγει στη ρωμαϊκή αντίληψη την έννοια του νόμου κατά τα αρχαία ελληνικά πρότυπα.⁶⁴ Το έργο των κλασικών ρωμαίων νομικών αποτέλεσε τη βάση της σύγχρονης νομικής επιστήμης και με τον λεγόμενο Αναφορικό Νόμο (*lex citationis*) των αυτοκρατόρων Θεοδοσίου Β΄ και Βαλεντινιανού Γ΄ δίδεται τέλος στην ανασφάλεια που προκαλούσαν αντιφατικές μεταξύ των νομικών απόψεις.⁶⁵

Όσον αφορά το *θρησκευτικό πεδίο*, στο Μωσαϊκό νόμο είναι γνωστή η έννοια της εκδίκησης και της ανταπόδοσης του κακού (οφθαλμός αντί οφθαλμού). Στην εβραϊκή και τη χριστιανική θρησκεία, παράδειγμα αντίδρασης στην παράβαση αποτελεί η θεϊκή τιμωρία με το διωγμό των πρωτόπλαστων από τον παράδεισο και ο φόνος του Άβελ από τον Κάιν με όλες τις συνέπειες που ακολούθησαν την πράξη αυτή. Η χριστιανική θρησκεία,⁶⁶ ωστόσο, εμπλουτίζεται με τις έννοιες της επιείκειας και της συγχώρεσης, υιοθετώντας κυρίως την παράδοση της πολιτειακής συνείδησης που αναπτύχθηκε στην αθηναϊκή δημοκρατία.⁶⁷ Αναφορικά με τον ισλαμικό κόσμο, πηγή κανόνων που ορίζουν τι είναι νόμιμο συνιστούν το Κοράνι και η Σαρία.⁶⁸

⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 80-81 και σ. 92-11.

⁶¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη: απ' την αρχαιότητα έως σήμερα*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 19-20.

⁶² Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα*, ό.π., σ. 221.

⁶³ Βλ. Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 97-98.

⁶⁴ Τζάμτζη, Ι. (2003) «Ρωμαϊκό δίκαιο», στο «Η ιστορία του δικαίου» μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 18-23.

⁶⁵ Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, ό.π., σ. 101 και 103-104.

⁶⁶ Για τη σχέση του ποινικού δικαίου και της Εγκληματολογίας με τα ιερά ευαγγέλια βλ. Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 194-212.

⁶⁷ Romilly, de J. (2009) *Πόσο επίκαιρη είναι η αθηναϊκή δημοκρατία σήμερα;*, μτφρ. Οικονόμου, Ε., Ερμής, Αθήνα, σ. 45-52.

⁶⁸ Peters, R. (2007) *Crime and punishment in Islamic law. Theory and practice from the*

Στο *Βυζάντιο*, χαρακτηριστικά παραδείγματα θεωρούνται η Θεοδοσιανός Κώδικας, ο Ιουστινιανός Κώδικας (*Corpus Juris Civilis*) και ο Πανδέκτης του Τριβωνιανού. Τα κείμενα αυτά αποτέλεσαν, επίσης, τη βάση του δυτικοευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού και της νομικής επιστήμης,⁶⁹ από την εποχή των κωδικοποιήσεων, όπως ο Ναπολεόντειος Κώδικας, ο αυστριακός, ο γερμανικός κ.ά.⁷⁰ Σημαντική στο βυζαντινό δίκαιο είναι η επίδραση του Χριστιανισμού, σύμφωνα με τον οποίο, μπορεί ο δημιουργός του δικαίου να είναι ο αυτοκράτορας, πηγή του δικαίου, όμως, είναι ο Θεός και έτσι δομείται η σχέση του ηγεμόνα με το θείον.⁷¹

Το *Μεσαίωνα*, και κυρίως μετά το 1200, οι ποινές διακρίνονται από μεγάλη αυστηρότητα και με την επίδραση της καθολικής εκκλησίας παρατηρείται έντονη ανάμειξη μεταξύ δικαίου και ηθικής.⁷² Η *Ιερά Εξέταση*, η Αντιμεταρρύθμιση και η προσπάθεια καταστολής της μαγείας, με το ανελέητο κυνήγι 'μαγισσών', αποτελούν πρακτικές εξαιρετικής σκληρότητας, και συμπληρώνονται από ιδιαίτερα αποτρόπαιες σωματικές ποινές, όπως η εκτέλεση στον τροχό, ο διαμελισμός και γενικότερα από κάθε είδους βασανισμό.⁷³ Χαρακτηριστικό είναι ότι ποινές αυτές επιβάλλονται κυρίως δημόσια.

Στη συνέχεια η *Σχολή του φυσικού δικαίου*⁷⁴ επέδρασε στα θεολογικά δόγματα και κατάφερε την απαγκίστρωση του δικαίου από αυτά. Ο *Γαλλικός Διαφωτισμός* και η *Γαλλική Επανάσταση* αποτελούν ιστορικό και κοινωνικό ορόσημο, ως προς τις αλλαγές που έφεραν μέσω της θεμελίωσης της έννοιας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της προάσπισης αυτών. Οι αρχές τους αποτυπώνονται στη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, τα Συντάγματα του 1791 και 1793, το κοινωνικό συμβόλαιο (Rousseau) και τις θέσεις του Voltaire και του Montesquieu. Επίσης, ο C. Beccaria, την ίδια περίπου εποχή, υποστηρίζει ότι η ποινή πρέπει να είναι ταχεία, αναγκαία και δημόσια, ανάλογη με το αδίκημα και ορισμένη εκ των προτέρων ρητώς από το νόμο.⁷⁵

sixteenth to the twenty-first century, Cambridge University Press, Cambridge.

⁶⁹ Τυπικά υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ του ηπειρωτικού ευρωπαϊκού δικαίου (Civil Law) και του αγγλοσαξονικού (Common Law).

⁷⁰ Πιτσάκης, Κ. (2003) «Η νομική παράδοση στο Δυτικό μεσαίωνα», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 36.

⁷¹ Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, ό.π., σ.143.

⁷² Κουράκης, Ν. (2009⁵) *Ποινική καταστολή*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 84.

⁷³ Στο ίδιο, σ. 86.

⁷⁴ Strauss, L. (1988) *Φυσικό δίκαιο και ιστορία*, μτφρ. Ροζάνης Σ., Λυκιαρδόπουλος, Γ., Γνώση, Αθήνα.

⁷⁵ Beccaria, C. [1764] *Περί αδικημάτων και ποινών*, μτφρ. Κοραής, Α., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Το πέρασμα «στο ποινικό σύστημα της φυλάκισης»⁷⁶ συντελείται *περί τα τέλη του 18^{ου} αιώνα*.⁷⁷ και λειτουργεί με διττό σκοπό τόσο γενικοπροληπτικό όσο και ειδικοπροληπτικό. Με τον εγκλεισμό υποχωρεί η επιβολή των σωματικών ποινών και το θέαμα της δημόσιας εκτέλεσής τους. Υπό την έννοια αυτή, η φυλακή αποτελεί έναν πιο 'πολιτισμένο' τρόπο επιβολής ποινών. Γενικότερα, η τιμωρία, στο πλαίσιο των πολιτισμικών και ψυχικών μετασηματισμών κατά τη διαδικασία του πολιτισμού στη Δύση,⁷⁸ σταμάτησε να αποτελεί δημόσιο θέαμα της βασάνου και της θανάτωσης του δράστη, και άρχισε να επιβάλλεται 'πίσω από τη σκηνή' από ειδικούς και επαγγελματίες. Επιπρόσθετα, οι ποινές έπαψαν να είναι σωματικές και βίαιες ('βάρβαρες'), η θανατική καταδίκη σταδιακά καταργήθηκε σε μεγάλο τμήμα του Δυτικού κόσμου και αντικαταστάθηκε από το θεσμό της φυλάκισης.⁷⁹

Στα *τέλη του 19^{ου} και στον 20^ο αι.* κυριάρχησε στο Δυτικό κόσμο ο εξανθρωπισμός του ποινικού δικαίου, μαζί με την επανακοινωνικοποίηση και την αναμόρφωση του δράστη, σε συνδυασμό με ιατρικά, θεραπευτικά μοντέλα και εναλλακτικές ποινές, τα οποία έρχονται σε αντίθεση με τις παλαιότερες μεθόδους εξόντωσης μέσω των βασανιστηρίων.⁸⁰ Παράλληλα, επιχειρήθηκε να συνδυασθούν εξωποινικές πολιτικές αντεγκληματικής πολιτικής που εντάσσονται στο πλαίσιο της επίδρασης του κοινωνικού περιβάλλοντος και των υποχρεώσεων του προνοιακού κράτους. Η κριτική που ασκήθηκε στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης και στους σωφρονιστικούς θεσμούς ήταν ιδιαίτερα έντονη και προέκυψε τόσο από τις νέες θεωρητικές τοποθετήσεις των επιστημόνων όσο και από τα εμπειρικά δεδομένα. Κριτική στην πιο ακραία και ριζοσπαστική της έκφανση, και ειδικότερα στην 'μεταμοντέρνα'

⁷⁶ Φουκώ, Μ. (1989) [1976] *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Χατζηδημού, Κ., Ράλλη, Ι., Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα, σ. 303.

⁷⁷ Βλ. Δασκαλάκης, Η. (1985) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 41-43, Λαμπροπούλου, Έ. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 224-229, Χάιδου, Α. (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 36 και 47-48.

⁷⁸ Για τον Ν.Ελίαν η έννοια του πολιτισμού «σχετίζεται με ποικίλα δεδομένα: με το επίπεδο της τεχνικής, με τους τρόπους συμπεριφοράς, με την εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης, με θρησκευτικές ιδέες και συνήθειες», Ελίαν, Ν. (1997) [1939] *Η διαδικασία του πολιτισμού: μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση, κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες*, τόμ. Ι., μτφρ. Λουπασάκης, Θ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 25.

⁷⁹ Garland, D. (1990) *Punishment and modern society. A study in social history*, Clarendon Press, Oxford, σ. 224.

⁸⁰ Pratt, J. (2002) *Punishment and civilization: penal tolerance and intolerance in modern society*, Sage, London, σ. 2.

προσέγγισή της, οδήγησε στην 'κρίση' του ποινικού δικαίου, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις επικρατούσες αντιλήψεις.⁸¹

Όσον αφορά τον *ελληνικό χώρο*,⁸² η τουρκική κατάκτηση επέβαλε ένα θεοκρατούμενο δίκαιο, το οποίο στηριζόταν στο Κοράνιο. Ωστόσο, ο Πατριάρχης της Κωνσταντινουπόλεως διατηρούσε σημαντική ποινική δικαιοδοσία, καθώς και οι επίσκοποι, και, εν αντιθέσει με ό,τι συνέβαινε στο αστικό δίκαιο, οι «κανόνες» του ποινικού δικαίου διαμορφώνονταν σύμφωνα με την ελεύθερη εκτίμηση του κλήρου και το περί δικαίου αίσθημα που διατηρούσε.⁸³ Παρόλα αυτά για τις σημαντικές ποινικές υποθέσεις μόνο οι τουρκικές αρχές μπορούσαν να αποφασίζουν.⁸⁴

Η Επανάσταση του 1821, όπως ήταν φυσικό, επέφερε αλλαγές και η θέσπιση ελληνικού ποινικού κώδικα κρίθηκε αναγκαία. Ο πρώτος ελληνικός ποινικός νόμος (1823)⁸⁵ ονομάστηκε «Απάνθισμα των εγκληματικών της δευτέρας των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως». Στη συνέχεια, το 1827, ψηφίστηκε το «Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος» και το 1934 τέθηκε σε ισχύ ο Ποινικός Κώδικας, τον οποίο συνέταξε ο Λούντβιχ φον Μάουερ.⁸⁶ Ο κώδικας αυτός παρέμεινε σε ισχύ, με σχετικές συμπληρώσεις, μέχρι το 1950.

Η ιστορική επισκόπηση της αντεγκληματικής πολιτικής επικεντρώθηκε κυρίως σε μια σχηματική ιστορία του δικαίου. Οι άγραφοι κανόνες συνιστούν μια πρώιμη μορφή αντεγκληματικής πολιτικής και οι γραπτοί κανόνες δικαίου τη βασική διάστασή της σε μια μεγάλη ιστορική διαδρομή που φθάνει έως τις μέρες μας.⁸⁷ Περαιτέρω, από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα και μετά η οξεία κριτική

⁸¹ Παπαχρίστου, Θ. (1999) *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 35-36.

⁸² Μαγκάκης, Γ. (1979) *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 28-31.

⁸³ Geib, G. [1835] *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας ως τον ερχομό του βασιλιά Όθωνα του Α΄*, μτφρ. Πανταζόπουλος, Ν.Ι., Γκοβόστη, Αθήνα, σ. 105-106.

⁸⁴ Στο ίδιο.

⁸⁵ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 81.

⁸⁶ Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, ό.π., σ. 238-247.

⁸⁷ Γ' αυτό τον λόγο η «μακρά ιστορική διαδικασία» που συνεπάγεται ο χαρακτήρας του δικαίου, η διατήρηση της έννομης τάξης και η καταστολή, όπως συνδέονται με τις πολιτισμικές αξίες των κοινωνικών ομάδων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, αποτελεί βασικό μεθοδολογικό εργαλείο του εγκληματικού φαινομένου και ως εκ τούτου θεμελιώνει, ένα νέο επιστημονικό κλάδο, την Εγκληματολογική Ιστοριογραφία, στο Μαυρή, Μ. (2003) «Η ιστορική διάσταση της αντεγκληματικής πολιτικής - μια προσέγγιση στο πλαίσιο της εγκληματολογικής ιστοριογραφίας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αποχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 126.

που δέχθηκε η ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος συνέβαλλε στην εμφάνιση εναλλακτικών μορφών εξωποινικής αντιμετώπισης του εγκλήματος και του εγκληματία, οι οποίες επιχειρούν να απαντήσουν λιγότερο στιγματιστικά και ενδεχομένως αποτελεσματικότερα απέναντι στο έγκλημα.

Ωστόσο, παρόλο που το κράτος κατέχει το μονοπώλιο της επιβολής τιμωρίας, δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι η συμμετοχή των μελών της κοινωνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική.⁸⁸ Συγκεκριμένα, η συναίνεση της πλειονότητας των μελών της κοινωνίας παρέχει στο κράτος την κοινωνική υποστήριξη και τη νομιμότητα στην εξουσία, προκειμένου να επεμβαίνει και να αντιδρά στο έγκλημα. Επιπρόσθετα, εκείνο που αλλάζει τελικά είναι η μορφή που παίρνει η τιμωρία στο χρόνο⁸⁹ και όχι οι λειτουργίες της.⁹⁰ Χαρακτηριστικά, ο E. Durkheim επισημαίνει πως, αν και υποστηρίζεται ότι «η φύση της τιμωρίας αλλάζει και η κοινωνία πια δεν εκδικείται αλλά αμύνεται», κατ' ουσίαν «η φύση της πρακτικής δεν αλλάζει επειδή οι συνειδητές προθέσεις αυτών που την επιβάλλουν τροποποιούνται».⁹¹ Περαιτέρω, η «διαφοροποίηση της τιμωρίας» μεταξύ παλαιότερων και νεότερων κοινωνιών «βρίσκεται στο γεγονός ότι η τιμωρία σήμερα παράγει τα αποτελέσματά της με μεγαλύτερη συνειδητοποίηση γι' αυτό που είναι».⁹²

5. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η αντεγκληματική πολιτική δεν προκύπτει εν κενώ, αντίθετα καθορίζεται από το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον της συγκεκριμένης κοινωνίας σε δεδομένη χρονική περίοδο. Στο περιβάλλον αυτό προκύπτουν και αναπτύσσονται συγκεκριμένες θεωρητικές εγκληματολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, οι οποίες καθορίζουν με τη σειρά τους τις αντεγκληματικές επιλογές. Ουσιαστικά, η αντεγκληματική πολιτική είναι και εξαρτώμενη από την ερμηνεία του εγκλήματος, δηλαδή, από τους παράγοντες εγκληματογένεσης που θεωρείται ότι συμβάλλουν στην εμφάνισή του. Οι επικρατούσες εγκληματολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου συμβάλλουν καθοριστικά στην τελική διαμόρφωση και υλοποί-

⁸⁸ Garland, D. (1991) "Sociological perspectives on punishment", *Crime and Justice*, Vol. 14:115-165, σ. 123.

⁸⁹ Βλ. Durkheim, E. (2005) [1900] *Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 1-29. Αναφερόμενος στην αλλαγή στο χρόνο, ο Durkheim διατυπώνει δύο βασικούς νόμους, τον νόμο των ποσοτικών μεταβολών και τον νόμο των ποιοτικών μεταβολών.

⁹⁰ Garland, D. (1991) "Sociological perspectives on punishment", ό.π., σ. 123.

⁹¹ Durkheim, E. (1984) [1893] *The division of labor in society*, The Free Press, New York, σ. 44-45.

⁹² Στο ίδιο.

ηση της αντεγκληματικής πολιτικής. Συνεπώς, κάθε θεωρία προσέγγισης και ερμηνείας του εγκλήματος εμπεριέχει και την υπόσχεση για την αντιμετώπισή του, καθώς οι λογιζόμενοι ως γενεσιουργοί του παράγοντες υπαινίσσονται και τους τρόπους περιορισμού του. Κατά μία έννοια, θα λέγαμε ότι οι παράγοντες αυτοί ταυτίζονται με την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις, καθ' όλη την μέχρι τώρα εξέλιξη της Εγκληματολογίας αλλά και πολύ πιο πριν, από την ελληνική αρχαιότητα, είναι πολλές και αντικρουόμενες. Το ίδιο και η χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής. Ωστόσο, κάθε θεωρία, φωτίζει μια συγκεκριμένη πλευρά του συνολικού φαινομένου και της αντιμετώπισής του. Συνεπώς, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι μόνο μέσα από τη σύνθεση των εκάστοτε θεωρητικών ερμηνειών προσεγγίζεται δυναμικά το εγκληματικό φαινόμενο και ως εκ τούτου καθίσταται εφικτή η διατύπωση ουσιαστών προτάσεων για την αντιμετώπιση του εγκλήματος.

Κατατάσσοντας την αντεγκληματική πολιτική με βάση το θεωρητικό της υπόβαθρο, διακρίνονται σχηματικά τρεις τάσεις:⁹³

-Η *ατομοκεντρική προσέγγιση*, η οποία θεωρεί ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα ιδιότυπων ατομικών χαρακτηριστικών του εγκληματία. Το έγκλημα υπάρχει, διότι υπάρχουν εγκληματίες που καθορίζονται είτε από βιολογικά⁹⁴ είτε από ψυχοπαθολογικά⁹⁵ χαρακτηριστικά και η αντεγκληματική πολιτική στοχεύει στην επιβολή μέτρων που θα συμβάλλουν στη μεταβολή της προσωπικότητας του εγκληματία ή στην αχρήστευσή του μέσω του εγκλεισμού.

-Η *κοινωνιοκεντρική προσέγγιση*, η οποία θεωρεί ότι η εγκληματογένεση είναι αποτέλεσμα του κοινωνικού περιβάλλοντος⁹⁶ και ο εγκληματίας αντιμετωπίζεται ως ιδιότυπη κοινωνική περίπτωση. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται μέτρα που αφορούν την κοινωνική πολιτική και τους τρόπους δράσης του προνοιακού κράτους (κοινωνικές παροχές, μέτρα κατά της ανεργίας, περίθαλψη, ασφάλεια κ.ά.).

⁹³ Δασκαλάκης, Η. (1985) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 21-25.

⁹⁴ Ενδεικτικά: κατά φύση εγκληματίες (Gall, Lombroso), με βάση την κληρονομικότητα (Mendel, Lange), τις οργανικές δυσλειτουργίες (Vold, Bernard, Witkin, Wilson), Χάιδου, Α. (1996) *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

⁹⁵ Ενδεικτικά: Pinel, Morel, Scheider, καθώς και η επίδραση των Freud, Adler, Jung, Χάιδου, Α. (1996), ό.π.

⁹⁶ Ενδεικτικά: σχολή της Lyon (Tarde, Manouvrier), σχολή του Chicago, θεωρία της μάθησης/διαφορικός συγχρωτισμός (Park, Sutherland, Shaw-Mckay), ανομία (Durkheim, Merton), υποπολιτισμικές θεωρίες (A.Cohen, Cloward, Ohlin, Miller), πολιτισμική σύγκρουση (Sellin), αλληλεπίδραση (Becker), θεωρίες ελέγχου, (Sykes, Matza, Hirschi), θεωρία της ολοκλήρωσης και πολυπαραγοντικές προσεγγίσεις (integrated theories) (Laub, Sampson, Glueck), βλ. Χάιδου, Α. (1996), ό.π., και θεωρία της λογικής επιλογής (Clarke), θεωρία των καθημερινών δραστηριοτήτων (L.Cohen, Felson), επανανοποιητικό ντρόπιασμα (Braithwaite), γενική θεωρία του εγκλήματος (Gottfredson, Hirschi).

-Οι θεωρίες που επικεντρώνονται στην *κοινωνική αντίδραση*⁹⁷ απέναντι στο έγκλημα και τον εγκληματία και υποστηρίζουν ότι καμιά διαφορά δεν διακρίνει τον δράστη από τον μη δράστη, παρά μόνο η εμπλοκή του ενός με τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Η αντεγκληματική πολιτική στην περίπτωση αυτή στρέφεται σε αποποινικοποιήσεις και ανάληψη μέτρων που μειώνουν τις στιγματιστικές επιδράσεις του ποινικού συστήματος.

Συνεπώς, «*ανάλογα με το τι δέχεται κανείς ως αίτιο*⁹⁸ του εγκλήματος *καθορίζεται και ο τρόπος αντίδρασης κατ' αυτού*».⁹⁹ Θεμελιώδες, επίσης, είναι τι ορίζεται κάθε φορά ως έγκλημα,¹⁰⁰ ώστε να αντιδράσει σε αυτό η κοινωνία. Επιπλέον, ποια είναι η ένταση της αντίδρασης αυτής, δηλαδή, απέναντι σε ποια συγκεκριμένα εγκλήματα αντιδρά η κοινωνία περισσότερο ή λιγότερο έντονα. Μόνο μέσω της μελέτης αυτών των ερωτημάτων μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με την ιεράρχηση των εγκλημάτων και των απαιτήσεων σε αυτά σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

Εν κατακλείδι, η αντεγκληματική πολιτική επηρεάστηκε σημαντικά τόσο από τις θετικιστικές αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκλήματος, που αφορούν ατομικούς (βιολογικούς, ψυχολογικούς) και κοινωνικούς παράγοντες, την κοινωνική αλληλεπίδραση όσο και τις προσεγγίσεις του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, με αποτέλεσμα να εφαρμοστούν ποικίλα μοντέλα αντεγκληματικής πολιτικής, τα οποία λειτουργούν συνήθως επικουρικά ή / και συμπληρωματικά μεταξύ τους.

5.1. Αντεγκληματική πολιτική, δικαιώματα του ανθρώπου και Εγκληματολογία

Η θεωρητική προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής θα παρέμενε ελλιπούς δίχως την αναφορά στα δικαιώματα του ανθρώπου και την Εγκληματολογία. Δεδομένου ότι το έγκλημα συνιστά προσβολή των ανθρωπίνων δικαι-

⁹⁷ Ενδεικτικά: Mead, Becker, Schur, Lemert, βλ. Δασκαλάκης, Η. (1985) *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 18-22.

⁹⁸ Σχετικά με τη διάκριση μεταξύ των όρων 'αίτιο' και 'παράγοντας' βλ. Σπινέλλη, Κ.Δ. (2005²) *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 178-180, Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 143-144.

⁹⁹ Δασκαλάκης, Η. (1985) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 23-24.

¹⁰⁰ Σχετικά με τον ορισμό του εγκλήματος, βλ. αντ' άλλων, Αλεξιάδης, Στ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.33-43, Δημόπουλος, Χ. (2008) *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.44-51, Πανούσης, Γ. (2007) "Quo vadis Criminologia", στο Γεωργούλας, Στρ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα*, ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 62-72:66-70, Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 23-29.

ωμάτων,¹⁰¹ η αντεγκληματική πολιτική καλείται, όχι μόνο να προστατεύσει τα άτομα και τους θεσμούς από τη προσβολή αυτή αλλά και το σύνολο των δράσεων της να διασφαλίσει τα δικαιώματα όσων τα προσέβαλλαν, όσων υπέστησαν τη προσβολή αλλά και της κοινωνίας εν συνόλω. Σε κάθε περίπτωση, όμως, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν οδηγό και όριο στην άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής, συμμετοχικής ή μη, υπό το πρίσμα της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας της παρέμβασης.

Προσεγγίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα από διάφορες πλευρές της αντεγκληματικής πολιτικής προκύπτει ότι η αντεγκληματική πολιτική ενώ καλείται να διασφαλίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα, μπορεί ταυτόχρονα να τα προσβάλει ή να διευκολύνει τη προσβολή τους. Η προσβολή των δικαιωμάτων από πλευράς αντεγκληματικής πολιτικής συμβαίνει με δύο τρόπους: είτε με τις δράσεις της είτε με τη μη ανάληψη δράσεων. Συνεπώς, η αντεγκληματική πολιτική οφείλει να αποτελεί για τα ανθρώπινα δικαιώματα εχέγγυο της διασφάλισής τους, ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν για την αντεγκληματική πολιτική όριο της παρέμβασής της αλλά και υποχρέωση για παρέμβαση, όπου αυτή απαιτείται.¹⁰²

Στο πλαίσιο άσκησης της αντεγκληματικής πολιτικής παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορεί να προκύψουν στον τομέα της πρόληψης και ειδικότερα υπό το πρίσμα της επικινδυνότητας,¹⁰³ κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην ποινική δίκη,¹⁰⁴ στην επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών,¹⁰⁵ στον τρόπο εκτέλεσης της ποινής,¹⁰⁶ στην επιβολή της θανατικής

¹⁰¹ «Η έννοια του εγκλήματος ως πράξεως προσβολής των δικαιωμάτων του ανθρώπου διατρέχει την εγκληματολογική σκέψη από τον 19^ο αιώνα έως τις μέρες μας»: για μια αναλυτική παρουσίαση της της σχέσης της Εγκληματολογίας με τα δικαιώματα του ανθρώπου βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2008) «Εγκληματολογία και Δικαιώματα του Ανθρώπου», στο *Ποινικές Επιστήμες, θεωρία και πράξη. Προσφορά Τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ.1441-1448.

¹⁰² Π.χ. η υποχρέωση της Πολιτείας να συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση των ανηλίκων, βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1986) *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 14.

¹⁰³ Βλ. Μαγγανάς, Α. (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 85-94, Δημόπουλος, Χ. (2008) *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 308-449.

¹⁰⁴ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1997) «Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου: η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 135-146.

¹⁰⁵ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1997) «Στερητική της ελευθερίας ποινή και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 87-109.

¹⁰⁶ Κακκαλής, Π. (1997) «Ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία και πράξη από την άποψη των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική*

ποινής, η οποία, ούτως ή άλλως, «δεν μπορεί να ανήκει στο χώρο του ποινικού δικαίου, δεν μπορεί να αποτελεί θεσμό δικαίου»,¹⁰⁷ στις ανεφάρμοστες ποινικές διατάξεις,¹⁰⁸ στα δικαιώματα των θυμάτων,¹⁰⁹ σε πολιτικές τις Ε.Ε., όπως το «Πρόγραμμα της Χάγης για την ενδυνάμωση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης» (2004)¹¹⁰ κ.ά.

Τούτων δοθέντων, η συμβολή της Εγκληματολογίας καθίσταται καθοριστική για τη χάραξη ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής, με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου. Ο ρόλος της Εγκληματολογίας, ειδικά στο δημόσιο χώρο, περιλαμβάνει τη γενικότερη επιστημονική της συνεισφορά μέσα από τη γνώση και την έρευνα «σε μια καλύτερη πολιτική αντιμετώπισης του εγκλήματος και της ρύθμισής του».¹¹¹ Η Εγκληματολογία, δηλαδή, παίρνει επιστημονική θέση, παρεμβαίνοντας με βάση τα επιστημονικά της πορίσματα και προσπαθώντας να μειώσει την επίδραση της «θρησκείας, της πολιτικής, της ιδεολογίας» στην άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής.¹¹² Εξάλλου, είναι το ίδιο το αντικείμενο της Εγκληματολογίας που ορίζει και την «κοινωνική χρησιμότητα» αυτής, υπό το πρίσμα των «θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όλων των εμπλεκόμενων μερών».¹¹³

πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 111-120.

¹⁰⁷ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1994) «Η «ποινή» του θανάτου», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 265-270:269.

¹⁰⁸ Κουράκης, Ν. (2006) «Ποινικές διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες: ένα κρίσιμο πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής», (πρώτη δημοσίευση: *Ποινικός Λόγος*, 2001, 2175-2179), www.niotho-asfalisi.gr/na/meletes9.pdf, σ. 3-4.

¹⁰⁹ Σπινέλλης, Δ. (1997) «Προστασία του θύματος και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 173-194.

¹¹⁰ Νικολόπουλος, Γ. (2005) «Κατασκευάζοντας έναν ευρωπαϊκό χώρο 'ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης': το 'Πρόγραμμα της Χάγης' και τα διακυβεύματα μίας υπερκρατικής βαθμίδας κοινωνικού ελέγχου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3:323-332 και του ίδιου: (2007) «Ελευθερία, Ασφάλεια, Δικαιοσύνη: οι προβληματικές οριοθετήσεις του ευρωπαϊκού κοινωνικού ελέγχου», στο Ζαραφωνίτου, Χ. (επιμ.) (*Αν*) *ασφάλεια, Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ.73-95.

¹¹¹ Loader, I. Sparks, R. (2010) *Public Criminology?*, Routledge, Oxon, σ. 117.

¹¹² Fattah E.A. (2008) "The future of Criminology as a social science and academic discipline", *Annales Internationales de Criminologie*, Vol.46: 137-161:151.

¹¹³ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», στο *Τιμητικός Τόμος Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 401-413:413.

6. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η συμμετοχή των πολιτών στις κοινωνικές διαδικασίες¹¹⁴ βασίζεται στην πεποίθηση ότι εκείνοι που επηρεάζονται από την απόφαση έχουν το δικαίωμα να μετέχουν στη διαδικασία λήψης της.¹¹⁵ Ομοίως, το ζήτημα της εγκληματικότητας, ακριβώς επειδή αφορά όλους τους πολίτες δεν μπορεί να αποτελεί υπόθεση μόνο του κράτους.¹¹⁶ Το κοινό συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα με πολλούς τρόπους τόσο στη χάραξη όσο και στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και η συμμετοχή αυτή θα πρέπει να θεωρείται αυτονόητη σε ένα δημοκρατικό κράτος.¹¹⁷

Η αντεγκληματική πολιτική παραδοσιακά αποτελούσε χώρο στον οποίο κυριαρχούσαν οι ειδικοί και οι επαγγελματικές ελίτ (professional elites), στους οποίους οι πολίτες είχαν εναποθέσει το σχεδιασμό των απαντήσεων απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο. Σταδιακά, όμως, και με την όξυνση των προβλημάτων που σχετιζόνταν με την αύξηση της εγκληματικότητας και τη σχετική ανεπάρκεια της δημόσιας πολιτικής, η εμπιστοσύνη και η συναίνεση των πολιτών άρχισαν να κλονίζονται και ρόλος των ειδικών να υποχωρεί.¹¹⁸ Επιπροσθέτως, οι έρευνες αποδεικνύουν ότι οι επιτυχημένες στρατηγικές πρόληψης είναι εκείνες που περιλαμβάνουν κυρίως μέτρα πρωτογενούς πρόληψης που προϋποθέτουν τη συμμετοχή των πολιτών, τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής, όπως εξάλλου προβλέπεται από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς.¹¹⁹ Ειδικότερη η συμμετοχή των πολιτών είναι καταλυτική στο σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής, κυρίως μέσω των ομάδων πίεσης,¹²⁰ καθώς και στην εφαρμογή της αντεγκληματικής

¹¹⁴ Γενικότερα για τη συμμετοχή των πολιτών στην πρόληψη της εγκληματικότητας βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (2003) *Η πρόληψη του εγκλήματος σε τοπικό επίπεδο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

¹¹⁵ International Association for Public Participation, (2007) *IAP2 Core Values*, <http://www.iap2.org/>

¹¹⁶ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1998) «Η αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3, σ. 236-238:236.

¹¹⁷ Τσήτσουρα, Α. (1988) «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1:32-44.

¹¹⁸ Garland, D. (2001) *The culture of control. Crime and social control in contemporary society*, Oxford University Press, Oxford, σ. 150.

¹¹⁹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2016) «Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής», στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/η-πρόληψη-του-εγκλήματος-ως-μέσον-αντε/>

¹²⁰ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ρατσιστικό έγκλημα ή τα εγκλήματα μίσους, βλ. Χαλκιά Α. (2013) «Εγκλήματα ρατσιστικού μίσους στην Ελλάδα της κρίσης: από τη θυματοποίηση στην προσβολή της δημοκρατίας», *Εγκληματολογία*,

πολιτικής μέσα από την αναφορά των εγκλημάτων στις Αρχές, την άσκηση έγκλησης, τη μαρτυρία ή με τη λήψη μέτρων περιστασιακής πρόληψης ή άλλων εναλλακτικών μέτρων, όπως είναι η διαμεσολάβηση.¹²¹

Η συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μέσω της διαδικασίας του ορθολογικού-κριτικού διαλόγου, υποστηρίζει ο *J.Habermas* είναι απαραίτητη για τη λήψη κανονιστικών αποφάσεων και την άσκηση πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων σχετίζεται με την έννοια της δημόσιας σφαίρας και της επικοινωνιακής ορθολογικότητας.¹²² Ο διάλογος, σύμφωνα με τον Habermas, δίνει την ευκαιρία, σε όλους όσοι επηρεάζονται από τις συγκεκριμένες πολιτικές να εκθέσουν τις απόψεις τους. Μόνο, όμως, στο πλαίσιο του ανοικτού, ορθολογικού-κριτικού διαλόγου και συζήτησης οι διάσπαρτες απόψεις των υποκειμένων μπορούν να μετασχηματισθούν σε κοινή γνώμη. Υπό αυτή την έννοια, ο Habermas επιχειρεί να αναδείξει το ρόλο και τη δυναμική της επικοινωνίας στη διαμόρφωση και το μετασχηματισμό της κοινωνικής πραγματικότητας, στο πλαίσιο της δι-αντιδραστικής λειτουργίας μεταξύ των ανθρώπων¹²³ και, στη συνέχεια, να διατυπώσει τις δυνατότητες ανάπτυξης μιας ηθικής της επικοινωνιακής δράσης, συμβάλλοντας στην εξέλιξη της κοινωνίας, πέραν των ηγεμονικών μέσων συντονισμού, όπως το χρήμα, η εξουσία, ο εργαλειακός Λόγος που υποσκάπτουν και εποικίζουν τα μέσα του βιόκοσμου (οικογένεια, θρησκεία, επικοινωνιακός Λόγος).¹²⁴

Η θεωρία του περί της διαβουλευτικής δημοκρατίας έχει δεχθεί έντονη

τεύχ.1-2:80-88 και της ίδιας: (2016) «Όψεις των εγκλημάτων μίσους στην Ελλάδα και προτάσεις για την αντιμετώπισή τους», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/όψεις-των-εγκλημάτων-μίσους-στην-ελλά/>

¹²¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2015) «Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής», ό.π.

¹²² Η έννοια της δημόσιας σφαίρας, σύμφωνα με τον Habermas αποτελείται από πολύπλοκα δίκτυα, πολλαπλών και επικαλυπτόμενων 'κοινών', συγκροτούμενων μέσα από την κριτική επικοινωνία ατόμων, ομάδων, ενώσεων, κοινωνικών κινημάτων, δημοσιογραφικών επιχειρήσεων και άλλων πολιτειακών θεσμών και προκύπτει μέσα από τις προϋποθέσεις της επικοινωνιακής ορθολογικότητας. Επιπροσθέτως, ο Habermas αναφέρεται στην καθολική δημόσια σφαίρα με ηθικο-πρακτικές αξιώσεις για δικαιοσύνη, βλ. Dahlberg, L. (2005) "The Habermasian public sphere: taking difference seriously?", *Theory and Society*, Vol. 34(2):111-136:112-113 και επ. για την κριτική αποτίμηση της έννοιας.

¹²³ Φωτόπουλος, Ν. (2010) «Από τον μονοδιάστατο άνθρωπο στην αποικιοποίηση του βιοκόσμου: Χέρμπερτ Μαρκούζε και Γιούργκεν Χάμπερμας απέναντι στη νεωτερικότητα», στο Κονιόρδος, Σ.Μ. (επιμ.) *Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 325-346:334.

¹²⁴ Στο ίδιο, σ. 337-339.

κριτική που στηρίζεται κυρίως στην ιδεαλιστική προσέγγιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και της διασφάλισης του ανοικτού, συνεχούς και ορθολογικού διαλόγου. Παράδειγμα συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική, το οποίο δείχνει το βαθμό εμπιστοσύνης που μπορεί να αποδώσει κανείς στη συμβολή της διαδικασίας που αναφέρει ο Habermas για τη λήψη αποφάσεων άσκησης πολιτικής, είναι η εφαρμογή του νόμου για τα «τρία χτυπήματα»¹²⁵ και η θέσπιση των «problem-solving courts».¹²⁶ Ο νόμος για τα «τρία χτυπήματα» θεσπίστηκε έπειτα από δημοψήφισμα στο πλαίσιο ενός «θερμού» κλίματος, λόγω της δολοφονίας ενός ανήλικου κοριτσιού, εν μέσω εκλογικής περιόδου, υπό την επιρροή ομάδων πίεσης. Εν αντιθέσει, η θέσπιση των «problem-solving courts» προέκυψε μετά από αργή, σταθερή και πολύχρονη διαβούλευση και εφαρμογή/αξιολόγηση πιλοτικών προγραμμάτων. Τα ανωτέρω τονίζουν αφ' ενός τη διαφορά μεταξύ κοινής γνώμης (public opinion) και απλής γνώμης (mere opinion)¹²⁷ και αφ' ετέρου τις συνέπειες που έχει μια λαϊκιστικού τύπου πολιτική με μια πολιτική που στηρίζεται αμιγώς στον ορθολογικό, δημόσιο διάλογο, όπως τον αντιλαμβάνεται ο Habermas.¹²⁸ Επιπροσθέτως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η συμμετοχή των πολιτών στις κοινωνικές διαδικασίες αλλάζει τους ίδιους τους πολίτες. Από την άλλη πλευρά, το επιχείρημα ότι η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να οδηγήσει σε πιο αυστηρές και τιμωρητικές πολιτικές, δεν μπορεί να θεωρηθεί έγκυρο. Η συμμετοχή στη διαδικασία αλλάζει τους συμμετέχοντες.¹²⁹ Σημαντικό πρόταγμα παραμένει η παρακίνη-

¹²⁵ Zimring, F., Hawkins, E., Kamin, S. (2001) *Punishment and democracy: three strikes and you're out in California*, Oxford University Press, New York.

¹²⁶ Dzur, A.W., Mirchandani, R. (2007) "Punishment and democracy: the role of public deliberation", *Punishment and Society*, Vol. 9(2):151-175. Τα δικαστήρια που ονομάζονται "problem-solving courts" και εμφανίζονται μέχρι τώρα στις Η.Π.Α., τον Καναδά, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Αυστραλία αφορούν κυρίως υποθέσεις ναρκωτικών και προσφάτως επεκτείνονται και σε υποθέσεις σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία, τις διαρρήξεις και την πορνεία. Ψυχολόγοι, ψυχοθεραπευτές και ψυχίατροι εμπλέκονται στα προγράμματα θεραπείας, επανεστιάζοντας κατά μια έννοια στην αναμόρφωση του δράστη μέσα από το «επιστημονικό» και «ιατρικό» μοντέλο αντιμετώπισης των παρεκκλινόντων, βλ. Hutchinson, S. (2006) "Countering catastrophic Criminology", *Punishment and Society*, Vol. 8(4):452-456.

¹²⁷ Habermas, J. (1991) *The structural transformation of public sphere*, MIT Press, Massachusetts, σ. 246-251.

¹²⁸ Hauser, G.A. (2007) "Vernacular discourse and the epistemic dimension of public opinion", *Communication Theory*, Vol.17(4):333-339.

¹²⁹ Ο μετασχηματισμός αυτού του είδους υποστηρίζεται από πολύ παλιά, βλ. Rousseau, Tocqueville, J.S. Mill, όπως αναφέρεται στο Johnstone, G. (2000) "Penal policy making: elitist, populist or participatory?", *Punishment & Society*, Vol. 2(2):161-180:167-168.

ση των πολιτών, η σταθεροποίηση και η συνέχιση της συμμετοχής τους στις κοινωνικές διαδικασίες. Ωστόσο, η αναφορά στους πολίτες υπό το πρίσμα της έννοιας του 'κοινού' (public) είναι ελλιπής δίχως την συμπερίληψη της μελέτης των εννοιών της κοινής γνώμης αφ' ενός και του τιμωρητικού / ποινικού λαϊκισμού, αφ'ετέρου.

Ο όρος 'κοινή γνώμη'¹³⁰ επικαλείται συχνά ως σημείο αναφοράς για τη δικαιολόγηση ή νομιμοποίηση μιας κατάστασης. Ως έννοια, όταν δε τίθεται εξ αρχής υπό αμφισβήτηση, κατέχει ένα διττό χαρακτήρα. Η αναφορά στην κοινή γνώμη λειτουργεί ως επίκληση της ισχυροποίησης της νομιμότητας των εκάστοτε δράσεων ή μη δράσεων που είτε θα ληφθούν (ή δεν θα ληφθούν) στο μέλλον είτε ελήφθησαν (ή δεν ελήφθησαν) στο παρελθόν. Σε κάθε περίπτωση, δηλαδή, μπορεί να φανεί 'χρήσιμη' σε όποιον την επικαλείται, πολλώ δε μάλλον όταν αποτελεί τον από μηχανής θεό που 'παρεμβαίνει' και διευκολύνει την εφαρμογή (η μη εφαρμογή) μίας συγκεκριμένης κάθε φορά πολιτικής. Από την άλλη πλευρά, η κοινή γνώμη είναι συνυφασμένη και με την έννοια της άγνοιας. Πολλές φορές, οι αρμόδιοι για την άσκηση πολιτικής φορείς, διακηρύσσουν ότι θα πράξουν ή δεν θα πράξουν κάτι, το οποίο, αν και ενάντια στη κοινή γνώμη, είναι προς όφελός της, αλλά εκείνη δεν είναι σε θέση να το γνωρίζει. Παρόλα αυτά, η Πολιτεία οφείλει να προβλέψει εκείνους τους μηχανισμούς που δύνανται να συλλέγουν τις ανησυχίες και τις απόψεις της κοινής γνώμης απέναντι στο έγκλημα και τις ποινές.¹³¹

Ένα περιστατικό, χαρακτηριστικό της εκδήλωσης της 'κοινής γνώμης', συνέβη στο Portsmouth, το 2000, όπου κάτοικοι της περιοχής, ορμώμενοι από την κακοποίηση και τη δολοφονία ενός κοριτσιού, υποστήριξαν ότι η Δημαρχία δεν κάνει τίποτα σχετικά με τους παιδόφιλους. Με τη βοήθεια των 'ταμπλόιντ' εφημερίδων οργάνωσαν διαμαρτυρία κατά τη διάρκεια της οποίας μικρά παιδιά περπατούσαν κάτω από 'πανώ' που έγραφαν «σκοτώστε τους παιδόφιλους».¹³² Αυτή η μορφή άμεσης πίεσης από τους πολίτες προς όσους παίρνουν αποφάσεις αυξάνει, ενώ παρατηρείται ότι η συμμετοχή τους στο επίσημο πολιτικό σύστημα μειώνεται.¹³³ Για παράδειγμα, ένα χρόνο μετά από αυτή τη διαμαρτυρία, η συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής στις γενικές

¹³⁰ Βλ. Ζαραφονίτου, Χ. (1991) «Αναπαραστάσεις του εγκληματικού φαινομένου, στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα και της ίδιας: (2008) *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.24 επ.

¹³¹ Μαγγανάς, Α. (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, ό.π, σ. 506-513.

¹³² Ryan, M. (2005) "Engaging with punitive attitudes towards crime and punishment. Some strategic lessons from England and Wales", in Pratt, J., Brown, D. et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon, σ.144.

¹³³ Στο ίδιο, σ. 144-145.

εκλογές ήταν η πιο χαμηλή από το 1918.¹³⁴ Προκύπτει συνεπώς μια αντιφατική συνθήκη. Ενώ διαφαίνεται ύφεση του κοινωνικού κεφαλαίου (υποχώρηση της ενασχόλησης με τα κοινά), παράλληλα, εντείνονται τα αιτήματα για να εισακουσθεί ο λόγος των πολιτών.

Στο μακροεπίπεδο της αντεγκληματικής πολιτικής υποστηρίζεται ότι κυριαρχούν τάσεις αυστηροποίησης και ενίσχυσης των μηχανισμών επιτήρησης και καταστολής ενώ παράλληλα θεωρείται ότι το κοινό εκφράζει την επιθυμία για την επιβολή αυστηρότερων ποινών.¹³⁵ Υπό την έννοια αυτή οι τάσεις της κοινής γνώμης εντάσσονται μέσα σε αυτό ονομάζεται *τιμωρητικός λαϊκισμός* (populist punitiveness), και επηρεάζουν σημαντικά την αντιμετώπιση του εγκλήματος.¹³⁶ Θεωρείται εν γένει ότι οι παράγοντες που σε τελευταία ανάλυση συγκροτούν τη λαϊκιστική πλατφόρμα είναι «η *εναντίωση στους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, η ηθικοποίηση και μυθοποίηση της λαϊκής θέλησης, η χρήση του «λαού» ως θεμελιώδους έννοιας, η χαρισματική ηγεσία, η εκ των άνω πολιτική ενσωμάτωση των λαϊκών στρωμάτων*».¹³⁷ Στο πλαίσιο αυτό μπορεί «*κανείς να βρει ένα ριπίδιο συναισθημάτων που περιλαμβάνει τη νοσταλγία, το άγχος, την αβοηθησία, το μίσος, τη φιλεκδικία, την έκσταση, τη μελαγχολία, την οργή, το φόβο, την αγανάκτηση, το φθόνο, τη χαιρεκακία και τη μνησικακία*».¹³⁸ Δηλαδή, το κενό και την υποχώρηση άσκησης ουσιαστικής πολιτικής, έρχεται να καλύψει η συναισθηματική φόρτιση, η οποία όχι μόνο είναι επιθυμητή από το πολιτικό σύστημα, αλλά προάγεται προκειμένου να καλυφθεί η ανορθολογική ή ανεπαρκής από πλευράς του διαχείριση καίριων κοινωνικών ζητημάτων. Από την άλλη πλευρά, ο λαϊκισμός συμβάλλει στη διοχέτευση των όποιων αμφισβητήσεων εντός και προς όφελος της διατήρησης του συστήματος, διότι δεν ασκεί δομική κριτική, αλλά απευθυνόμενος στη φερόμενη ως λαϊκή θέληση, ακυρώνει τον οποιοδήποτε δημοκρατικό διάλογο σχετικά με τις πιθανές εναλλακτικές δυνατότητες άσκησης πολιτικής.¹³⁹

Ο τιμωρητικός λαϊκισμός ορίζεται ποικιλοτρόπως. Ο Bottomley τον προσεγγίζει ως «*την αρκετά απρόοπτη συναρμογή της αρνητικής κοινής γνώμης,*

¹³⁴ Στο ίδιο.

¹³⁵ Βλ. Pratt, J., Brown, D., Brown et al. (eds) (2005) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.

¹³⁶ Bottomley, K. (2002) «Εγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: αυστηροί με το έγκλημα – αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6: 640-646:644.

¹³⁷ Δεμερτζής, Ν., Λίποβατς, Θ. (2006) *Φθόνος και μνησικακία: τα πάθη της ψυχής και η κλειστή κοινωνία*, Πόλις, Αθήνα, σ. 190.

¹³⁸ Στο ίδιο, ό.π., σ. 195.

¹³⁹ Mouffe, C. (2004) *Το δημοκρατικό παράδοξο*, μτφρ. Κιουπκιολής, Α., Πόλις, Αθήνα, σ. 217-218.

όσον αφορά στο έγκλημα και τους δράστες, με ένα πολιτικό περιβάλλον, το οποίο τροφοδοτεί και συνδουλεύει τους φόβους και τα συναισθήματα του κοινού, αντί να επιδιώκει την ενημέρωσή του και τον κατευνασμό των εύλογων, ενίοτε, αντιδράσεων, που προκαλούν τα τρομακτικά εγκλήματα, τα οποία βρίσκονται στους κύριους τίτλους των Μ.Μ.Ε». ¹⁴⁰ Ο λαϊκισμός γενικότερα στηρίζεται στη πεποίθηση ότι τα ένστικτα, οι προσδοκίες ή οι δυσφορίες του λαού αποτελούν το μόνο νόμιμο κριτήριο της πολιτικής κρίσης. ¹⁴¹ Ο ορισμός του Bottomley 'αποφεύγει' να προσδιορίσει την αιτιολογική και χρονική αλληλουχία εμφάνισης δύο διαφορετικών συνιστωσών, του πολιτικού περιβάλλοντος και της κοινής γνώμης. Δηλαδή, εάν η κοινή γνώμη επιδρά στο πολιτικό περιβάλλον ή εάν το πολιτικό περιβάλλον κατευθύνει την κοινή γνώμη προς τον τιμωρητικό λαϊκισμό. Τελικά, συνδέει και τα δύο κάτω από ένα κοινό πλαίσιο «συναρμογής» και οπωσδήποτε χρειάζεται ειδική ερευνητική προσέγγιση, προκειμένου να μελετηθεί το φαινόμενο του τιμωρητικού λαϊκισμού στο σύνολό του.

Παράλληλα με τον τιμωρητικό λαϊκισμό συνυπάρχει ο *ποινικός λαϊκισμός*. Ο *ποινικός λαϊκισμός* (penal populism) είναι έννοια συναφής με τον τιμωρητικό λαϊκισμό (populist punitiveness) ¹⁴² και ορίζεται «ως η τιμωρητική πολιτική που αναπτύσσεται πρωτίστως με βάση τη δημοτικότητα της», ¹⁴³ οι ψηφοφόροι λογίζονται ως «καταναλωτές της πολιτικής», που εκφράζουν απλώς προτιμήσεις, και «συνίσταται στην άσκηση ενός συνόλου ποινικών πολιτικών με σκοπό να κερδίσουν ψήφους αντί να μειώνουν το έγκλημα ή να προωθήσουν τη δικαιοσύνη». ¹⁴⁴ Ο ποινικός λαϊκισμός συνδέεται λοιπόν με έναν πολιτικό

¹⁴⁰ Bottomley, K. (2002) «Έγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: αυστηροί με το έγκλημα–αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», ό.π., σ. 644.

¹⁴¹ Heywood, A. (2006) [1994] *Εισαγωγή στην πολιτική*, μτφρ. Καράμπελας, Γ., Πόλις, Αθήνα, σ. 595.

¹⁴² Bottoms, A.E. (1995) "The philosophy and politics of punishment and sentencing", in Clarkson, C., Morgan, R. (eds) *The politics of sentencing reform*, Clarendon Press, Oxford.

¹⁴³ Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, D., Hough, M. (2003) *Penal populism and public opinion: lessons from five countries*, Oxford University Press, New York, σ. 64-65. Η προσέγγιση αυτή που ορίζει ως πρωταρχικό κριτήριο τη δημοτικότητα των πολιτικών μέτρων για την τελική υιοθέτησή τους εκ μέρους της Πολιτείας και η οποία υποστηρίζεται από τον Bottoms (1995) αφορά την ίδια τη φύση της σύγχρονης δημοκρατίας. Γιατί φαίνεται πως η άσκηση πολιτικής δεν εξαρτάται από μια ενιαία θεώρηση περί πολίτη και κοινωνίας αλλά εστιάζεται πλέον σε καιροσκοπικές λύσεις που για χάρη μιας εκλογικής νίκης ή στην πορεία προς αυτή προτείνονται λύσεις για 'ευήκοντα ώτα'. Συνεπώς, όταν ο λαϊκισμός γίνεται και τιμωρητικός και ποινικός, τότε η σημασία του και οι συνέπειές του ξεπερνούν το έγκλημα και την τιμωρία και ανάγονται σε μείζον πολιτικό θέμα.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, ό.π.,σ. 5 & 66.

σχεδιασμό, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τη μείωση της επιρροής των ειδικών, την εστίαση στη συναισθηματική φόρτιση των πολιτών, στον ανορθολογισμό. Τα μέτρα που λαμβάνονται υπό την επίδρασή του προσβλέπουν σε πρόσκαιρες λύσεις που επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν το υψηλό κοινωνικό ενδιαφέρον για το έγκλημα και την ελλιπή γνώση ή παραπληροφόρηση γι' αυτό. Ωστόσο, ο ποινικός λαϊκισμός δεν εξαντλείται μόνο στην πολιτική καιροσκοπία. Εν αντιθέσει, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί όλο το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών που ενδυναμώσαν αυτά τα φαινόμενα στη βάση της κατασκευής ενός 'τιμωρητικού' κοινού.¹⁴⁵

Από την άλλη πλευρά, καμιά δράση της αντεγκληματικής πολιτικής, δεν θα ήταν δυνατόν να προσληφθεί ως 'αποδεκτή', 'νόμιμη', 'ορθή', 'αναγκαία', εάν δεν στηριζόταν σε ένα ελάχιστο προαπαιτούμενο επίπεδο νομιμοποίησης. Η νομιμοποίηση αυτή βασίζεται σε διάφορα πεδία όπως, τα συμφέροντα, η παράδοση, οι αντιλήψεις σχετικά με το νόμιμο, η πίστη σε διάφορους φορείς εξουσίας, καθώς και στην αλληλεπίδραση μεταξύ των ως άνω στοιχείων.¹⁴⁶ Καθένα από τα πεδία αυτά μεταφέρει ένα 'νόημα' το οποίο ζητά δικαιολόγηση. Η δικαιολόγηση αυτή προκύπτει μέσα από νομιμοποιητικές ιδεολογίες και μύθους. Με αυτό τον τρόπο καλλιεργούνται, όπως αναφέρει ο M.Weber, ένα *minimum* συναίνεσης απέναντι στην εξουσία, καθώς και η αμοιβαιότητα του νοήματος και των προσδοκιών ανάμεσα σε 'εξουσιαζόμενους' και 'εξουσιαστές'.¹⁴⁷ Παρόλο που σήμερα οι όροι αυτοί, τουλάχιστον εκείνοι που αφορούν τους 'εξουσιαστές', γίνονται όλο και πιο ασαφείς, απρόσωποι και κατακερματισμένοι, αυτό δεν σημαίνει πως δεν υφίστανται δίκτυα εξουσίας καθένα από τα οποία προσπαθεί να επιβάλλει το δικό του νόημα, με σκοπό αυτό να αποτελέσει στη συνέχεια έναν 'κοινό τόπο' επικοινωνίας. Η διαδικασία νομιμοποίησης είναι αέναη, επιβεβαιώνεται συνεχώς στο παρόν και συμβάλλει στη διαμόρφωση του μέλλοντος. Είναι δυναμική η ίδια, καθώς στηρίζεται στη διαντίδραση των συμβαλλόμενων μερών σε αμοιβαίες συνθήκες αποδοχής, διότι η 'ωμή' επιβολή αποφάσεων είναι χωρικά και χρονικά περιορισμένη. Συνεπώς, η νομιμοποίηση είναι μέρος της ευρύτερης διακυβέρνησης της κοινωνίας και εντάσσεται ανάμεσα στους παράγοντες διαμόρφωσης των κοινωνικών σχέσεων, μεταφοράς επικοινωνίας και νοήματος, καθώς και στους παράγοντες μείωσης της πρόσληψης της κοινωνίας ως ασταθούς. Παράγεται μέσα από τη διαδικασία της εξήγησης και της δικαιολόγησης.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Pratt, J. (2007) *Penal populism*, Routledge, Oxon, σ. 29-35.

¹⁴⁶ Weber, M. (1997) *Βασικές έννοιες Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Κυπραίος, Μ., Κένταυρος, Αθήνα, σ. 112-113.

¹⁴⁷ Αντωνοπούλου, Μ. (1991) *Θεωρία και ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της Κοινωνιολογίας*, Παπαζήση, Αθήνα, σ. 229-232.

¹⁴⁸ Berger, P., Luckman, T. (2003)[1966] *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, μτφρ. Αθανασίου, Κ., Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα, σ. 179.

Οι νομιμοποιητικές ιδεολογίες ή οι 'νομιμοποιητικοί μύθοι' συνιστούν ένα σύνολο δικαιολογήσεων της εξουσίας που κάνουν αποδεκτές τις λειτουργίες των θεσμών, την ιεραρχία, τις κοινωνικές ανισότητες, τον αποκλεισμό συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και το στιγματισμό τους.¹⁴⁹ Στη διάρκεια της ιστορίας των κοινωνιών και των πολιτισμών μπορεί κανείς να καταγράψει πολλούς τέτοιους μύθους. Υπάρχουν τόσο τοπικοί μύθοι που επικεντρώνουν στην εντοπιότητα όσο και εθνικοί ή άλλοι με παγκόσμια πλέον εμβέλεια. Για παράδειγμα, οι ομάδες που απολαμβάνουν υψηλό status θεωρούνται επιτυχημένες αλλά συχνά προβληματικές ως προς τις συναισθηματικές τους σχέσεις, ενώ αυτές με χαμηλό status θεωρείται ότι εστιάζουν περισσότερο σε αξίες της κοινότητας και στην αρμονία των κοινωνικών σχέσεων.¹⁵⁰

Η κυριαρχία αυτών των νομιμοποιητικών ιδεολογιών ενισχύει τη σταθερότητα ενός συστήματος μέσω της αποδοχής του και διατηρεί την υφισταμένη τάξη πραγμάτων. Ωστόσο, κατά διαστήματα παρουσιάζονται σε συστήματα που στηρίζονται στην άνιση ταξική εξουσία διάφορες 'κρίσεις νομιμοποίησης', όπως επισημαίνει ο Habermas, που προσαρμόζουν εκ νέου τις δικαιολογήσεις, προκειμένου να διατηρηθούν οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί στη θέση τους. Κάποιες από αυτές τις κρίσεις αντιμετωπίστηκαν, με διάφορους τρόπους, ανάμεσα στους οποίους, ήταν και στην πρόσφατη ιστορία των δυτικών κρατών, η υποχώρηση του προνοιακού κράτους.¹⁵¹ Η κατασκευή νομιμότητας προκύπτει μέσα από τη συνέργεια των παραπάνω μηχανισμών και της συμβολικής τους διαντίδρασης με το κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η «γενίκευση της αναγνώρισης των αποφάσεων»¹⁵² που προκύπτουν από την συνεργασία ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν τις καταστάσεις κινδύνου και κρίσεων, έτσι ώστε ο πληθυσμός να μπορεί κατά ένα μεγάλο βαθμό να αυτο-ελέγχει τη συμπεριφορά του και ταυτόχρονα να είναι ελέγξιμος από τους εν λόγω φορείς.

Το έγκλημα, είναι ένα από τα ζητήματα που μπορεί να αποσπάσει τη μεγαλύτερη συναίνεση, επειδή αφορά όλη τη κοινωνία και εν δυνάμει μπορεί να πλήξει τον καθένα. Θεωρείται δηλαδή, μεταξύ άλλων και 'διαταξικό' ζήτημα. Συνεπώς, μπορεί να αυξήσει τη συμφωνία μεταξύ πολιτών και κυβέρνησης, υποβαθμίζοντας μερικώς τις διαφωνίες που σημειώνονται σε άλλα πεδία, όπως αυτά που σχετίζονται με την οικονομία (π.χ. εισοδηματική πολιτική, κρατικές παροχές κ.ά.). Αυτό όμως που καθίσταται προφανές είναι ότι θα πρέπει

¹⁴⁹ Tyler, T. (2005) "Introduction: Legitimizing Ideologies", *Social Justice Research*, Vol. 18(3): 211-215:211-213.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 214.

¹⁵¹ Όπως αναφέρεται στο Jary, D., Jary, J. (χ.η) *Collins, Λεξικό όρων κοινωνιολογίας*, Ι.Φλώρος, Αθήνα, σ. 585.

¹⁵² Τσίρος, Ν. (2005) *Κοινωνιολογικοί αναστοχασμοί για το πολιτικό και το δίκαιο: η συστημική θεωρία του Niklas Luhmann*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 218.

η συμμετοχή των πολιτών να στηρίζεται στην γνώση και την, όσο το δυνατόν, επαρκή και αντικειμενική πληροφόρηση. Στην κατεύθυνση αυτή το βάρος δεν επωμίζονται μόνο τα μέσα επικοινωνίας αλλά και το σύνολο της επιστημονικής κοινότητας και της Πολιτείας. Μόνο έτσι μπορεί να προκύψει η δημοκρατική συναρμογή μεταξύ πολιτικής και κοινής γνώμης, πέρα από προκαταλήψεις, στερεότυπα και ιδεοληπτικές συλλογικές αναπαραστάσεις.¹⁵³

6.1. Θεσμικό πλαίσιο της συμμετοχής των πολιτών

Ήδη από το 4^ο Συνέδριο για την Πρόληψη και τον Έλεγχο του Εγκλήματος και της Παραβατικότητας του Ο.Η.Ε., το 1970, στο Κιότο, η συμμετοχή των πολιτών κατέχει ιδιαίτερη θέση.¹⁵⁴ Η εστίαση στη συμμετοχή των πολιτών συνεχίστηκε το 1990 με τους πρότυπους ελάχιστους κανόνες για τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα (Κανόνες του Τόκυο)¹⁵⁵ καθώς και το 2002 με την απόφαση για την προώθηση μιας αποτελεσματικής πρόληψης του εγκλήματος (Απόφαση 2002/13).¹⁵⁶

Το 1983, το Συμβούλιο της Ευρώπης, με τη Σύσταση (R) (83) 7 συστήνει στα κράτη μέλη να προωθήσουν τη συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής με στόχο την πρόληψη του εγκλήματος σε τοπικό και εθνικό επίπεδο μέσα από ad hoc συμβουλευτικές επιτροπές, μόνιμα σώματα καθώς, επίσης, και μέσω ευρείας διαβούλευσης, προκύπτουσας κυρίως από δημόσιες συζητήσεις.¹⁵⁷ Περαιτέρω, συστήνεται η γνωστοποίηση των τάσεων της αντεγκληματικής πολιτικής που ακολουθείται από τις Αρχές στους πολίτες. Από την άλλη πλευρά, οι αρχές οφείλουν να γνωρίζουν τις παρατηρήσεις του κοινού επ' αυτών των πολιτικών. Όσον αφορά τη συμμετοχή των πολιτών στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής συστήνεται, μέσα από την παροχή κατάλληλης πληροφόρησης, η ενδυνάμωση της συνειδητοποίησης του ρόλου τους απέναντι στην πρόληψη του εγκλήματος, την επανένταξη των δραστών και κυρίως στην εφαρμογή εναλλακτικών κυρώσεων, καθώς και στη βοήθεια απέναντι στα θύματα. Επίσης,

¹⁵³ Βλ. Πανούσης, Γ. (2008) *Καθ' υπερβολήν. Χρήσεις και καταχρήσεις. Νόμοι, αριθμοί και εικόνες κατασκευής φόβων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 101-142 & 164-172.

¹⁵⁴ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), <http://www.unodc.org/unodc/en/crime-congress/crime-congresses-previous.html>

¹⁵⁵ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <http://www2.ohchr.org/english/law/tokyorules.htm>

¹⁵⁶ United Nations (U.N.), <http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-13.pdf>

¹⁵⁷ Βλ. σχετικά με τη συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στην Εγκληματολογία και τη Σύσταση για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική, Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, ό.π., σ. 132.

στην ως άνω Σύσταση ειδική αναφορά γίνεται στην κοινωνική πρόληψη και τη συμμετοχή των πολιτών κυρίως σε θέματα που άπτονται της οικογένειας, της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού της πόλης και της κοινότητας, στην ενίσχυση του διαλόγου σε επίπεδο γειτονιάς και, τέλος, στις βασικές προφυλάξεις που μπορεί να λάβουν οι πολίτες μέσα από την περιστασιακή πρόληψη.

Κατόπιν ακολούθησαν συναφείς συστάσεις αναφοράς στη συμμετοχή των πολιτών,¹⁵⁸ όπως η Σύσταση R (87) 19 για την οργάνωση της πρόληψης του εγκλήματος, η Σύσταση R (87) 21 για την ανάγκη βοήθειας του θύματος από το κοινό, η Σύσταση R (92) 16 για τις κυρώσεις και τα μέτρα στην κοινότητα, η Σύσταση R (96) 8 για την αντεγκληματική πολιτική στην Ευρώπη σε μια εποχή αλλαγής, η Σύσταση R (99) 19 για τη μεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις,¹⁵⁹ η Σύσταση R (2003) 21 που αφορά τη συνεργασία στην πρόληψη του εγκλήματος. Κεντρικά σημεία των συστάσεων αναδεικνύονται η αναγκαιότητα συνεργασίας των πολιτών με τους επίσημους φορείς αντεγκληματικής πολιτικής, η παροχή αντικειμενικής πληροφόρησης των πολιτών με απώτερο σκοπό την προστασία του κοινωνικού συνόλου με την κοινωνικοποίηση όσων βρίσκονται σε κίνδυνο και την επανένταξη των δραστών.¹⁶⁰

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήδη από το 2001 με τη Λευκή Βίβλο (COM 2001 428 τελικό)¹⁶¹ αναγνωρίζει την ιδιαίτερη σημασία της συμμετοχής των πολιτών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο «στην εκπόνηση και υλοποίηση των πολιτικών», καθώς και στην πρόληψη της εγκληματικότητας (COM (2004)165 τελικό).¹⁶²

Περαιτέρω, οι έμμεσοι τρόποι συμμετοχής των πολιτών που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής αφορούν την αντιπροσωπευση στο Κοινοβούλιο και οι άμεσοι τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης σε νομοσχέδια, δημοψηφίσματα, συνέδρια, σε ομάδες πίεσης, Μη Κυβερνητι-

¹⁵⁸ Βλ. Αλεξιάδης, Σ. (2006⁵) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

¹⁵⁹ Τσήτσουρα, Α. (2007) «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 122-129.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σ.129.

¹⁶¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2001 «Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση- Μια Λευκή Βίβλος» [COM(2001) 428 τελικό- Επίσημη Εφημερίδα C 287 της 12.10.2001], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:l10109&from=EN>

¹⁶² Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2004), «Πρόληψη της εγκληματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες, 12.3.2004, COM (2004) 165 τελικό, σ. 1-19, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0165:FIN:EL:PDF>

κές Οργανώσεις κ.ά.¹⁶³ Η συμμετοχή των πολιτών στην εφαρμογή της αντεγκληματική πολιτικής συμπεριλαμβάνει όλο το εύρος του πεδίου που αφορά την αντιμετώπιση του εγκλήματος, από την πρόληψη, π.χ. σύλλογοι γονέων, αθλητικοί σύλλογοι, τη γνωστοποίηση των αδικημάτων και τη μαρτυρία, τα εξωποινικά μέτρα, την προστασία του θύματος, την ποινική δίκη με τους ενόρκους και το ακροατήριο ως την εκτέλεση των ποινών, τους συλλόγους αρωγής φυλακισμένων, την αντιμετώπιση του αποφυλακισμένου κ.ά.¹⁶⁴

Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών προβλήθηκε ως παράγοντας που συμβάλλει στην ενίσχυση των δημοκρατικών διαδικασιών, την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φόβου του εγκλήματος και την εδραίωση της εμπιστοσύνης απέναντι στις κρατικές επιλογές. Ωστόσο, η διαμόρφωση της κοινής γνώμης συνιστά και αυτή μια δυναμική διαδικασία που επηρεάζεται διαδραστικά από πλήθος παραγόντων, ατομικών και κοινωνικών. Οι πολίτες που φοβούνται βέβαια, ζητούν περισσότερα και καλύτερα μέτρα αστυνομικής προστασίας, όμως «*οι αναπαραστάσεις των πολιτών για το έγκλημα, τον εγκληματία και το ποινικό σύστημα, εξαρτώνται σημαντικά από τις γενικότερες στάσεις και απόψεις τους για την κοινωνία, τις αξίες και τους κανόνες οι οποίοι ρυθμίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά και κρίση τους*».¹⁶⁵ Η τεχνολογία, επίσης, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ενίσχυση της παρουσίας της κοινής γνώμης και της διάδοσης των αιτημάτων της. Τα ζωντανά προγράμματα της τηλεόρασης, η ψηφιακή τηλεόραση, το Διαδίκτυο όχι μόνο την ενθάρρυναν αλλά και την ενδυνάμωσαν.¹⁶⁶

6.2. Μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής

Στην παρούσα μελέτη θα προσεγγιστούν δύο εκ των μορφών της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ) που αποτελούν πολύ σημαντικούς, πλην, όμως, στην πράξη, έως τώρα, σχεδόν ανενεργούς θεσμούς στην Ελλάδα.

¹⁶³ Τσήτσουρα, Α. (1988) «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», ό.π., σ. 36.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 37-40.

¹⁶⁵ Ζαραφωνίτου, Χ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος: Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, ό.π., σ. 73.

¹⁶⁶ Ryan, M. (2005) "Engaging with punitive attitudes towards crime and punishment. Some strategic lessons from England and Wales", in Pratt, J., Brown D. et al. (eds) *The new punitiveness*, ό.π., σ. 146.

6.2.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη

Η έννοια του θύματος θεωρήθηκε ότι υπήρξε περιθωριοποιημένη και σχετικά αγνοημένη τόσο στις θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις της Εγκληματολογίας όσο και στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ως αποτέλεσμα διαπιστώθηκε η ελλιπής αναγνώριση των δικαιωμάτων του θύματος και η αντίστοιχη υπερτίμηση των δικαιωμάτων του δράστη. Το κενό αυτό ήρθε να καλύψει η κίνηση για τα δικαιώματα του θύματος που επέφερε σταδιακές αλλαγές στο περιεχόμενο της αντεγκληματικής πολιτικής και σηματοδότησε την εμφάνιση διαφορετικών προσεγγίσεων και ενός νέου κλάδου στην Εγκληματολογία, όπως η θυματολογία, καθώς και την εισαγωγή νεωτερικών θεσμών, όπως η συνδιαλλαγή θύματος-δράστη που περιλαμβάνει τη διαμεσολάβηση, τη διαιτησία κ.ά., με στόχο την αποζημίωση του θύματος, την αποκατάσταση ή τη συμφιλίωση θύματος-δράστη, την ειδική μεταχείριση και προστασία του θύματος. Η κίνηση για τα δικαιώματα των θυμάτων προσέφερε νέες αντιλήψεις, ευρύτερη προσέγγιση μερικών βασικών εννοιών της Εγκληματολογίας και παράλληλα καινούργιους προβληματισμούς σχετικά με τη σχέση θύματος και δράστη, τα όρια της ποινικής αντιμετώπισης και τη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων όλων των εμπλεκόμενων. Θα πρέπει να αναφερθεί, ωστόσο, ότι η συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη, η διαιτησία είτε δημόσια είτε ιδιωτική, υπήρξε πανελλήνιος θεσμός στην Αρχαία Ελλάδα και πραγματοποιείτο σε δύο στάδια, αφ' ενός μέσω της συμφιλίωσης των δύο μερών και αφ' ετέρου μέσω της επίλυσης της διαφοράς, εάν η απόπειρα συμφιλίωσης αποτύγχανε.¹⁶⁷

Ως θύμα, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης,¹⁶⁸ ορίζεται το φυσικό πρόσωπο που υπέστη βλάβη, συμπεριλαμβανοντας το φυσικό ή πνευματικό τραυματισμό, τη συναισθηματική βάσανο ή την οικονομική απώλεια, τα οποία προκλήθηκαν από πράξεις ή παραλήψεις που παραβιάζουν τον ποινικό νόμο ενός κράτους μέλους. Ο όρος θύμα περιλαμβάνει επίσης, όπου κρίνεται κατάλληλο, την άμεση οικογένεια ή τους εξαρτώμενους από το άμεσο θύμα. Στο ορισμό του Συμβουλίου προστίθενται ακόμα οι έννοιες της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης (την κατάσταση κατά την οποία το ίδιο θύμα υποφέρει περισσότερα από ένα εγκληματικά συμβάντα για μια συγκεκριμένη περίοδο χρόνου) και της δευτερογενούς θυματοποίησης (απάντηση των θεσμών και των ατόμων στο θύμα).

¹⁶⁷ Βλ. Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα*, ό.π., σ. 59-62 και Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαϊκών συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

¹⁶⁸ Council of Europe, European Committee on Crime Problems (CDPC), "Draft recommendation on assistance to crime victims", Council of Europe, Strasbourg, 10-04-2006, www.coe.int/tcj, σ. 3.

Τα δικαιώματα των θυμάτων αναπτύχθηκαν αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τις δεκαετίες '60 και '70,¹⁶⁹ στο πλαίσιο της γενικότερης άνθησης των κοινωνικών κινημάτων της περιόδου.¹⁷⁰ Ωστόσο, κατά τις τελευταίες δεκαετίες αποδίδεται όλο και μεγαλύτερη προσοχή και προστασία στα θύματα και στο ρόλο τους κατά τη δίωξη και την ποινική διαδικασία. Χαρακτηριστική, εξάλλου, είναι η ιστορική πορεία που διαγράφηκε αναφορικά με την έννοια του θύματος, η οποία ακολούθησε τα εξής στάδια: το αγνοημένο θύμα, το ένοχο θύμα, το ευάλωτο θύμα, τα καινούργια θύματα.¹⁷¹ Ακραία τάση των δικαιωμάτων του θύματος αποτελεί η αναγωγή του θύματος σε 'συμβολικό' θύμα, η οποία απαιτεί την απορύθμιση της ισορροπίας των δικαιωμάτων ανάμεσα στο θύμα και το δράστη, προς όφελος του πρώτου και σε βάρος του δεύτερου, με συνέπειες που ευρίσκονται στις τιμωρητικές στάσεις μέρους των πολιτών και στην απαίτηση για 'εκδίκηση' αντί για δικαιοσύνη.

Η σύγχρονη, εξάλλου, προβληματική του θυματολογικού κινήματος, εστιάζει στην απαίτηση για ποινικοποίηση συμπεριφορών¹⁷² και προσφέρεται για πολιτική εκμετάλλευση, ειδικά στις κυβερνητικές και κομματικές προγραμματικές δηλώσεις της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης, λειτουργώντας ως πολιτικό σύμβολο δικαιολόγησης της επέκτασης και της αύξησης του κοινωνικού ελέγχου και ενίσχυσης των νεοσυντηρητικών πολιτικών επιχειρημάτων.¹⁷³ Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο κατοχυρώθηκε η αναγνώριση των δικαιωμάτων του θύματος μέσα από τις αποφάσεις, τις συστάσεις και τις οδηγίες φορέων και οργανισμών, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹⁶⁹ Zedner, L. (2002) "Victims", in Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds) *The Oxford handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, σ. 432.

¹⁷⁰ Στην ανάπτυξη του θυματολογικού κινήματος ώθησαν παράλληλα κινήματα, όπως για παράδειγμα, το φεμινιστικό και η ιδιαίτερη έμφαση που αποδόθηκε στο βιασμό και στην αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας, στο Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.12/2006:1310-1317:1316.

¹⁷¹ Houchon, G. (1988) «Το θύμα, συντελεστής προόδου στην Εγκληματολογία», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1:10-31.

¹⁷² Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα επίσης, ότι πολλοί νόμοι παίρνουν το όνομά τους από το όνομα των θυμάτων, τα οποία στάθηκαν αφορμή για τη δημιουργία τους, π.χ. Megan's law, Jenna's law, Sara's law, όπως αναφέρεται στο Garland, D. (2001) *The culture of control: crime and social order in contemporary society*, ό.π., σ. 143.

¹⁷³ Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», ό.π., σ. 1310 και Αρτινοπούλου, Β. (1996) «Θυματολογία – σύγχρονες προσεγγίσεις», στο Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 24-25.

Στην εξέλιξη του θυματολογικού κινήματος, εμφανίζεται, επίσης, ένας 'ανταγωνισμός' μεταξύ των θυμάτων, σχετικά με το ποιο θα θεωρηθεί περισσότερο θύμα από το άλλο, ώστε να διεκδικήσει τις ανάλογες αποζημιώσεις, με αποτέλεσμα να διακρίνεται μία μετάβαση από το δίκαιο ή μη της τιμωρίας στο δίκαιο της αποζημίωσης, η οποία διατυπώνεται στο ερώτημα: «*Πώς μέσα σε μερικές δεκαετίες περάσαμε, στο επίπεδο της συλλογικής ηθικής ευαισθησίας, από μία «αξιοκρατική» αντίληψη (είναι δίκαιο να τιμωρηθεί κάποιος για ό,τι έκανε) σε μια «θυματολογική» αντίληψη της δικαιοσύνης (είναι δίκαιο να αποζημιωθεί κάποιος γι' αυτά που υπέστη)*».¹⁷⁴ Το θυματολογικό κίνημα συνεπώς επηρεάζει και επιδρά καθοριστικά στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής σε τοπικό, εθνικό και διεθνές πλαίσιο. Η επίδραση διαφαίνεται τόσο στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης (προγράμματα αστυνομίας και διεξαγωγή ποινικής δίκης) όσο και στο κοινωνικό πεδίο (προγράμματα κοινωνικών υπηρεσιών σε κεντρικό και τοπικο/περιφερειακό επίπεδο).¹⁷⁵ Τα δικαιώματα των θυμάτων συνέβαλλαν, επίσης, στην εμφάνιση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η οποία εισήγαγε μια διευθέτηση μεταξύ θύματος και δράστη πολύ διαφορετική από την ποινική.

Αναλυτικότερα, ο όρος αποκαταστατική (ή επανορθωτική) δικαιοσύνη είναι αρκετά ευρύς¹⁷⁶ και συμπεριλαμβάνει ένα πλήθος διαφορετικών προγραμμάτων και πρακτικών. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εντάσσεται στις κύριες μορφές συμμετοχικής δικαιοσύνης,¹⁷⁷ και «*στηρίζεται στη συμμετοχή του κοινού και τους ενεργούς πολίτες. Αυτό επιτρέπει μια πιο συμμετέχουσα κοινωνία των πολιτών που βάζει φραγμούς στην μονοπωλιακή και πατερνλιστική τάση του κράτους*».¹⁷⁸ Επιπροσθέτως, το Εγχειρίδιο για τα προγράμματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC) αναφέρει ότι οι συμμετοχικές απαντήσεις στο έγκλημα στηρίζονται στις προσεγγίσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», ό.π., σ. 1315.

¹⁷⁵ Αρτινοπούλου, Β. (1996) «Θυματολογία – σύγχρονες προσεγγίσεις», ό.π., σ. 62-72.

¹⁷⁶ Βλ. για τη διευκρίνιση του όρου, Αρτινοπούλου, Β. (2011) «Οι 'γκρίζες ζώνες' της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στο Χαλκιά, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη. Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ.Ι., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 755-774:756-758.

¹⁷⁷ Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, ό.π., σ. 38.

¹⁷⁸ Bazemore, G. Schiff, M. (2001) *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*, Elsevier, Cincinnati, OH, σ. 143.

¹⁷⁹ Handbook of Restorative Justice Programmes, Criminal Justice Handbook Series, New York, 2006, σ.1-114(7), http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf

Η «συμμετοχική δικαιοσύνη», όπως επίσης, αναφέρεται, η οποία περιλαμβάνει και την αποκαταστατική δικαιοσύνη, στοχεύει στη συμμετοχή όλων των ατόμων που θίγονται από μία διαφορά προκειμένου να λυθεί το προκείμενο πρόβλημα και «προϋποθέτει ότι όλα τα μέρη είναι σε θέση να συμμετάσχουν πλήρως και με τη θέλησή τους στο διάλογο και τις διαπραγματεύσεις».¹⁸⁰

Για την κατανόηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η έννοια κλειδί είναι η βλάβη που προκάλεσε η πράξη και όχι η παραβίαση του κανόνα ή οι ανάγκες του παραβάτη.¹⁸¹ Κατ'ουσίαν, η αποκαταστατική δικαιοσύνη εκφράζει ένα εναλλακτικό πλαίσιο σκέψης απέναντι στην παράβαση, που έχει επηρεασθεί σημαντικά από τις αντιλήψεις και τους τρόπους αντιμετώπισης του εγκλήματος των μη Δυτικών κοινωνιών (π.χ. Αβοριγίνες, Μαόρι, Ινδιάνοι).¹⁸²

Οι βασικές αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συνοψίζονται στα εξής:¹⁸³

- Το έγκλημα συνιστά παράβαση ενάντια στις ανθρώπινες σχέσεις. Τα θύματα και η κοινότητα πρέπει να αποτελούν κεντρικά στοιχεία της ποινικής δικαιοσύνης.
- Η πρώτη προτεραιότητα της ποινικής δικαιοσύνης πρέπει είναι η βοήθεια των θυμάτων.
- Η δεύτερη είναι η αποκατάσταση και κατά το μέτρο του δυνατού, αυτή της κοινότητας.
- Ο δράστης έχει ατομική ευθύνη απέναντι στα θύματα και την κοινότητα για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν.
- Ο δράστης θα αναπτύξει καλύτερη κατανόηση της κατάστασης και της βλάβης που προκάλεσε μέσα από τη διαδικασία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.
- Οι συμμετέχοντες μοιράζονται τις ευθύνες για την αποκαταστατική δικαιοσύνη μέσα από τη συνεργασία τους και τις πράξεις τους.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνει πολλά και ποικίλα προγράμματα. Το βασικό πλαίσιο, όμως, ορίζεται από την αμοιβαία συναίνεση του θύματος και του δράστη να συμμετάσχουν στη διαδικασία, εφόσον βέβαια ο δράστης έχει προηγουμένως παραδεχθεί την ενοχή του. Οι απόψεις των δύο μερών εκθέτονται, παρέχοντας τη δυνατότητα ο δράστης να συνειδητοποιήσει τη βλάβη που προκάλεσε και το θύμα να κατα-

¹⁸⁰ Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, ό.π., σ.37.

¹⁸¹ Μαγγανάς, Α. (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *Ποινική δικαιοσύνη*, τεύχ. 2/2000:553-561:553.

¹⁸² Zedner, L. (2002) "Victims", ό.π., σ. 445.

¹⁸³ Seymour, A. (2001) "Restorative Justice/Community Justice", στο National Victim Assistance Academy Textbook (Washington, D.C.: National Victim Assistance Academy), όπως αναφέρεται στο Siegel, L. (2005) *Criminology: the core*, Thomson-Wadsworth, CA, σ. 199.

νοήσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώθηκε η συμπεριφορά του δράστη. Ο δράστης μέσα από τη συγγνώμη του προς το θύμα και την αποζημίωσή του απέναντι σ' αυτό, 'επανεώνεται' τόσο με την κοινότητα όσο και με και το θύμα. Παρόντες στη διαδικασία αυτή μπορεί να είναι τοπικοί εκπρόσωποι, μέλη των δύο οικογενειών ή ακόμα και κρατικοί φορείς, όπως επιμελητές ανηλίκων (όταν η υπόθεση αφορά ανήλικους δράστες). Γενικώς, η όλη διαδικασία στοχεύει στην εμπέδωση της 'κοινωνικής ειρήνης', στη μείωση του φόβου και στην ειρηνική και 'ανθρώπινη' επίλυση των διαφορών. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, εάν ο δράστης δεν αποκαλυφθεί ή εάν δεν μπορεί να αποζημιώσει το θύμα, η Πολιτεία οφείλει, εφόσον κάτι τέτοιο προβλέπεται, να αναλάβει την υποχρέωση της αποκατάστασης της βλάβης.

Σχετικά με τα προγράμματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης πρότυπο αποτελεί το αμερικάνικο πρόγραμμα με τίτλο «Πρόγραμμα Συμφιλίωσης Θύματος-Δράστη» (Victim Offender Reconciliation Program) (VORP). Τα προγράμματα αυτά λαμβάνουν χώρα σε όλες τις επαρχίες του Καναδά και σε πολλές πολιτείες των Η.Π.Α.¹⁸⁴ Στην Ευρώπη, σε έρευνα που έγινε, καταδεικνύεται ότι μόνο η Δανία μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι προσανατολισμένη στο θύμα.¹⁸⁵

Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη εμπεριέχονται δύο διαφορετικές απόψεις: η μινιμαλιστική και η μαξιμαλιστική. Σύμφωνα με την πρώτη η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί απλή παρέμβαση στην ποινική διαδικασία, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη, θεωρείται ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη μακροπρόθεσμα πρέπει και μπορεί να αποτελέσει πλήρη και συστηματική λύση απέναντι στην τιμώρηση και την επανένταξη.¹⁸⁶ Από την άλλη πλευρά, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν είναι δύο αλλά τρία, το θύμα, ο δράστης και η κοινότητα. Εμπεριέχεται, συνεπώς, ο «κοινοτισμός» που δημιουργεί ιδιαίτερο προβληματισμό σχετικά με το ποιος ή ποιοι θα εκπροσωπούν την κοινότητα και πώς μέσα στο πλαίσιο αυτό δεν θα υπεισέρχονται άλλοι εξωτερικοί παράγοντες επηρεασμού και επιβολής, όπως π.χ. το κοινωνικό και οικονομικό status του θύματος στην κοινότητα.¹⁸⁷ Στο σημείο αυτό, ο ρόλος του κράτους πρέπει να παραμένει σημαντικός και να διατηρεί τον κανονιστικό του χαρακτήρα.¹⁸⁸ Μια ακόμη πιο σύγχρονη διάσταση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αφορά τη συμβολή της όχι μόνο μεταξύ μεμονωμένου δράστη και θύματος αλλά και μεταξύ ευρύτερων κοι-

¹⁸⁴ Δημόπουλος, Χ. (2006) *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 506.

¹⁸⁵ Zedner, L. (2002) "Victims", σ. 446.

¹⁸⁶ Μαγγανάς, Α. (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσο επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», ό.π., σ. 554.

¹⁸⁷ Στο ίδιο.

¹⁸⁸ Στο ίδιο.

ωνικών κατηγοριών, όπως για παράδειγμα συνέβη μεταξύ των διαφορετικών φυλών μετά το τέλος του εμφυλίου στη Ρουάντα.¹⁸⁹ Σε κάθε περίπτωση, οφείλουμε να διερευνήσουμε «τις δυνατότητες που η αποκαταστατική δικαιοσύνη μάς παρέχει για μια συνομιλία της με το ισχύον σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ή μια ενδεχόμενη συμπλήρωσή του με τις θετικές της όψεις και πρακτικές».¹⁹⁰

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί πανάκεια απέναντι στις δυσλειτουργίες της ποινικής δικαιοσύνης, διότι δεν αποτελεί σφαιρική λύση, λόγω των αντικειμενικών ορίων της (π.χ. βαρύτητα του εγκλήματος, δυνατότητα συμφωνίας όλων των εμπλεκόμενων μερών). Τέλος, ελλοχεύει ο κίνδυνος προς ένα πισωγύρισμα σε παλαιότερες εποχές, όπου η παράβαση και η διαχείρισή της θα συνιστούν τελικά υπόθεση μεταξύ ιδιωτών. Η αξίωση, ωστόσο, του κοινωνικού συνόλου για δικαιοσύνη είναι (και πρέπει να θεωρείται) κεκτημένο.

Στην Ελλάδα, ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης εισήχθη με το ν.3189/2003 «Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις», ως ανάγκη συμμόρφωσης με τις συστάσεις της Ε.Ε.¹⁹¹ Σκοπός από την εφαρμογή του ως άνω νόμου είναι να συνειδητοποιήσει ο ανήλικος τις συνέπειες της πράξης του και να ικανοποιήσει το θύμα με τον πιο κατάλληλο τρόπο.¹⁹² Όμως, η θέσπιση αυτή έλαβε χώρα χωρίς να προϋπάρξει κάποιο πιλοτικό πρόγραμμα, το οποίο θα υποβοηθούσε την καλύτερη εφαρμογή του νόμου σε τοπικό / περιφερειακό επίπεδο.¹⁹³ Ωστόσο, προβλήματα διαπιστώνονται τόσο από τη νομοθετική ρύθμιση καθ'εαυτή όσο και από τη (μη) εφαρμογή της στην πράξη.¹⁹⁴ Περαιτέρω, οι διατάξεις του ν.3189/2003¹⁹⁵ πα-

¹⁸⁹ Brannigan, A. (2007) "Restorative justice in post-genocidal Rwanda: from community to citizenship as a basis for social justice", in Brannigan A., Pavich, G. (eds) *Governance and regulation in social life*, Routledge-Cavendish, σ. 207-220.

¹⁹⁰ Γιοβάνογλου, Σ. (2016) «Υστερη νεωτερικότητα και αποκεντρωμένα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης: Η περίπτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/ύστερη-νεωτερικότητα-και-αποκεντρωμ/>

¹⁹¹ Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοκτών συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.98-107.

¹⁹² Papadopoulou, P. (2006) "Victim-offender mediation for minors in Greece", *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, Vol. 7(1):1-3, σ. 1.

¹⁹³ Στο ίδιο.

¹⁹⁴ Γιοβάνογλου, Σ. (2007) «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη-θύματος: ένα ανεκμετάλλευτο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων», στο Γεωργούλας, Σ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 407-417.

¹⁹⁵ Για μια αναλυτική παρουσίαση του νομικού πλαισίου καθώς και προτάσεων

ρέχουν εναλλακτικές δυνατότητες που αφορούν «τη διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων για έκφραση συγγνώμης από πλευράς ανηλίκου καθώς και για εξώδικο διακανονισμό των συνεπειών του αδικήματος, όπως η αποζημίωση του θύματος ή με κατ' άλλον τρόπο μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο».¹⁹⁶ Στη συνέχεια, ένας ακόμα νόμος, ο ν.3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»,¹⁹⁷ συμπεριέλαβε τη συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη. Ειδικότερα για την Ελλάδα, όπως προκύπτει από την έρευνα,¹⁹⁸ σημαντικές παράμετροι για την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι η γνώση και η εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών.

Καταληκτικά, σημαντικά ερωτήματα προκύπτουν και αφορούν τα εξής: «μπορεί και πρέπει η αποκαταστατική δικαιοσύνη να είναι το κυρίαρχο παράδειγμα της τιμωρίας ή πρέπει να παραμείνει περιθωριακή; Κατά πόσο η αποκαταστατική δικαιοσύνη στηρίζεται σε μία συνεκτική θέαση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του θύματος, του δράστη και του κράτους; Προσφέρει επαρκείς ασφαλιστικές δικλείδες ως προς τη διαδικασία για τα θύματα και τους δράστες; Ποιες είναι οι εφαρμογές της για τα αδικήματα χωρίς θύμα και τα αδικήματα που το θύμα δεν είναι ένα αλλά πολλά;».¹⁹⁹ Ο προβληματισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι ιδιαίτερα έντονος και σημαντικός, διότι, κατά μία έννοια, ενυπάρχει σε αυτή μια σταδιακή υποχώρηση της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας και ταυτόχρονα ένα ευρύ και ανεξερεύνητο ακόμα πεδίο εφαρμογών και συνεπειών που χρειάζεται προσοχή και επιστημονική μελέτη, προκειμένου να διασφαλισθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, η

αντεγκληματικής πολιτικής βλ. Πανάγος, Κ. (2016) «Συνδιαλλαγή ανηλίκου δράστη και θύματος. Το ελληνικό νομικό πλαίσιο υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/συνδιαλλαγή-ανηλίκου-δράστη-και-θύμα/>

¹⁹⁶ Βλ. Κουράκης, Ν. (2006) «Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)», <http://www.niotho-asfalisi.gr/na/meletes16.pdf>

¹⁹⁷ Βλ. Artinopoulou, V. (2015) *Restorative Justice in cases of domestic violence. Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs*. European Public Law Organisation, http://www1.eplo.eu/media/items/288/151109_Compilation_countryreports_addendumCR2.pdf, για μια πρόσφατη προσέγγιση του ζητήματος αναφορικά με την Ελλάδα.

¹⁹⁸ Κονιδάρη, Α. (2016) «Αποτελέσματα έρευνας για τη στάση των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/category/ζητήματα-επανορθωτικής-δικαιοσύνης/>

¹⁹⁹ Zedner, L. (2002) "Victims" ό.π., σ. 446.

ισορροπία²⁰⁰ μεταξύ δράστη θύματος στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης και η τήρηση της αρχής της νομιμότητας.

6.2.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα)

Τα Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας στην Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Δανία και τη Σουηδία λειτουργούσαν ήδη από τη δεκαετία του '70 ενώ σε άλλες χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και το Βέλγιο αναπτύχθηκαν ακόμη περισσότερο κατά τη δεκαετία του '90.²⁰¹ Η φιλοσοφία του θεσμού εδράζεται αφ' ενός στην «ανάγκη προώθησης της αντεγκληματικής πολιτικής», αφ' ετέρου στη μείωση της ανασφάλειας και δυσπιστίας των πολιτών αναφορικά με την ικανότητα του κράτους να προστατεύει έννομα και κοινωνικά αγαθά.²⁰² Επιπροσθέτως, υπό το πρίσμα της 'εγγύτητάς' τους με τους πολίτες, τα ΤοΣΠΠα αφορούν δράσεις που προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες και τα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών.²⁰³ Περαιτέρω, η «διεταρικήτητα», που χαρακτηρίζει τα ΤοΣΠΠα παρέχει «συλλογική νομιμοποίηση των τοπικών κοινωνιών στην αντιμετώπιση των σχετικών με την ασφάλεια των πολιτών προβλημάτων».²⁰⁴ Από την άλλη πλευρά, τα ΤοΣΠΠα, εντάσσονται στο πλαίσιο που ορίζει η κοινωνική πρόληψη.²⁰⁵

Για τα ΤοΣΠΠα σημαντική, επίσης, καθίσταται η συμβολή της κοινότητας. Ωστόσο, δεν φαίνεται μέχρι σήμερα να υπάρχει συμφωνία αναφορικά με την έννοια της κοινότητας και την αντιδιαστολή της με την ευρύτερη κοινωνία. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι, στο πλαίσιο της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας, πολίτης θεωρούνταν μόνο εκείνος που μετείχε ενεργά στα κοινά,

²⁰⁰ Ζαραφωνίτου, Χ. (2011) «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυση των συγκρούσεων;», στο Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (υπεύθ. έκδ.) *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προσκλήσεις. Επετειακό συνέδριο για τα τριάντα χρόνια δράσης της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα*, σ. 115-129:123.

²⁰¹ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (2003) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π., σ.44-52, Λαμπροπούλου, Έ. (2003) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ.10:155-176:156, Παπαθεοδώρου, Θ. (1999) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6:602-607:602.

²⁰² Παπαθεοδώρου, Θ. (1999) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», ό.π., σ. 604.

²⁰³ Στο ίδιο, σ. 603.

²⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 607.

²⁰⁵ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (2003) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π.

συνεπώς οι ρίζες της έννοιας είναι πολύ παλιές.²⁰⁶ Εννοιολογικά η κοινότητα νοείται «ως κάτι μικρότερο της κοινωνίας, κάτι περισσότερο 'δεμένο', κάτι στο οποίο η παράδοση και οι ηθικές αξίες έχουν προτεραιότητα έναντι των οικονομικών συναλλαγών και όπου η προσωπική δέσμευση είναι πολύ πιο σημαντική από τους θεσμούς, από τους απρόσωπους μηχανισμούς της κοινωνίας».²⁰⁷ Για τα ΤοΣΠΠΑ, επίσης, σημαντική καθίσταται η έννοια του κοινοτισμού. Ο κοινοτισμός προβάλλει επίσης, ένα ουμανιστικό πρόταγμα που λειτουργεί σε τοπικό επίπεδο και αναφέρεται στην αξίωση της επαναδημιουργίας θετικών κοινωνικών δεσμεύσεων ανάμεσα στους πολίτες, στην υποχώρηση του τυφλού ατομισμού και εγωισμού, στην προάσπιση της ανθρώπινης υπόστασης, της πολυπολιτισμικής²⁰⁸ κοινωνίας και στην ενδυνάμωση της συλλογικής ζωής της κοινότητας με την ενεργό συμμετοχή των πολιτών.²⁰⁹

Η κοινοτική πρόληψη εμφανίστηκε κυρίως στην Η.Π.Α. κατά τη δεκαετία του '70 και στη συνέχεια στη δεκαετία του '80 στη Μεγάλη Βρετανία για να εξαπλωθεί κατόπιν στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η έννοια της κοινότητας, η οποία έχει θρησκευτική αλλά και τοπική προέλευση, συνδέθηκε με την τοπική αυτοδιοίκηση και με το κίνημα του κοινοτισμού, λαμβάνοντας πολιτικές προεκτάσεις και λειτουργώντας ως απάντηση στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές στρατηγικές, ειδικά στη ρεπουμπλικανική παράδοση των Η.Π.Α.²¹⁰ Η διάδοση της κοινοτικής πρόληψης αρχικά σχετίστηκε με την αστυνομική στατιστική και την έρευνα, οι οποίες έδειξαν ότι το μεγαλύτερο μέρος των παράνομων πράξεων διαπράττεται στα μεγάλα αστικά κέντρα. Συγκεκριμένα, 95% των κατοίκων πέφτουν θύματα στον τόπο διαμονής τους και τα 2/3 των δραστών τελούν τα εγκλήματα στο χώρο κατοικίας τους.²¹¹ Στη συνέχεια, και για τις

²⁰⁶ Λαμπροπούλου, Έ. (2003) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», ό.π., σ. 160.

²⁰⁷ Καρκατσούλης, Π. (2000) «Κοινότητα – κοινοτισμός – κοινωνία – κοινωνική θεωρία: από την αυτονομία στην αυτο-αναφορά», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ. 4, σ. 1, www.media.uoa.gr/issues/4_issue/karkats.html

²⁰⁸ Η πολυπολιτισμικότητα αυτή προϋποθέτει την ανάπτυξη της ανεκτικότητας του πολίτη και της Πολιτείας απέναντι στο «άλλο» και όριο της συνιστούν μόνο τα ανθρώπινα δικαιώματα, βλ. Walzer, M. (1998) [1997] *Περί ανεκτικότητας. Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, μτφρ. Μανδελάκη, Κ., Καστανιώτη, Αθήνα και Κοτζιάς, Ν., Προλεγόμενα, στο ίδιο, σ. 47.

²⁰⁹ Κοτζιάς, Ν. (1999) «Η κοινωνική θέση του κοινοτισμού και η αντιπαράθεσή του με το νεοφιλελευθερισμό», στο Ετζιόνι, Α. (1999) *Η κοινωνία της υπευθυνότητας*, μτφρ. Γανιάρη Α., Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 40-41.

²¹⁰ Στο ίδιο, σ. 13-14.

²¹¹ Λαμπροπούλου, Έ. (2003) «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: το «νέο» παράδειγμα στην αντεγκληματική πολιτική», στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του Ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyillant, Αθήνα-Βρυξέλλες, σ. 778.

υπόλοιπες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι παράγοντες διάδοσης της κοινοτικής πρόληψης σχετίζονται με το άνοιγμα των συνόρων μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την εισροή μεταναστών, το φόβο του εγκλήματος και την αξιολόγησή του ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος, την οξεία αρνητική κριτική απέναντι στην αστυνομία και την ανάπτυξη των υπηρεσιών ιδιωτικής ασφάλειας.²¹² Η έννοια της κοινοτικής πρόληψης αφορά «τις παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών, οι οποίες επηρεάζουν την εγκληματική δράση στο εσωτερικό των συνοικιών».²¹³ Η δικαιολογητική της βάση εδράζεται στην παραδοχή ότι η πρόληψη της εγκληματικότητας αντιμετωπίζεται καλύτερα στον τόπο εκδήλωσης του προβλήματος, δηλαδή στην πόλη, τη συνοικία, τη γειτονιά και από τους κατοίκους και τους φορείς γενικά που το βιώνουν και πλήττονται από αυτό.²¹⁴ Κυρίαρχα, επομένως, χαρακτηριστικά της κοινοτικής πρόληψης είναι ο τοπικός και αποκεντρωμένος χαρακτήρας, η συμμετοχή των πολιτών και η διεταιρικότητα.²¹⁵ Η συμμετοχή των πολιτών, σε αυτή την περίπτωση βασίζεται κυρίως στην έννοια του εθελοντισμού και της ατομικής υπευθυνότητας κάθε μέλους μιας τοπικής κοινωνίας.²¹⁶

Η κοινοτική πρόληψη εντάσσεται στο συναινετικό μοντέλο αξιών (συσπείρωση γύρω από ένα κοινό στόχο, μείωση εγκληματικότητας), στη θεωρητική προσέγγιση του πραγματισμού (με την ιδιαίτερη παράδοσή της στις Η.Π.Α.) και αφορά ένα συμμετοχικό μοντέλο αντιμετώπισης του εγκλήματος.²¹⁷ Εστιάζοντας στον τοπικό χαρακτήρα της αντεγκληματικής πολιτικής, εκτός από τα ΤοΣΠΠα, περιλαμβάνονται και άλλες δράσεις, όπως τα «Δίκτυα Κέντρων Νεότητας», οι «Ασφαλείς Πόλεις», τα προγράμματα περιστασιακής πρόληψης, ο «Αστυνομικός της Γειτονιάς» και η «Αστυνομία της Εγγύτητας», οι περιπολίες πολιτών, οι «Συμβάσεις Ασφαλείας».²¹⁸

²¹² Στο ίδιο, σ. 788-789.

²¹³ Tonry, M., Farrington, D. (eds) (1995) "Strategic approaches to crime prevention", in Tonry, M., Farrington, D. (1995) *Building a safer society. Strategic approaches to crime*, University of Chicago, Chicago, σ. 2, όπως αναφέρεται στο Ζαραφωνίτου, Χ. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π., σ. 25.

²¹⁴ Ζαραφωνίτου, Χ. (2003) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, ό.π., σ. 184.

²¹⁵ Στο ίδιο, σ. 16-21 και 184.

²¹⁶ Καραγιαννίδης, Χ. (2014) «Ελληνική αστυνομία και συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική – προβλήματα και προοπτικές», *Εγκληματολογία*, τεύχ. 1-2:75-83:76.

²¹⁷ Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, ό.π., σ. 14-15 και 24.

²¹⁸ Για την αναλυτική παρουσίαση των προγραμμάτων και μοντέλων τοπικής

Στην Ελλάδα, τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣ-ΠΠα) συνιστούν σχετικά πρόσφατο θεσμό (άρθρο 16 του ν.2713/1999),²¹⁹ ο οποίος, με βάση την έως τώρα πορεία του, δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερη δυναμική ως προς τις δράσεις του, την εμπέδωση της ασφάλειας και τη συμμετοχή των πολιτών.²²⁰ Ειδικά το δεύτερο κατέστη στην Ελλάδα και το πιο αδύνατο σημείο του θεσμού, μετά την έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης και στήριξης του θεσμού από πλευράς της Πολιτείας.

Οι δήμοι επέδειξαν απροθυμία για την ανάληψη του έργου και γενικώς δεν διατέθηκαν οι οικονομικοί πόροι προς αυτή την κατεύθυνση ούτε σε τοπικό ούτε σε κεντρικό επίπεδο.²²¹ Γενικότερα, η έλλειψη πόρων και προσωπικού, η ελλιπής πληροφόρηση των πολιτών καθώς και ο πλημμελής συντονισμός μεταξύ των φορέων αποτέλεσαν δομικούς παράγοντες για την ανεπιτυχή εφαρμογή του θεσμού.²²² Ωστόσο, με το άρθρο 13 του ν.3387/12-09-2005 («Κέντρο Μελετών Ασφάλειας (ΚΕ.ΜΕ.Α.) και άλλες διατάξεις») ρυθμίστηκε εκ νέου και πιο ολοκληρωμένα το θέμα των Συμβουλίων,²²³ όπως και στη συνέχεια από τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 84 του Ν. 3463/30.06.2006.

πρόληψης βλ. στο ίδιο.

²¹⁹ Για την ιστορία του εν λόγω θεσμού, αρχής γενομένης από το 1988 με τη σύσταση Συμβουλίου Πρόληψης της Εγκληματικότητας (ν. 1738/1988), βλ. Κουράκης, Ν. (2006) «Προλεγόμενα. Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», στο *Για να νοιώθουμε ασφαλείς σε μια κοινωνία ενεργών πολιτών. Πρακτικό εγχειρίδιο για τη νόμιμη προστασία του πολίτη από την καθημερινή παραβατικότητα*, Κεντρικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας και Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, <http://www.niotho-asfalis.gr/na/odigos.pdf> σ.1-96:6-7.

²²⁰ Για τον ρόλο του ενεργού πολίτη και την πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο βλ. Κουράκης, Ν. «Ενεργοί πολίτες και πρόληψη της παραβατικότητας. Βασικές πληροφορίες και απαντήσεις σε ερωτήματα για μια καλύτερη ποιότητα ζωής στη γειτονιά μας», *Νοιώθω Ασφαλής*, <http://www.niotho-asfalis.gr/na/>

²²¹ Παπαθεοδώρου, Θ. (2002) *Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 302.

²²² Zarafonitou, Ch. (2003) “ ‘New’ tendencies in prevention policy in Greece: Local Crime Prevention Councils and the partnership model”, στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ., σ. 1563-1573:1570-1571.

²²³ Κουράκης, Ν. (2005) «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», *Ποινικός Λόγος*, 2/2005, www.poinikologos.gr/arxeio/05t2e.html.

Αναλυτικότερα, τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας²²⁴ αποτελούν συμβουλευτικά γνωμοδοτικά όργανα για την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής και αποκεντρωμένης αντιπαραβατικής πολιτικής, προσαρμοσμένης στις ιδιαίτερες ανάγκες και απαιτήσεις των τοπικών κοινωνιών. Συγκροτούνται και λειτουργούν με απόφαση του οικείου δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου όπως ισχύει, σε Δήμους και Κοινότητες με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων. Αποτελούνται από πέντε (5) έως έντεκα (11) άμισθα μέλη, τα οποία είναι επιστήμονες και δημόσιοι λειτουργοί που διαθέτουν ειδικές γνώσεις και εμπειρία στον τομέα της παραβατικότητας, όπως δικαστικοί λειτουργοί, εγκληματολόγοι, κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και αστυνομικοί. Έργο των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας είναι η καταγραφή και η μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς σε τοπικό επίπεδο, η κατάρτιση σχετικών προγραμμάτων στην περιφέρεια του Δήμου ή της Κοινότητας που λειτουργούν, η διοργάνωση ημερίδων, σεμιναρίων και συναφών εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης της κοινής γνώμης, καθώς και ο συντονισμός και η εφαρμογή πρωτοβουλιών από τους κοινωνικούς φορείς της περιοχής κατάλληλων να προλάβουν ή να περιορίσουν ορισμένες μορφές της μικρομεσαίας εγκληματικότητας και της εν γένει παραβατικής συμπεριφοράς, με στόχο την εμπέδωση της ασφάλειας των κατοίκων και της δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης.²²⁵ Το πλαίσιο λειτουργίας τους αναφέρεται,²²⁶ σύμφωνα με παλαιότερη ανακοίνωση του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη – Ελληνική Αστυνομία (πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης), «στην προώθηση και εμπάθυνση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς και στη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας, μέσω της κατά το δυνατόν άρσης των όρων του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης καθώς και την δραστηριοποίηση των πολιτών για την πρόληψη της καθημερινής και μικρομεσαίας εγκληματικότητας». Η λειτουργία τους, επομένως, εισάγει τις έννοιες και ένα μέρος από τους τρόπους με τους οποίους εμπεδώνονται και πραγματώνονται η συνευθύνη, η συνδιοίκηση και η ευρύτερη συμμετοχική διαδικασία στον τομέα της πρόληψης. Ωστόσο, πέρα από το ότι επικεντρώνουν στην πρόληψη, περιστασιακή και κοινωνική, σε επίπεδο κοινότητας, τα ΤοΣΠα στηρίζονται, για πρώτη φορά, στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών και στον εθελοντισμό τους, με σκοπό την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, σε επίπεδο τοπικής αυτοδι-

²²⁴ Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων, http://www.eetaa.gr:8080/kodikas/k_arthra.jsp?arthro=84

²²⁵ Βλ. Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.297-298.

²²⁶ Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (Ελληνική Αστυνομία) – πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, www.ydt.gr/main/Section?jsp?SectionID=10376.

οίκησης.²²⁷ Από τα στοιχεία του παλαιού Υπουργείου Δημόσιας Τάξης²²⁸ (νυν Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη-Ελληνική Αστυνομία) προκύπτει ότι έχουν συσταθεί και λειτουργούν 82 συνολικά ΤοΣΠΠΑ στους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Χανίων, Λασιθίου, Ημαθίας, Σάμου, Κιλκίς, Λευκάδας, Κέρκυρας, Λέσβου, Μεσσηνίας, Γρεβενών, Σερρών, Κοζάνης, Αιτωλοακαρνανίας, Κορινθίας, Μαγνησίας, Έβρου, Ζακύνθου και Πιερίας.²²⁹

Στην έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης, στην υπό εξέταση περιοχή της Ηλιούπολης έχει συσταθεί ΤοΣΠΠΑ, αλλά, όπως προκύπτει από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων, καθώς και από τον Πρόεδρο του ΤοΣΠΠΑ²³⁰ της περιοχής, παρ'όλες τις προσπάθειες η ύπαρξη του Συμβουλίου δεν είναι ευρέως γνωστή στους κατοίκους της περιοχής και η λειτουργία του επικεντρώθηκε περισσότερο στη διοργάνωση ημερίδων και συνεδρίων ενημερωτικού χαρακτήρα. Επίσης, το 2004, διενεργήθηκε έρευνα αναφορικά με την διερεύνηση της εγκληματικότητας στην περιοχή. Ωστόσο, η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, ακόμα και των επίσημων φορέων της, όπως οι διευθυντές των σχολείων, ήταν αμελητέα. Παρόλα αυτά, ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας, μέσα από τη λειτουργία των ΤοΣΠΠΑ, μπορεί να καταστεί κομβικός και περισσότερο αξιοποιήσιμος, εφόσον το συγκεντρωτικό μοντέλο διοίκησης έχει δείξει όχι μόνο τα όριά του άλλα μερικές φορές και το υπέρογκο 'κόστος' του, χωρίς να συνοδεύεται από τα αντίστοιχα οφέλη.²³¹

²²⁷ Κουράκης, Ν. (2005) «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», ό.π.

²²⁸ Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη-Ελληνική Αστυνομία (πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης), www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=10375.

²²⁹ Για την εμπειρική διερεύνηση της οργανωτικής δομής και λειτουργίας των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας (ΤοΣΠΕ) βλ. Καραγιαννίδης, Χ. (2011) *Προς μια συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

²³⁰ Κουρτέσης, Ι.Π. (2007) «Το Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας στην Ηλιούπολη», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 69-75.

²³¹ Καραγιαννίδης, Χ.Μ. (2016) «Η κρίση ως ευκαιρία για τη χάραξη και υλοποίηση κοινωνικής αντεγκληματικής πολιτικής», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/η-κρίση-ως-ευκαιρία-για-τη-χάραξη-και-υ/>

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

7. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας σε τρεις επιλεγθείσες περιοχές της Αθήνας, τη Φιλοθέη, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα, κατά το διάστημα των μηνών Μαρτίου-Ιουνίου 2009. Η επιλογή πραγματοποιήθηκε αφ' ενός βάσει της αστυνομικής στατιστικής της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αθηνών (εφεξής Γ.Α.Δ.Α.) των τελευταίων πέντε ετών που προηγήθηκαν της έρευνας, προκειμένου να περιληφθούν περιοχές χαμηλής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας και αφ' ετέρου βάσει κοινωνικών και περιβαλλοντικών κριτηρίων. Η έρευνα διεξήχθη με τη μέθοδο της κατ' οίκον συμπλήρωσης ερωτηματολογίων με δείγμα που προέκυψε από επιφανειακή δειγματοληψία, σύμφωνα με τους χάρτες της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.).

Αναλυτικότερα, η έρευνα επιχείρησε, πρώτον, να διερευνήσει την έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού και τους προσδιοριστικούς της παράγοντες σε περιοχές μικρής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας της Γ.Α.Δ.Α. Δεύτερον, να μελετήσει τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίζοντας ειδικότερα, μεταξύ άλλων, νεωτερικές-για την Ελλάδα- μορφές, όπως η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και συγκεκριμένα τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα) και την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Στην παρούσα μελέτη θα παρουσιασθούν τα ερευνητικά πορίσματα αναφορικά με τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, καθώς και τις συμμετοχικές μορφές αυτής.²³²

Για την επιλογή των περιοχών ως προς τις τάσεις της εγκληματικότητας, λήφθηκε υπόψη η αστυνομική στατιστική, αντί της δικαστικής, κυρίως διότι η δεύτερη περιλαμβάνει ένα μόνο μέρος της συνολικής εγκληματικότητας για διάφορους λόγους όπως: οι παραγραφές των αδικημάτων, η ανάκληση της έγκλησης, η έλλειψη επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, ο θάνατος του κατηγορούμενου κ.ά. Επίσης η μεγάλη χρονική απόσταση που μεσολαβεί από τη διάπραξη του εγκλήματος έως την εκδίκαση της υπόθεσης, η οποία γίνεται όλο και μεγαλύτερη τα τελευταία έτη, δεν μπορεί να αποτυπώσει την παρούσα εγκληματικότητα.²³³ Επιπροσθέτως, η αστυνομική στατιστική θεωρείται αντιπροσω-

²³² Μέρος των ερευνητικών ευρημάτων παρουσιάστηκαν στο Χαλκιά, Α. (2014) «Στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα», *Εγκληματολογία*, τεύχ. 1-2:66-75.

²³³ Βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2007) «Η κατάσταση της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα», στο Γεωργούλας, Στρ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 73-76:74, Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 97-102, Σπινέλλη, Κ.Δ. (2005²) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 155-

πευτικότερη έναντι της δικαστικής, διότι περιλαμβάνει αφ' ενός τις μηνύσεις των θυμάτων και αφ' ετέρου τα αποτελέσματα της δραστηριότητας των αστυνομικών οργάνων.²³⁴ Εξάλλου, διεθνείς έρευνες²³⁵ και ευρωπαϊκές στατιστικές²³⁶ συχνά αναφέρονται στην αστυνομική στατιστική. Από την άλλη πλευρά, τα δεδομένα της αστυνομικής στατιστικής παρουσιάζουν μειονεκτήματα. Αρκεί να ληφθούν υπόψη τα προβλήματα αναφορικά με το σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας,²³⁷ ο οποίος εξαρτάται από τη θεατότητα, τη βαρύτητα και το είδος του εγκλήματος, την απεύθυνση των πολιτών στις Αρχές προκειμένου να καταγγείλουν το έγκλημα, τη δραστηριοποίηση της αστυνομίας ανά περιοχή, τον τρόπο καταγραφής των εγκλημάτων.²³⁸ Γι' αυτό τον λόγο, τα δεδομένα αυτά αντιμετωπίζονται ως ενδεικτικές τάσεις («ενδείκτες»)²³⁹ της εγκληματικότητας. Γενικότερα, η εκτίμηση της εγκληματικότητας απασχόλησε από πολύ νωρίς την Εγκληματολογία.²⁴⁰ Ωστόσο, ο σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας «που αποτελεί τη διαφορά μεταξύ πραγματικής και εμφανούς εγκληματικότητας»²⁴¹ διατρέχει όλες τις επίσημες στατιστικές και αποτελεί συνιστά «ειδικό μεθο-

158, Καρύδης, Β. (2004) *Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 15-16.

²³⁴ Ζαραφωνίτου, Χ. (2004²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 37.

²³⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1998β) «Πενήντα χρόνια εγκληματολογικής στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.10:1038-43.

²³⁶ Όπως το *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, το οποίο βρίσκεται ήδη στην 4^η έκδοση που καλύπτει τα έτη 2003-2007, <http://www.europeansourcebook.org/>

²³⁷ Coleman, C. (2002⁵) *Understanding crime data: haunted by the dark figure*, Open University Press, Buckingham.

²³⁸ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 153-154.

²³⁹ Σπινέλλη, Κ. Δ. (2005²) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 137-138.

²⁴⁰ Η γαλλο-βελγική χαρτογραφική σχολή (Α.Quételet και Α.Μ.Guerry), σηματοδότησε την πρώτη προσπάθεια συστηματικής μελέτης της εγκληματολογικής στατιστικής και ανάπτυξης της μεθόδου της γεωγραφικής χαρτογράφησης, προκειμένου να αποτυπωθεί η εγκληματικότητα κατά γεωγραφική περιοχή. Στόχος αποτέλεσε η διερεύνηση συσχετίσεων της εγκληματικότητας στο χώρο και τον χρόνο, αφ' ενός με το φυσικό περιβάλλον, αφ' ετέρου με κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και δημογραφικές μεταβλητές. Βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 86-87, Ζαραφωνίτου, Χ. (2004²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 35 & 54-56.

²⁴¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 153. Για την αντιμετώπιση του ζητήματος νέες τεχνικές, όπως οι έρευνες αυτοεξομολόγησης, οι έρευνες θυματοποίησης, έρευνες για το κόστος του εγκλήματος, συγκριτικές και ιστορικές έρευνες, επιχειρούν να αποτυπώσουν την εγκληματικότητα και να υπερκεράσουν τα προβλήματα των εγκληματολογικών στατιστικών, στο ίδιο, σ. 155-157.

δολογικό εμπόδιο» στην Εγκληματολογία, το οποίο δεν αντιμετωπίζουν άλλες κοινωνικές επιστήμες.²⁴² Όμοια προβλήματα παρουσιάζει η γεωγραφική σκιαγράφηση της εγκληματικότητας. Κατά συνέπεια, παραμένει ασύλληπτη η πραγματικότητα του σκοτεινού αριθμού και χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στη χρήση και αξιοποίηση των επίσημων δεδομένων για το έγκλημα.²⁴³ Παρόλα όμως τα επιμέρους ζητήματα της αστυνομικής στατιστικής,²⁴⁴ θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι στην Ελλάδα, λόγω της απουσίας ερευνών θυματοποίησης (victimization surveys) σε σταθερή χρονολογική βάση, η εν λόγω στατιστική αποτελεί τη βάση καταγραφής των εγκλημάτων στο χρόνο, και παρέχει τη δυνατότητα σύγκρισης των στοιχείων²⁴⁵ και διαχείρισης της εγκληματικότητας «αφού οι γενικές τάσεις επιβεβαιώνονται».²⁴⁶

Τα ποινικά αδικήματα που λήφθησαν υπόψη στην παρούσα έρευνα, για την επιλογή των περιοχών με βάση τις τάσεις εγκληματικότητας, είναι τα εξής: κλοπές / διαρρήξεις, ληστείες, σωματικές βλάβες (απλές), βιασμοί και κατά δεύτερο λόγο ο νόμος περί όπλων και η διακίνηση ναρκωτικών. Τα δύο τελευταία θεωρούνται περισσότερο 'προβληματικά' αναφορικά με το σκοτεινό τους αριθμό. Οι βιασμοί έχουν επίσης υψηλά ποσοστά σκοτεινού αριθμού, ωστόσο, παραμένουν σημαντικοί δείκτες της βίαιης εγκληματικότητας. Οι κλοπές / διαρρήξεις και οι ληστείες έχουν υψηλότερη αναφορά και, ειδικά οι ληστείες τραπεζών, καταγράφονται στο σύνολό τους. Όσον αφορά τις ανθρωποκτονίες επειδή αναφέρονται κυρίως στην Ασφάλεια και όχι στα αστυνομικά τμήματα, εκτός κι αν ο δράστης είναι γνωστός, όσες καταγραφές αφορούσαν τις επιμέρους περιοχές δεν θεωρήθηκαν αντιπροσωπευτικές, εφόσον δεν περιλαμβάνονταν το σύνολο των διαπραχθεισών αδικημάτων. Για τον λόγο αυτό οι ανθρωποκτονίες δεν συμπεριλήφθησαν στην ανάλυση. Τα υπό μελέτη ποινικά αδικήματα και ειδικότερα οι κλοπές και οι ληστείες, συνδέονται με την καθημερινότητα των πολιτών στις μεγάλες πόλεις, γίνονται περισσότερο αντιληπτά από το κοινό και προσλαμβάνονται εντονότερα ως

²⁴² Farsedakis, J. (2003) "For the advancement of Criminology. Prerequisites and demands", στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyland, Αθήνα, σ. 357-366:362.

²⁴³ Τσίγκανου, Ι. σε συνεργασία με Κουτσούκου, Η., Λαμπράκη, Ι., Λεμπέση, Μ. (2016) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην Ελλάδα σήμερα. Δεδομένα και Αναγνώσεις*, ΕΚΚΕ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 51-72επ.

²⁴⁴ Βλ. Βιδάλη, Σ. (2010) «Μέτρηση του εγκλήματος και αντεγκληματική πολιτική», στο *Τιμητικός Τόμος Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 559-578.

²⁴⁵ Βλ. Καρύδης, Β. (2004)) *Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα*, ό.π., σ. 17, Siegel, L.J. (2005) *Criminology. The core*, ό.π. σ. 33.

²⁴⁶ Πανούσης, Γ. (2007) «Στατική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.8-9:1010-1018:1016.

πηγές ανησυχίας και φόβου, έναντι άλλων αδικημάτων, όπως το οργανωμένο έγκλημα, τα περιβαλλοντικά εγκλήματα, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου.

Βασική ιδιαιτερότητα της αστυνομικής στατιστικής της Γ.Α.Δ.Α. σχετικά με την καταγραφή των αδικημάτων είναι ότι κατά την εξεταζόμενη περίοδο των πέντε ετών υπήρξε διαφοροποίηση των αστυνομικών τμημάτων καθώς είτε καταργήθηκαν κάποια είτε δημιουργήθηκαν νέα, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η σύγκριση των δεδομένων μεταξύ των αστυνομικών τμημάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, τα ποινικά αδικήματα που συνυπολογίστηκαν είναι εκείνα των αστυνομικών τμημάτων που είχαν πλήρη στοιχεία και για τα πέντε έτη αναφορικά με τις κλοπές, ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση των δεδομένων ανά αστυνομικό τμήμα. Περαιτέρω το εν λόγω έγκλημα παρουσιάζει τις υψηλότερες τιμές έναντι όλων των άλλων και κατά μία έννοια αποτελεί 'δείκτη' της μικρομεσαίας εγκληματικότητας σε κάθε περιοχή.

Ως προς το δεύτερο κριτήριο -τα κοινωνικο / περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά των περιοχών- που λήφθηκε υπόψη για την επιλογή των περιοχών του δείγματος, ζητούμενο ήταν στο δείγμα να συμπεριληφθούν περιοχές με διαφορετικό κοινωνικο-οικονομικό προφίλ και αστακό περιβάλλον. Με βάση τα προαναφερθέντα επελέγησαν η Φιλοθέη (περιοχή με υψηλό κοινωνικο-οικονομικό προφίλ και με άρτια δομημένο αστακό περιβάλλον), η Ηλιούπολη (περιοχή με μεσαίο κοινωνικο-οικονομικό προφίλ, διαθέτουσα καλή ρυμοτομία, χώρους πρασίνου και εμπορικές ζώνες), και ο Άγιος Παντελεήμων (περιοχή με χαμηλό οικονομικο-κοινωνικό προφίλ, έντονη φυλετική/εθνική ανομοιογένεια και εκτεταμένη κοινωνική αποδιοργάνωση).²⁴⁷

Όσον αφορά τη δειγματοληψία, η μέθοδος συλλογής των πρωτογενών στοιχείων ήταν η επιφανειακή (στρωματοποιημένη) δειγματοληψία. Για την ολοκλήρωσή της χρησιμοποιήθηκαν οι χάρτες της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας (ΕΣΥΕ). Η επιφανειακή δειγματοληψία (area sampling) συνιστά βασική μέθοδο λήψης ενός δείγματος από το γενικό πληθυσμό σε διεθνές επίπεδο.²⁴⁸ Έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με την αντιπροσωπευτικότητα που παρέχουν συγκεκριμένα είδη δειγματοληψίας, έχουν δείξει ότι η επιφανειακή δειγματοληψία είναι πιο αντιπροσωπευτική από την ποσοστιαία δειγματοληψία.²⁴⁹ Σε κάθε περιοχή καταμετρήθηκαν τα οικοδομικά τετράγωνα και διαιρέθηκαν με το σύνολο των ερωτηματολογίων που έπρεπε να

²⁴⁷ Βλ. αντί άλλων Ζαραφωνίτου, Χ., Χρυσόχου, Ε. (2015) *Υπάρχουν ghettos στο κέντρο της Αθήνας; Εγκληματολογική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων και αναπαραστάσεων*, Τεύχ.1, Εγκληματολογικές Μελέτες, Διεύθυνση Σειράς; Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, ΠΜΣ «Εγκληματολογία», Πάντειο Πανεπιστήμιο, ελληνικά-αγγλικά.

²⁴⁸ Ρίτσαρτσον, Σ., Βασίλαινας, Α. (1999) *Εισαγωγή στη στατιστική επιστήμη*, Κάκτος, Αθήνα, σ. 243.

²⁴⁹ Hocshstim, J., Smith, D. (1948) "Area sampling or quota control? Three sampling experiments", *Public Opinion Quarterly*, Vol.12 (1):73-80:79.

συλλεχθούν (σύνολο 100 περίπου ερωτηματολόγια από κάθε περιοχή). Επομένως, γεωγραφική μονάδα της δειγματοληψίας αποτέλεσε το οικοδομικό τετράγωνο. Έτσι κατέστη εφικτή η διασπορά του δείγματος σε όλη την περιοχή, προκειμένου να υπάρξει δείγμα από το σύνολο της ερευνώμενης έκτασης. Η διασπορά των ερωτηματολογίων στο χώρο ήταν ιδιαίτερα σημαντική και αναγκαία, διότι στο εσωτερικό κάθε περιοχής υφίστανται υπο-περιοχές που διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό μεταξύ τους. Αυτό παρατηρήθηκε και στις τρεις περιοχές της έρευνας. Συνεπώς, η λήψη δείγματος από το σύνολο της γεωγραφικής επιφάνειας της κάθε περιοχής ήταν απαραίτητη για την εξασφάλιση της αντιπροσωπευτικότητας. Παρόμοια μεθοδολογία διακρίνει έρευνες που έχουν γίνει στο εξωτερικό²⁵⁰ και στο εσωτερικό.²⁵¹

Ο χάρτης της κάθε περιοχής αποτέλεσε το *δειγματοληπτικό πλαίσιο*, την πηγή, δηλαδή, από την οποία επιλέχθηκε το δείγμα της έρευνας,²⁵² το οικοδομικό τετράγωνο αποτέλεσε τη *μονάδα δειγματοληψίας*, το νοικοκυριό που κατοικεί στο επιλεγθέν οικοδομικό τετράγωνο αποτέλεσε τη *μονάδα παρατήρησης*, δηλαδή τη μονάδα του πληθυσμού της οποίας ερευνούμε τα χαρακτηριστικά και τέλος *μονάδα ανάλυσης* ήταν το άτομο, σύμφωνα με την οποία θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας.²⁵³ Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωνε κατά βάση το μέλος του νοικοκυριού που «άνοιγε την πόρτα». Απαρέγκλιτος κανόνας ήταν ότι μόνο ένα άτομο από κάθε νοικοκυριό μπορούσε να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο. Για να μειωθεί η υποκειμενικότητα της επιλογής του δείγματος από τον ερευνητή ακολουθήθηκε ένα προκαθορισμένο σχέδιο σε κάθε περιοχή. Υπήρξε συγκεκριμένο σημείο εκκίνησης σε κάθε περιοχή και στην επιλογή της κατοικίας ακολουθήθηκε δεξιόστροφος προσανατολισμός.

Στη συνέχεια ακολουθούν αναλυτικά τα πορίσματα της έρευνας ως προς τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική και τη συμμετοχή των πολιτών σε αυτήν.

²⁵⁰ Kury, H., Obergfell-Fuchs, J. (2008) "Methodological problems in measuring attitudes to punishment (Punitivity)", in Kury, H. (ed.) *Fear of crime – punitivity. New developments in theory and research*, Crime and Policy, Vo.3, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum, σ. 284.

²⁵¹ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. Μ., Κουράκης, Ν. Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009) *Αν ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, και της ίδιας: (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π., (2000) «Εμπειρική διερεύνηση του φόβου του εγκλήματος σ' ένα δήμο της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Δασκαλάκη, Η., Παπαδοπούλου, Π., Τσαμπάρλη, Δ. (επιμ.) *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Η.Δασκαλάκη*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σ. 511-519.

²⁵² Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Νικολαΐδου, Κ.Ε. (2008) *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 52.

²⁵³ Λαμπίρη-Δημάκη, Ι., Παπαχρίστου, Θ. (1995) *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 284-285.

8. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

8.1. Χαρακτηριστικά του δείγματος

Σε σύνολο δείγματος

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 306 άτομα, ισόποσα κατανεμημένα στις τρεις περιοχές, δηλαδή, τη Φιλοθέη, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα. Από το σύνολο των ερωτημένων ως προς το φύλο 57,8% είναι γυναίκες και 42,2% άνδρες. Όσον αφορά την ηλικία, η κατηγορία 16-24 ετών αποτελεί το 12,4% του δείγματος, η κατηγορία 25-34 ετών 18,6% και 35-44 ετών 18%. Μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζουν οι κατηγορίες 45-54 ετών και 55+ με 24,5% και 26,5% αντίστοιχα. Η πλειονότητα του δείγματος έχει ανώτατο επίπεδο εκπαίδευσης (57,5%) και ένα σημαντικό ποσοστό είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης (36,2%). Επίσης, τα περισσότερα άτομα δηλώνουν παντρεμένα (55,1%) και γονείς (62%). Ως προς το επάγγελμά τους, οι περισσότεροι ερωτώμενοι δηλώνουν ελεύθεροι επαγγελματίες (31,3%) ή μισθωτοί ιδιωτικού τομέα (24,7%). Το 42,3% δηλώνει αριστερό πολιτικό προσανατολισμό, το 27,3% δεξιό και το 18,6% κεντρώο, ενώ το 11,8% δηλώνει ότι δεν τοποθετείται «πουθενά». Χαρακτηριστικό είναι ότι η πλειονότητα του δείγματος (81,2%) κατοικεί στην ίδια περιοχή περισσότερο από 10 χρόνια.

Ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας οι σημαντικότερες διαφορές/ομοιότητες που προκύπτουν είναι: Ως προς το φύλο και στις τρεις περιοχές οι γυναίκες αποτελούν την πλειονότητα του δείγματος (55% στην Ηλιούπολη, 62% στη Φιλοθέη και 57% στον Άγιο Παντελεήμονα. Αναφορικά με την ηλικία, στη Φιλοθέη 36% είναι 55+ ετών και στον Άγιο Παντελεήμονα 27,6%. Αντίθετα, στην Ηλιούπολη μόνο 15,8% του δείγματος είναι 55+ ετών. Και στις τρεις περιοχές ωστόσο, το δείγμα κατανέμεται κυρίως μεταξύ της ηλικιακής κατηγορίας 25-54 ετών. Στη Φιλοθέη το εκπαιδευτικό επίπεδο καθίσταται υψηλότερο έναντι των άλλων δύο περιοχών, καθώς οι πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ αποτελούν το 80,8% του δείγματος, ενώ στον Άγιο Παντελεήμονα το 37,5% και στην Ηλιούπολη το 55,4%.

Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, η πλειονότητα των ερωτημένων και στις τρεις περιοχές είναι παντρεμένοι και συγκεκριμένα 57,4% στην Ηλιούπολη, 58,6% στη Φιλοθέη και 49,5% στον Άγιο Παντελεήμονα. Ως προς τη θέση τους στην απασχόληση, οι ερωτώμενοι δηλώνουν στη Φιλοθέη σε υψηλότερο ποσοστό ελεύθεροι επαγγελματίες (37,4%) έναντι των άλλων δύο περιοχών. Η μισθωτή εργασία στο δημόσιο τομέα έχει μονοψήφια ποσοστά στη Φιλοθέη (7,1%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (5,8%), ενώ στην Ηλιούπολη το ποσοστό είναι με σημαντική διαφορά υψηλότερο (22,8%). Ο πολιτικός προσανατολισμός των ερωτημένων στην Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα καταγράφεται κυρίως ως αριστερός (53,3% και 46,5% αντίστοιχα), ενώ στη

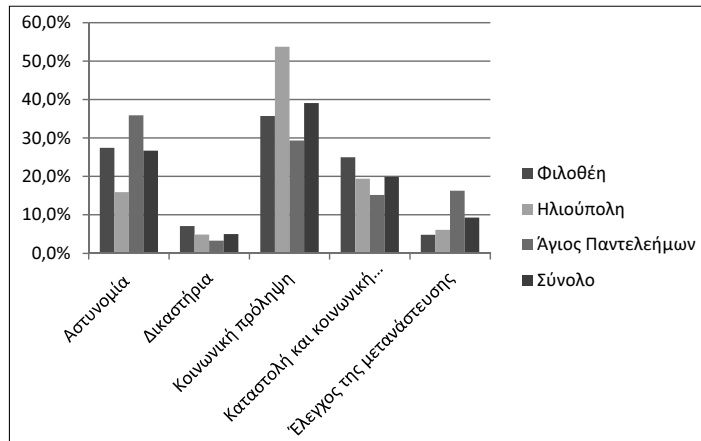
Φιλοθέη ως δεξιός (43,3%). Ένα ποσοστό από 8-14% και στις τρεις περιοχές δηλώνει με τον όρο «πουθενά» το πολιτικό του στίγμα. Παραπάνω από τα δύο τρίτα του δείγματος σε κάθε περιοχή δηλώνει ότι διαμένει στην ίδια περιοχή περισσότερο από 10 χρόνια.

8.2. Στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική

8.2.1. Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας

Στην ερώτηση αναφορικά με τα μέτρα στα οποία πρέπει να δοθεί προτεραιότητα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας (Γράφημα 1), σε σύνολο δείγματος η συχνότερη απάντηση ήταν η *κοινωνική πρόληψη* (39,1%), ακολουθούμενη από την *αστυνομία* (26,7%) και το *συνδυασμό καταστολής και κοινωνικής πρόληψης* (19,9%). Χαμηλότερα ποσοστά απαντήσεων παρουσιάζουν οι απαντήσεις που αφορούν τον *έλεγχο της μετανάστευσης* (9,3%) και τα *δικαστήρια* (5%). *Ανά τόπο κατοικίας*, όσον αφορά τη Φιλοθέη (35,7%) και την Ηλιούπολη (53,7%) το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος επέλεξε την *κοινωνική πρόληψη*, ενώ στον Άγιο Παντελεήμονα το υψηλότερο ποσοστό επέλεξε την *αστυνομία* (35,9%). Χαρακτηριστικό είναι ότι ενώ ο *έλεγχος της μετανάστευσης* ως πρωτεύον μέτρο αντιμετώπισης της εγκληματικότητας παρουσιάζει χαμηλά ποσοστά στην Ηλιούπολη (6,1%) και τη Φιλοθέη (4,8%), στον Άγιο Παντελεήμονα παρουσιάζει διψήφιο και σημαντικά υψηλότερο ποσοστό (16,3%).

Γράφημα 1: Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας

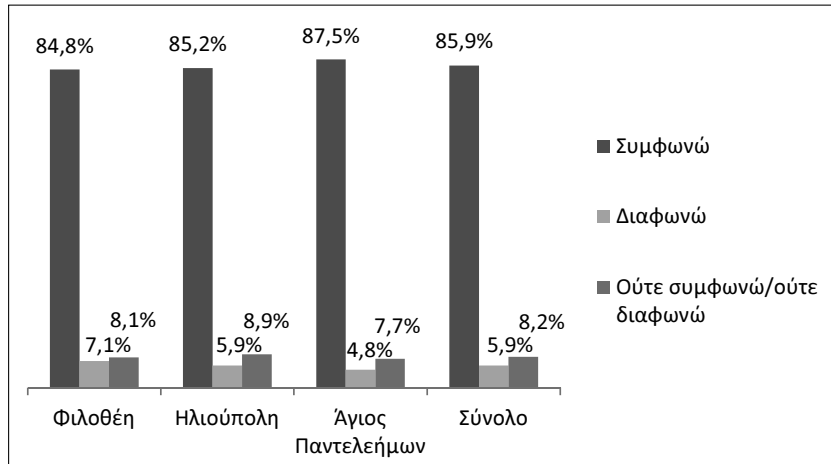
8.2.2. Κοινωνική πρόληψη

Οι στάσεις του δείγματος απέναντι στην κοινωνική πρόληψη επιχειρήθηκε να διερευνηθούν μέσα από την ακόλουθη ερώτηση: «Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν θα εγκληματούσαν, εάν η Πολιτεία είχε φροντίσει εγκαίρως να τους πα-

ράσχει κατάλληλη εκπαίδευση, εργασία, κατοικία, ασφάλιση και περίθαλψη». Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν μέσα από την πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert. Οι απαντήσεις τους συγχωνεύθηκαν σε τρεις κατηγορίες: «συμφωνώ», «διαφωνώ», «ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ». Σε σύνολο δείγματος, η πλειονότητα του δείγματος (Γράφημα 2) σε πολύ υψηλό ποσοστό (85,9%) εκφράζει τη συμφωνία της αναφορικά με τη θετική συμβολή της κοινωνικής πρόληψης στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό (5,9%) διαφωνεί και ένα ελαφρώς μεγαλύτερο ποσοστό (8,2%) δηλώνει ότι ούτε συμφωνεί/ούτε διαφωνεί. Ομοίως, ανά τόπο κατοικίας οι απαντήσεις δεν διαφοροποιούνται συγκριτικά με το σύνολο του δείγματος.

Γράφημα 2: Συμβολή της κοινωνικής πρόληψης στην αντιμετώπιση του εγκλήματος

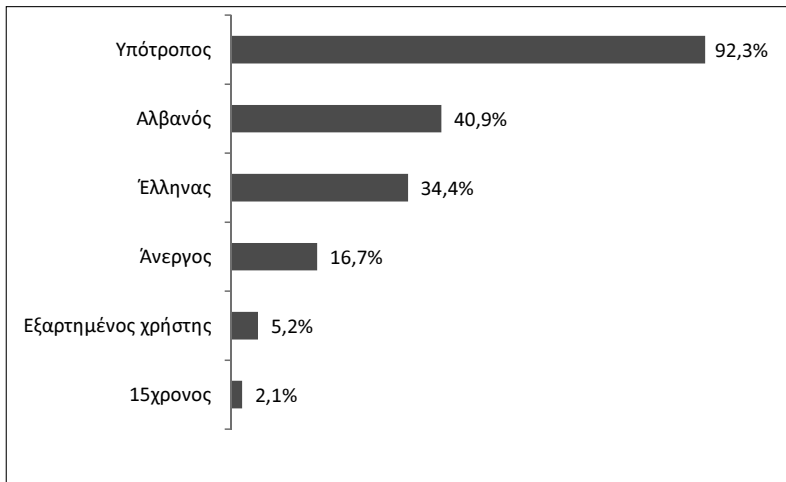

8.2.3. Τυπολογίες δραστών / εγκλημάτων

Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να επιλέξουν την καταλληλότερη ποινή ανά διαφορετική κατηγορία δράστη απέναντι σε μια σειρά από ποινικά αδικήματα. Οι προτεινόμενες ποινές περιλάμβαναν, εκτός από την επιλογή «καμιά ποινή» και «άλλη ποινή», «το πρόστιμο», την «κοινωνική εργασία», την «ποινή με αναστολή», τη «φυλάκιση» και το «θεραπευτικό πρόγραμμα». Τα ποινικά αδικήματα που περιλήφθησαν στην ερώτηση είναι η διάρρηξη κατοικίας, ο βιασμός και η επίθεση στο δρόμο (Γραφήματα 3,4,5). Οι υποτιθέμενοι δράστες, σε κάθε ένα από τα προαναφερθέντα ποινικά αδικήματα, αφορούσαν τις περιπτώσεις του ανηλίκου, του Έλληνα, του (Αλβανού) μετανάστη, του υποτρόπου, του εξαρτημένου από ναρκωτικές ουσίες και του ανέργου.

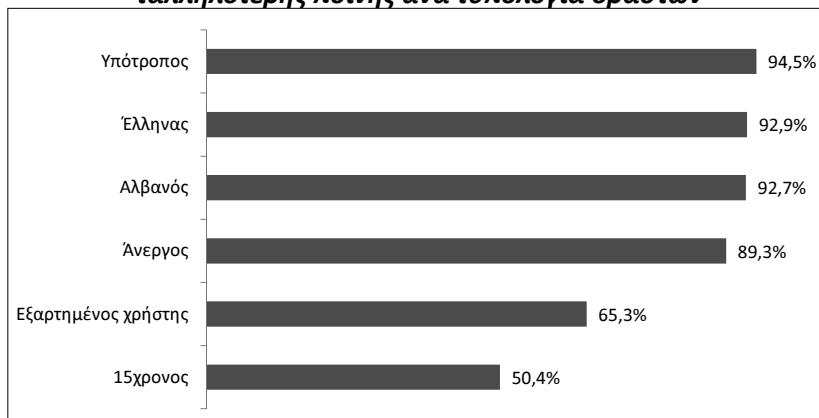
Ως προς τη *διάρρηξη οικίας* (Γράφημα 3) το δείγμα επιλέγει στην πλειονότητά του τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή για τον υπότροπο δράστη (92,3%). Όσον αφορά την εθνικότητα του δράστη και την επιλογή της φυλάκισης το δείγμα εκφράζει αυστηρότερες στάσεις απέναντι στον Αλβανό έναντι του Έλληνα δράστη (40,9% έναντι 34,4% αντίστοιχα). Επιεικέστερες στάσεις αναδεικνύονται απέναντι στον άνεργο, για τον οποίο μόνο 16,7% των ερωτηθέντων επιλέγει τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή, τον εξαρτημένο χρήστη (5,2%) και τον 15χρονο (2,1%).

Γράφημα 3: Διάρρηξη οικίας και επιλογή φυλάκισης ως καταλληλότερης ποινής ανά τυπολογία δραστών

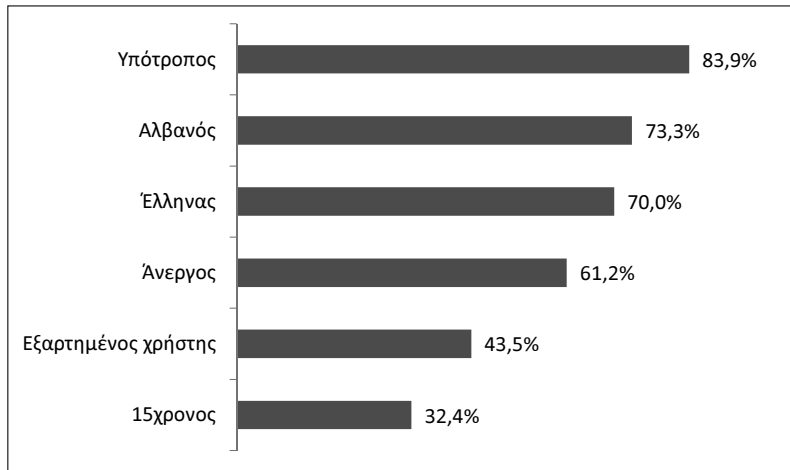
Όσον αφορά το *βιασμό* (Γράφημα 4), το δείγμα εκφράζει αυστηρές στάσεις, καθώς στην πλειονότητά του επιλέγει την ποινή του εγκλεισμού για όλες τις τυπολογίες δραστών, με οριακή εξαίρεση τον ανήλικο (50,4%).

Γράφημα 4 : Βιασμός και επιλογή φυλάκισης ως καταλληλότερης ποινής ανά τυπολογία δραστών

Αναφορικά με την *επίθεση* (Γράφημα 5), η πλειονότητα του δείγματος επιλέγει την ποινή του εγκλεισμού, με εξαίρεση τον εξαρτημένο χρήστη και τον ανήλικο.

Γράφημα 5 : Επίθεση και επιλογή φυλάκισης ως καταλληλότερης ποινής ανά τυπολογία δραστών

8.3. Στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική

8.3.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη

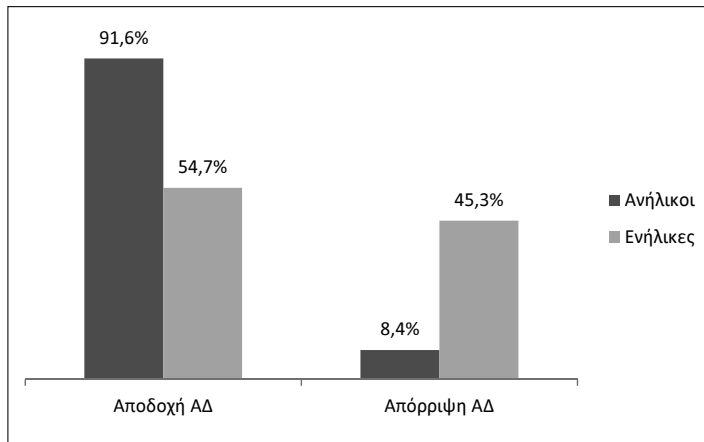
Η διερεύνηση των στάσεων απέναντι στο σχετικά νέο-για την Ελλάδα- θεσμό της διαμεσολάβησης εντάσσεται μέσα στο γενικό πλαίσιο των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και επιχειρήθηκε στην παρούσα έρευνα μέσω δύο ερωτήσεων που διατυπώθηκαν ως εξής:

1. *Πρόσφατα, στην Ελλάδα ψηφίστηκε ένας νόμος για τους ανήλικους, σύμφωνα με τον οποίο ο ανήλικος δράστης και το θύμα μπορούν να συναντηθούν μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και να δοθεί η ευκαιρία στο δράστη να πει στο θύμα τους λόγους για τους οποίους διέπραξε το αδίκημα, πώς νοιώθει μετά από αυτό και στη συνέχεια να ζητήσει συγγνώμη και να αποζημιώσει το θύμα για τη βλάβη που έπαθε (π.χ. να καθαρίσει το γκράφιτι, να πληρώσει για το αντικείμενο που έκλεψε, κ.λπ.). Με αυτό τον τρόπο, ο ανήλικος δράστης και το θύμα λύνουν με εξώδικο τρόπο τις συνέπειες της πράξης και στον ανήλικο δεν θα επιβληθεί ποινή από το δικαστήριο. Εάν ήσασταν στη θέση του θύματος, θα δεχόσασταν αυτή τη λύση;*

2. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε ο νόμος αυτός να επεκταθεί για παρόμοια μικρής βαρύτητας αδικήματα και στους ενήλικους (άνω των 18 ετών);

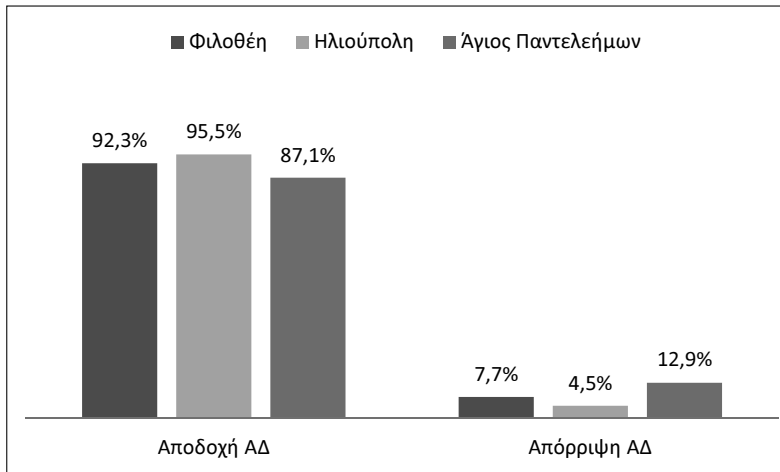
Όσον αφορά την ερώτηση σχετικά με την πιθανή αποδοχή/απόρριψη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην περίπτωση των ανηλίκων, σε σύνολο δείγματος η πλειονότητα εκφράζει σχεδόν καθολική αποδοχή (91,6%) Ομοίως, ως προς τους ενήλικες η πλειονότητα του δείγματος εκφράζει την αποδοχή της απέναντι στον εν λόγω θεσμό (54,7%). Ωστόσο, σε αυτή την περίπτωση, η αποδοχή είναι μειωμένη συγκριτικά με τους ανηλίκους (Γράφημα 6).

Γράφημα 6: Στάσεις απέναντι στην εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (ΑΔ) σε ανήλικους και ενήλικες δράστες σε σύνολο δείγματος

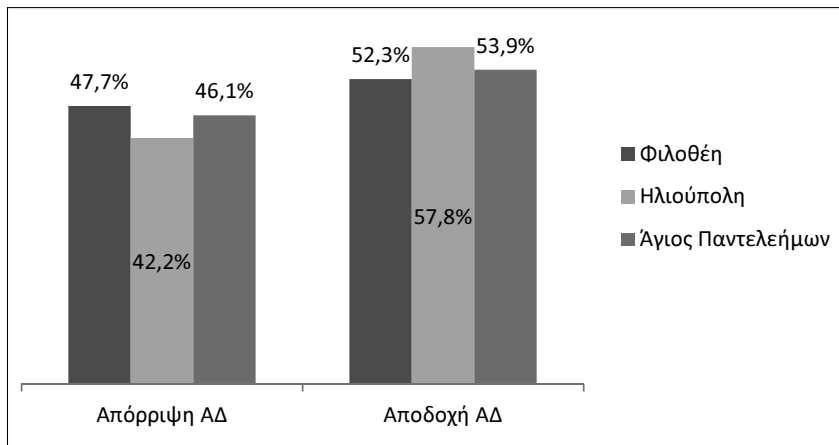
Όσον αφορά την αποδοχή / απόρριψη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε ανήλικους δράστες, ανά περιοχή κατοικίας, η απόρριψη στον Άγιο Παντελεήμονα είναι αρκετά υψηλότερη (12,9%) συγκριτικά με τη Φιλοθέη (7,7%) και την Ηλιούπολη (4,5%) (Γράφημα 7).

Γράφημα 7: Στάσεις απέναντι στην εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης απέναντι σε ανήλικους δράστες ανά τόπο κατοικίας

Αναφορικά με τους ενήλικες δράστες, συγκρίνοντας τις περιοχές μεταξύ τους ως προς την απόρριψη της εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, παρατηρείται ότι οι απαντήσεις δεν διαφοροποιούνται σημαντικά. Συγκεκριμένα η υψηλότερη απόρριψη παρουσιάζεται στη Φιλοθέη (47,7%), ακολουθεί ο Άγιος Παντελεήμων (46,1%) και η Ηλιούπολη (42,2%). Παρόλα αυτά, η πλειονότητα του δείγματος σε κάθε μία από τις περιοχές της έρευνας αποδέχεται την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης για τους ενήλικες δράστες (Γράφημα 8).

Γράφημα 8: Στάσεις απέναντι στην εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης απέναντι σε ενήλικες δράστες ανά τόπο κατοικίας

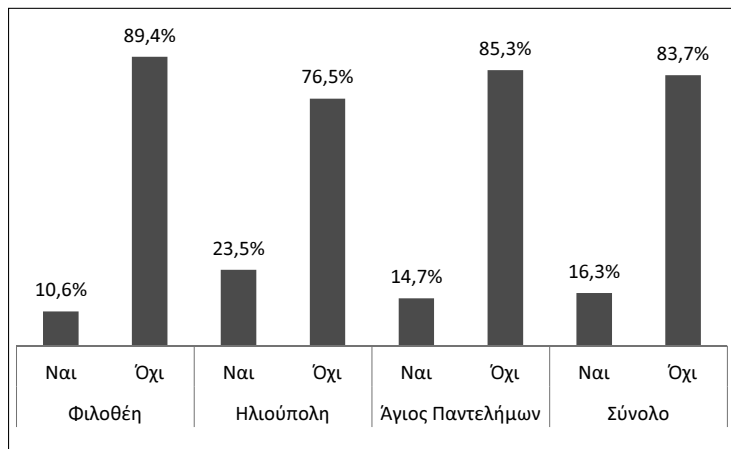

8.3.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ)

Όσον αφορά τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ) η πρώτη κατά σειρά ερώτηση, αναφερόταν στη γνώση σχετικά με το θεσμό. Η δεύτερη ερώτηση, ανεξάρτητα από τη γνώση σχετικά με τον εν λόγω θεσμό, αναφερόταν στη εθελοντική συμμετοχή των πολιτών, εάν, δηλαδή, το δείγμα προτίθετο να συμμετάσχει ή όχι στα ΤοΣΠΠΑ. Ακολουθούσαν δύο ερωτήσεις φίλτρου σχετικά με τους λόγους της εθελοντικής συμμετοχής / μη συμμετοχής των πολιτών στα ΤοΣΠΠΑ, αναλόγως εάν οι ερωτώμενοι απάντησαν θετικά ή αρνητικά στην προηγούμενη ερώτηση.

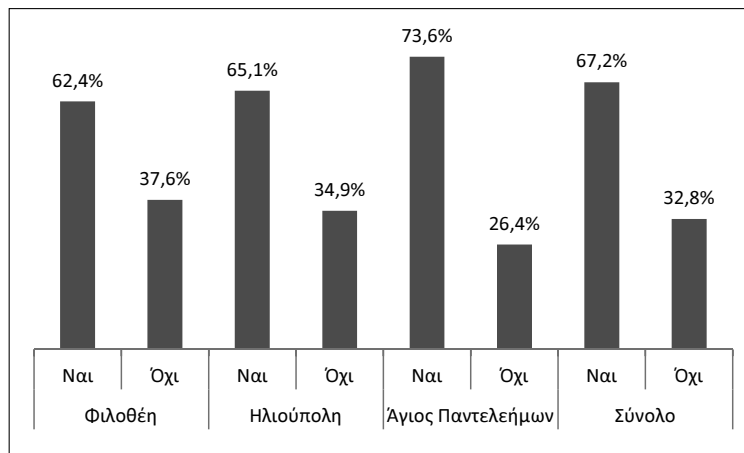
Σε σύνολο δείγματος καταγράφεται μεγάλο έλλειμμα γνώσης για το θεσμό των ΤοΣΠΠΑ (83,7%), διαπίστωση που αναδεικνύει από πλευράς Πολιτείας την έλλειψη επικοινωνιακής διάχυσης του εν λόγω θεσμού στο ευρύ κοινό (Γράφημα 9). Έλλειμμα γνώσης από πλευράς πολιτών παρατηρείται και ανά τόπο κατοικίας. Μια μικρή διαφοροποίηση καταγράφεται στην Ηλιούπολη, η οποία παρουσιάζει τη χαμηλότερη έλλειψη γνώσης για το θεσμό (76,5%) έναντι των άλλων δύο περιοχών, αυτών της Φιλοθέης (89,4%) και του Αγίου Παντελεήμονα (85,3%). Η διαφοροποίηση αυτή προφανώς οφείλεται στο γεγονός ότι η περιοχή της Ηλιούπολης είναι η μόνη ανάμεσα στις άλλες δύο του δείγματος όπου λειτουργούσε ΤοΣΠΠΑ, κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας. Παρόλα αυτά, όμως, η έλλειψη πληροφόρησης για τον θεσμό στην περιοχή παραμένει εξαιρετικά μεγάλη και καταδεικνύει την έκταση του προβλήματος, εφόσον ακόμα και η πληροφορία για τη σύσταση των ΤοΣΠΠΑ στην περιοχή όπου αυτά λειτουργούν δεν φαίνεται ότι 'φθάνει' τελικά στους δημότες.

Γράφημα 9: Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠΑ

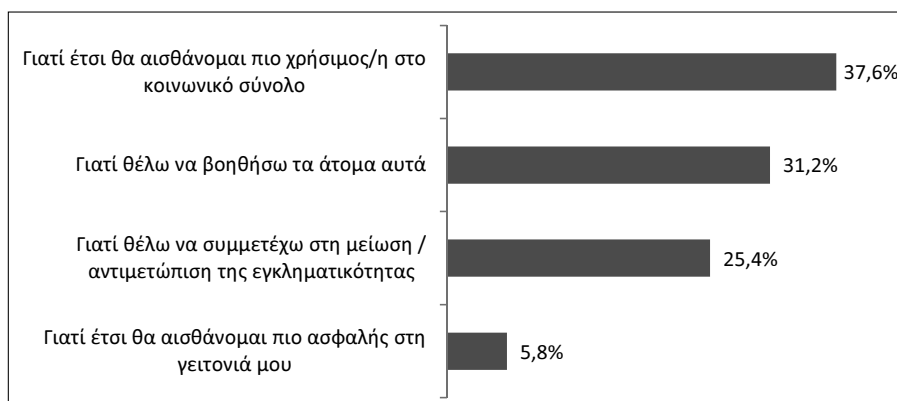
Παρόλη την έλλειψη γνώσης για τα ΤοΣΠΠα, το δείγμα στην πλειονότητά του εκφράζει θετικές στάσεις απέναντι στην προοπτική της εθελοντικής συμμετοχής του (67,2%) (Γράφημα 10). Θα πρέπει βέβαια να ληφθεί υπόψη ότι σε ερωτήσεις παρόμοιου περιεχομένου το κοινό τείνει να υπερ-αναφέρει πως προτίθεται να συμμετάσχει ή να δηλώνει ότι προτίθεται να πράξει κάτι που θεωρείται ‘καλό’ για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ανά τόπο κατοικίας, επίσης, η πλειονότητα του δείγματος απαντά ότι θα συμμετείχε εθελοντικά στο θεσμό. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι στάσεις απέναντι στην εθελοντική συμμετοχή των πολιτών αυξάνονται όσο η περιοχή χαρακτηρίζεται από έντονα προβλήματα. Συγκεκριμένα, στη Φιλοθέη καταγράφονται τα χαμηλότερα ποσοστά εθελοντικής συμμετοχής (62,4%) τα οποία αυξάνουν ελαφρώς στην περιοχή της Ηλιούπολης (65,1%) και φτάνουν σε πολύ υψηλά επίπεδα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (73,6%).

Γράφημα 10: Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα

Όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους θα συμμετείχε κάποιος στα ΤοΣΠΠα, το δείγμα σε υψηλότερο ποσοστό επιλέγει την *κοινωνική χρησιμότητα που προκύπτει από τη συμμετοχή* (37,6%) και τη *βοήθεια απέναντι στον άλλον* (31,2%) (Γράφημα 11). Στη συνέχεια ακολουθεί η *απάντηση που αφορά τη μείωση / αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην περιοχή* (25,4%) – τρίτη σε σειρά κατάταξης- και, τέλος, η *απάντηση που σχετίζεται με την αίσθηση ασφάλειας στην περιοχή* (5,8%).

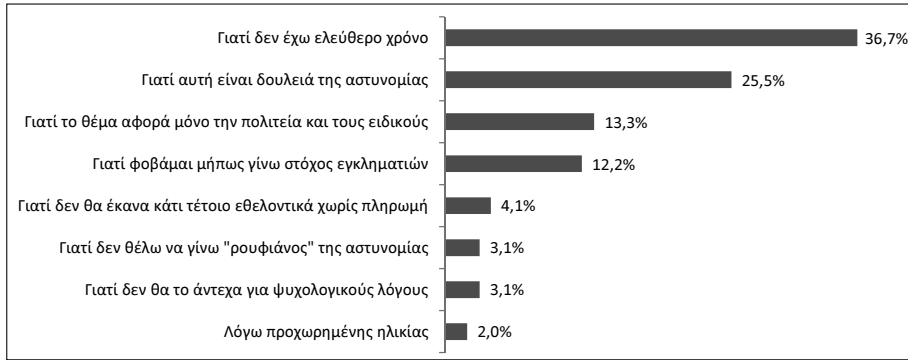
**Γράφημα 11 : Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ
σε σύνολο δείγματος**

Ο κυρίαρχος λόγος της μη συμμετοχής (Γράφημα 12) αφορά την *έλλειψη ελεύθερου χρόνου* (36,7%). Ακολουθεί η απάντηση που συνδέει την αντιμετώπιση του εγκλήματος με *τα καθήκοντα της αστυνομίας* (25,5%), υπονοώντας ενδεχομένως ότι το κοινό δεν έχει κανέναν λόγο να συμμετέχει σε θεσμούς όπως τα ΤοΣΠΠΑ. Ομοίως, την ίδια στάση εκφράζει η απάντηση *‘το θέμα της εγκληματικότητας αφορά μόνο την Πολιτεία και τους ειδικούς* (13,3%). Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις ανωτέρω απαντήσεις, διότι η σημαντική διάσταση της συμμετοχής των πολιτών στην αντεγκληματική πολιτική είναι ακριβώς ότι η αντεγκληματική πολιτική δεν συνιστά θέμα μόνο της αστυνομίας ή της Πολιτείας αλλά αντίθετα αφορά όλους τους πολίτες. Στην επόμενη σε συχνότητα απάντηση εκφράζονται οι φόβοι των κατοίκων μήπως αποτελέσουν *στόχο εγκληματιών* (12,2%). Η εν λόγω στάση αποτελεί μια πολύ σημαντική παράμετρο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από όσους χαράσσουν τη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική. Οι υπόλοιπες απαντήσεις παρουσιάζουν οριακές συχνότητες και αφορούν το *ψυχολογικό βάρος* που θεωρεί κάποιος ότι θα αισθανθεί συμμετέχοντας στα ΤοΣΠΠΑ, προβλήματα άλλης τάξης, όπως η *προχωρημένη ηλικία* και, βέβαια, την ταύτιση του θεσμού με τον ρόλο του *‘ρουφιάνου’*, εκείνου, δηλαδή, που *‘προσφέρει’* πληροφορίες για άλλους στην αστυνομία· στάση η οποία εδράζεται στην πρόσφατη ιστορία της χώρας, καθώς και στη μερική αποτυχία της αστυνομίας να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των πολιτών.

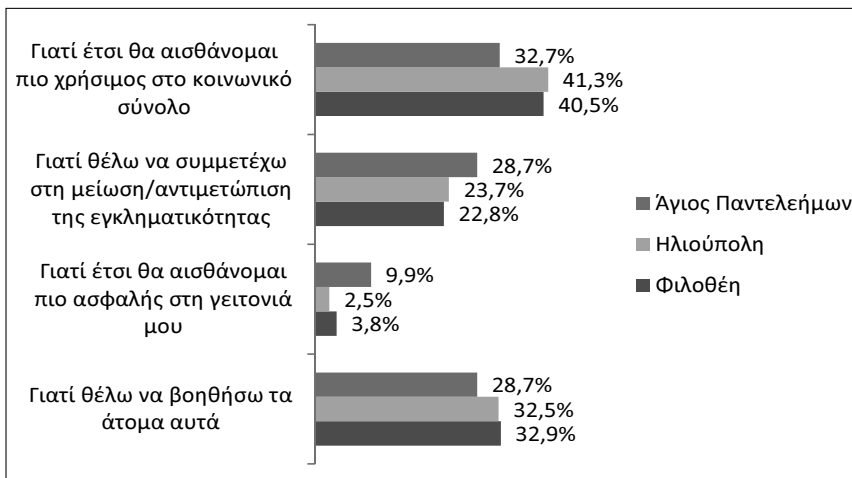

Γράφημα 12: Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ σε σύνολο δείγματος

Ανά τόπο κατοικίας (Γράφημα 13) οι απαντήσεις δεν διαφοροποιούνται πολύ συγκριτικά με το σύνολο του δείγματος. Ωστόσο, στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα οι λόγοι που άπτονται της μείωσης της εγκληματικότητας στην περιοχή (28,7%) και της αίσθησης ασφάλειας στη γειτονιά (9,9%) συγκεντρώνουν υψηλότερα ποσοστά συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές.

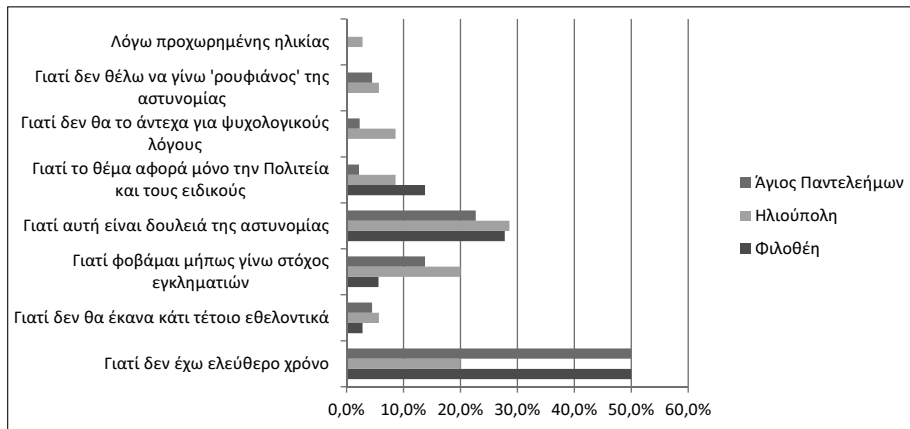
Γράφημα 13 : Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ ανά τόπο κατοικίας

Ο κυρίαρχος λόγος της μη συμμετοχής των πολιτών στα ΤοΣΠΠΑ ανά τόπο κατοικίας εστιάζεται, όπως και στο σύνολο δείγματος, στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου (Γράφημα 14). Χαρακτηριστικό είναι ότι στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα μειώνεται το ποσοστό, συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές, που αναφέρει ότι είναι δουλειά της αστυνομίας (18,5% έναντι 27,8% στη

Φιλοθέη και 28,6% στην Ηλιούπολη). Επιπροσθέτως, η απάντηση το *θέμα αφορά μόνο την Πολιτεία και τους ειδικούς* έχει μηδενικά ποσοστά στον Άγιο Παντελεήμονα. Φαίνεται, συνεπώς, πως οι κάτοικοι επιζητούν μια πιο συνθετική προσέγγιση στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας της περιοχής εκεί όπου τα προβλήματα είναι έντονα.

Γράφημα 14 : Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

8.4. Συμπεράσματα

Όσον αφορά τα **πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας**, σε σύνολο δείγματος παρατηρούνται μετριοπαθείς στάσεις, εφόσον πρώτη σε συχνότητα απαντήσεων καθίσταται η *κοινωνική πρόληψη*, η οποία ακολουθείται από την *αστυνομία* και το *συνδυασμό καταστολής και κοινωνικής πρόληψης*. Ανά τόπο κατοικίας παρουσιάζονται παρόμοιες απαντήσεις, με εξαίρεση την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπου πρώτη σε συχνότητα απάντηση είναι η *συμβολή της αστυνομίας*, δεύτερη η *κοινωνική πρόληψη* και τρίτη ο *έλεγχος της μετανάστευσης*.

Με βάση τα ανωτέρω προκύπτουν δύο σημεία που χρήζουν προσοχής: πρώτον, ότι το δείγμα αναγνωρίζει τη συμβολή των μέτρων κοινωνικής πρόληψης στην ομαλοποίηση της κοινωνικής ζωής. Δεύτερον, ότι ο ρόλος της αστυνομίας στην αντιμετώπιση του εγκλήματος παραμένει κυρίαρχος στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των κατοίκων. Ειδικότερα για την αστυνομία, η κατ'αρχήν αποδοχή του θετικού ρόλου της, θα πρέπει να ληφθεί θεσμικά υπόψη. Ο εκσυγχρονισμός, η αναδιοργάνωση καθώς και η καλλιέργεια της 'εγγύτητάς' της αστυνομίας σε σχέση με τους πολίτες συναποτελούν τη βάση για την περαιτέρω αποτελεσματική συμβολή της στην πρόληψη και περιστολή του εγκλήματος.

Ειδικότερα για την **κοινωνική πρόληψη**, το δείγμα αναγνωρίζει στην πλειονότητά του τη θετική συμβολή της στην αντιμετώπιση του εγκλήματος. Αναγνωρίζεται έτσι, αφ' ενός, ο ρόλος μιας πιο ανθρωπιστικής προσέγγισης ως απάντησης στο έγκλημα και, αφ' ετέρου, εμμέσως, η συμβολή των κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματογένεση. Παράλληλα, αναγνωρίζεται η σημασία του προνοιακού κράτους και της παρέμβασής του στην αντιμετώπιση προβληματικών κοινωνικών καταστάσεων. Ομοίως στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα όπου οι τάσεις εγκληματικότητας εμφανίζονται υψηλές, η συμβολή της κοινωνικής πρόληψης στην αντιμετώπιση του εγκλήματος αναγνωρίζεται ως σημαντική από την πλειονότητα του δείγματος.

Όσον αφορά την καταλληλότερη ποινή ανά **τυπολογία εγκλημάτων και δραστών**, παρατηρείται ότι το δείγμα επιλέγει κυρίως τη φυλάκιση για το σεξουαλικό έγκλημα- ειδικά το βιασμό- και την επίθεση για κάθε κατηγορία δραστών, με εξαίρεση τους ανηλίκους και τους εθισμένους στα ναρκωτικά. Η εθνικότητα του δράστη δεν επηρεάζει σημαντικά τις στάσεις του δείγματος ως προς την επιλογή της καταλληλότερης ποινής ανά έγκλημα.

Αναφορικά με την **αποκαταστατική δικαιοσύνη**, φαίνεται ότι η ηλικία του δράστη είναι η παράμετρος εκείνη που επηρεάζει τις στάσεις του δείγματος. Η πλειονότητα των ερωτωμένων αποδέχεται σε πολύ υψηλό ποσοστό την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνη στη περίπτωση των ανήλικων παραβατών. Γενικότερα, η ανηλικότητα συμβάλλει ως γνώμονας, προσανατολίζοντας το κοινό σε λιγότερο στιγματιστικές στάσεις, δεδομένου ότι η όποια παραβατικότητα δεν προσλαμβάνεται ακόμα ως έξη, ενώ παράλληλα συνυπάρχουν αυξημένες προσδοκίες για τη μελλοντική της παύση. Γενικότερα, από τις απαντήσεις του δείγματος προκύπτει μία κατ' αρχήν αποδοχή του εν λόγω θεσμού. Στην πλειονότητά τους οι ερωτώμενοι εξέφρασαν θετικές στάσεις απέναντι στο θεσμό, ακόμα και στην περίπτωση των ενηλίκων. Από τα ανωτέρω, καταδεικνύεται ότι μπορεί να υπάρξει, μέσω των κατάλληλων προϋποθέσεων, δυναμική εξέλιξη του θεσμού της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο μέλλον και προοπτικές εμπέδωσής του, τουλάχιστον για τα ήσσονος βαρύτητας ποινικά αδικήματα. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη διατηρεί υψηλά επίπεδα αποδοχής ανά τόπο κατοικίας, ακόμα και στον Άγιο Παντελεήμονα.

Όσον αφορά τα **Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα)**, παρατηρούνται υψηλά επίπεδα *έλλειψης γνώσης* για το θεσμό. Από την άλλη πλευρά, το δείγμα στην πλειονότητά του προτίθεται να συμμετέχει σε αυτόν. Η άγνοια των πολιτών για τον εν λόγω θεσμό, επιβεβαιώνει την ελλιπή διάχυσή του στην κοινωνία και εν μέρει τις επικοινωνιακές ελλείψεις της τοπικής διοίκησης αναφορικά με την ενημέρωση και την ενεργοποίηση των πολιτών.

Οι απαντήσεις του δείγματος σχετικά με τους λόγους συμμετοχής ή μη συμμετοχής των πολιτών στο θεσμό των Τοπικών Συμβουλίων, εάν ληφθούν

υπόψη από τους τοπικούς φορείς, μπορούν να προσφέρουν τη βάση για την οργάνωση μιας αποτελεσματικότερης επικοινωνιακής πολιτικής προς την ενδυνάμωση του θεσμού. Συγκεκριμένα, η συνειδητοποίηση των πολιτών για την κοινωνική ωφέλεια που προκύπτει από τη συμμετοχή τους φαίνεται ότι μπορεί να αποτελέσει κινητήριο παράγοντα της ενεργοποίησής τους στην τοπική κοινωνία. Από την άλλη πλευρά, όταν το δείγμα δηλώνει ότι δεν θα συμμετείχε στο θεσμό, επειδή θεωρεί ότι η αντιμετώπιση του εγκλήματος αφορά μόνο την *Πολιτεία και τους ειδικούς*, είναι προφανές ότι η ενημέρωση των κατοίκων θα πρέπει να στηρίζεται σε επιχειρήματα που θα θεμελιώνουν τις θετικές συνέπειες που προκύπτουν από τη συμμετοχή τους στην αντιμετώπιση του εγκλήματος. Εκείνο που φαίνεται να έχει αρθεί-και όχι μόνο στο εγκληματικό ζήτημα- είναι η υπευθυνοποίηση των κατοίκων για όσα συμβαίνουν στη γειτονιά τους. Υπό αυτή την έννοια η υπευθυνοποίηση των κατοίκων, οπωσδήποτε ισορροπημένη και ενταγμένη σε θεσμικά πλαίσια, οφείλει να περιληφθεί στην 'agenda' της αντεγκληματικής πολιτικής. Χαρακτηριστικό είναι ότι η πρόθεση συμμετοχής από πλευράς πολιτών καταγράφεται υψηλότερη όταν τα κοινωνικά προβλήματα εντείνονται, όπως για παράδειγμα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπου συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές του δείγματος, οι κάτοικοι εκφράζουν μεγαλύτερη επιθυμία συμμετοχής στο πλαίσιο μιας *εκφραστικής* (expressive) στάσης που απαιτεί τα προβλήματα να αντιμετωπισθούν από το σύνολο της κοινωνίας και όχι μόνο από τους καθ' ύλην αρμόδιους. Αυτή η διάσταση παρουσιάζει ενδιαφέρον, διότι ανοίγει νέες δυνατότητες για τη χάραξη και την εφαρμογή μιας συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, αφού εκεί όπου εμφανίζονται τα περισσότερα προβλήματα, οι πολίτες εκφράζουν τη διάθεσή τους να συμμετέχουν περισσότερο στην αντιμετώπισή τους. Περαιτέρω, εάν η συμμετοχή των πολιτών λάβει χώρα, θεσμικά και συντεταγμένα, δύναται να αποφευχθούν ή να περιορισθούν φαινόμενα ακραίων συμπεριφορών από τους πολίτες απέναντι σε ομάδες που στοχοποιούνται ως επικίνδυνες. Καθίσταται, συνεπώς, απαραίτητο για όσους χαράσσουν την αντεγκληματική πολιτική να διαχειρισθούν με προσοχή απαντήσεις των κατοίκων που υποστηρίζουν ότι οι αντεγκληματικές δράσεις είναι *θέμα της Πολιτείας / αστυνομίας*. Οι εν λόγω στάσεις, εξάλλου, ακολουθούνται συνήθως από χαμηλά επίπεδα συμμετοχής στη δημόσια ζωή και υψηλές προσδοκίες ανάληψης δράσεων αποκλειστικά από τους θεσμούς και τους δημόσιους λειτουργούς. Το κοινωνικό κεφάλαιο και η κοινωνία των πολιτών δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένα στην Ελλάδα. Η αλλαγή ή ο μετασχηματισμός αυτής της κατάστασης οπωσδήποτε απαιτεί μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς, συνοχή στη χάραξη και εφαρμογή νεωτερικών δράσεων και όχι 'λύσεις' καιροσκοπικού χαρακτήρα και εντυπωσιασμού.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αντεγκληματική πολιτική δεν τίθεται υπεράνω ελέγχου, κρίσης, έρευνας και αξιολόγησης, καθώς δεν βρίσκεται έξω από την κοινωνική διαδικασία, αντίθετα αποτελεί τμήμα αυτής, και μάλιστα ένα από τα σημαντικότερα. Οφείλει δε να απαντά αποτελεσματικά, άμεσα και κατάλληλα στα νέα κάθε φορά κοινωνικά δεδομένα και να απευθύνει ευρύτερα ερωτήματα για κρίσιμα ζητήματα, όπως η φτώχεια, η κοινωνική ανισότητα, ο ρατσισμός, η κοινωνική δικαιοσύνη, η κοινωνική ανοχή.

Οι συνέπειες και οι αντιδράσεις που προκύπτουν από την αντεγκληματική πολιτική, ξεπερνούν οποιονδήποτε υπολογισμό, κατάταξη, αξιολόγηση, ειδικά σήμερα, όπου η ροή της επικοινωνίας και της σύνδεσης μεταξύ διαφορετικών συστημάτων είναι αναπτυγμένη περισσότερο από ποτέ. Η αντεγκληματική πολιτική δεν μπορεί να είναι ούτε αέναα αμετάβλητη, ούτε μονολιθική. Αντίθετα πρέπει να συνιστά μία διαρκή επανεφεύρεση και να θέτει ένα δημοκρατικό πρόταγμα.

Όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, διακρίνονται για τον ανθρωπιστικό τους χαρακτήρα, την πίστη στη θετική συμβολή του προνοιακού κράτους, υπό το πρίσμα της κοινωνικής πρόληψης, και προτάσσουν ένα συνδυασμό μέτρων, κοινωνικού και κατασταλτικού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας.

Η πρόθεση συμμετοχής των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος, αν και σε επίπεδο ρητορικής εμφανίζεται υψηλή, στην πράξη αποδεικνύεται εξαιρετικά χαμηλή, καθώς ούτε τα ΤοΣΠΠα ούτε η αποκατατική δικαιοσύνη φαίνεται να έχουν λειτουργήσει επαρκώς. Η διαπίστωση αυτή συνιστά, ως ένα βαθμό, εκδήλωση της έλλειψης του κοινωνικού κεφαλαίου στην Ελλάδα αλλά και αποτύπωση της θεσμικής ανεπάρκειας ως προς την ουσιαστική στήριξη και εφαρμογή νεωτερικών μορφών αντεγκληματικής πολιτικής. Οι όποιες, κατά δήλωση, θετικές στάσεις των πολιτών απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική δεν είναι ικανές να υπερκεράσουν τα ανωτέρω προσκόμματα και ο πολίτης να θεωρήσει κατ' ουσίαν εαυτόν (συμ)μέτοχο της αντεγκληματικής πολιτικής. Εν κατακλείδι, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία πολλά από τα προαναφερθέντα μέτρα παραμένουν ανεφάρμοστα και ανενεργά τόσο για λόγους που αφορούν την κοινωνική δομή όσο και την κοινωνική δράση. Ωστόσο, οφείλουμε να σκεφθούμε σοβαρά ότι «η αντεγκληματική πολιτική δεν μπορεί να στηρίζεται στο νομικό πληθωρισμό αλλά στην ενδυνάμωση της προστατευτικής / εγγυητικής κοινωνικής λειτουργίας της Πολιτείας (μέσω και της αναθεώρησης παγιωμένων κοινωνικών αντιλήψεων αλλά και της πολιτικής διαχείρισης). Ένα διαβουλευτικό μοντέλο (συνεργασία-συμ-

μετοχή) είναι απαραίτητο».²⁵⁴ Η συμμετοχή αυτή ωστόσο προϋποθέτει την ύπαρξη συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου, την ανανέωσή του ανάλογα με τις αλλαγές στην κοινωνία, καθώς και τη συνεχή αξιολόγηση των επιμέρους δράσεων της αντεγκληματικής πολιτικής, υπό το πρίσμα της διασφάλισης και της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σε κάθε περίπτωση κρίσιμη για τη θεμελίωση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής είναι η θεμελίωση της ίδιας της συμμετοχικής δημοκρατίας.²⁵⁵ Τα ανωτέρω καταδεικνύουν τη σημασία της αντεγκληματικής πολιτικής για την κοινωνία αλλά και τη δυσκολία του έργου της.

²⁵⁴ Πανούσης, Γ. (2003) *Η Εγκληματολογία στην εποχή της αβεβαιότητας - Χάος, Διακινδύνευση & Έγκλημα-*, Εγκληματο-λογικά 25, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 68.

²⁵⁵ «Η δημοκρατία της εγγύτητας (*démocratie de proximité*) συνδυάζει την άμεση συμμετοχική δημοκρατία», Βλ. Πανούσης, Γ. (2013) «Πρόληψη στην πόλη: μας αφορά όλους», στο Ζαραφωνίτου, Χ. (επιμ.) *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης*, Πρακτικά Ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της», Διόνικος, Αθήνα, σ. 85-87:86.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Beccaria, C. [1764] *Περί αδικημάτων και ποινών*, μτφρ. Κοραής, Α., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Berger, P., Luckman, T. (2003)[1966] *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, μτφρ. Αθανασίου, Κ., Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα.
- Bottomley, K. (2002) «Εγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: «Αυστηροί με το έγκλημα – αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6: 640-646.
- Delmas-Marty, M. (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής*, μτφρ. Ζαραφωνίτου, Χ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Durkheim, E. (2005) [1900] *Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Elias, N. (1997) [1939] *Η διαδικασία του πολιτισμού: μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση, κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες*, τόμ. Ι., μτφρ. Λουπασάκης, Θ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Foucault, M. (1989) [1976] *Επιτήρηση και τιμωρία η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Χατζηδήμου, Κ., Ράλλη, Ι., Εκδόσεις Ράπτα, Αθήνα.
- Geib, G. [1835] *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας ως τον ερχομό του βασιλιά Όθωνα του Α΄*, μτφρ. Πανταζόπουλος, Ν.Ι., Γκοβόστη, Αθήνα.
- Heywood, A. (2006) [1994] *Εισαγωγή στην πολιτική*, μτφρ. Καράμπελας, Γ., Πόλις, Αθήνα.
- Houchon, G. (1988) «Το θύμα, συντελεστής προόδου στην Εγκληματολογία», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1:10-31.
- Hulsman, L., Bernat de Celis, J. (1997) *Άστοχες ποινές*, μτφρ. Νικολόπουλος, Γ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Jary, D Jary, J. (χ.η) *Collins, Λεξικό όρων κοινωνιολογίας*, Ι.Φλώρος, Αθήνα.
- Mouffe, C. (2004) *Το δημοκρατικό παράδοξο*, μτφρ. Κιουπκιολής, Α., Πόλις, Αθήνα.
- Romilly, de J. (2009) *Πόσο επίκαιρη είναι η αθηναϊκή δημοκρατία σήμερα;*, μτφρ. Οικονόμου, Ε., Ερμής, Αθήνα.
- Strauss, L. (1988) *Φυσικό δίκαιο και ιστορία*, μτφρ. Ροζάνης Σ., Λυκιαρδόπουλος, Γ., Γνώση, Αθήνα.

- Walzer, M. (1998) [1997] *Περί ανεκτικότητας. Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, μτφρ. Μανδελάκη, Κ., Καστανιώτη.
- Weber, M. (1997) *Βασικές έννοιες Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Κυπραίος, Μ., Κένταυρος, Αθήνα.
- Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα: 5^{ος} και 4^{ος} π.Χ. αιώνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Αλεξιάδης, Σ. (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 15-62.
- Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη.
- Αλεξιάδης, Σ. (2006⁵) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Αναγνωστάκη, Μ. (1994) «Η διαδικασία επιβολής ποινής ως στάδιο της αντεγκληματικής πολιτικής», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 73-75.
- Αντωνοπούλου, Μ. (1991) *Θεωρία και ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της Κοινωνιολογίας*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Αρτινοπούλου, Β. (1996) «Θυματολογία – σύγχρονες προσεγγίσεις», στο Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 24-25.
- Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Αρτινοπούλου, Β. (2011) «Οι 'γκρίζες ζώνες' της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στο Χαλκιά, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη. Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ.Ι., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 755-774.
- Αρχιμανδρίτου, Μ. (2007) *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία: βεντέτα και νόμος. Εγκληματολογική προσέγγιση*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Βιδάλη, Σ. (2010) «Μέτρηση του εγκλήματος και αντεγκληματική πολιτική», στο *Τιμητικός Τόμος Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 559-578.
- Βιδάλη, Σ. (2014²) *Αντεγκληματική πολιτική. Από τη μικροεγκληματικότητα στο οργανωμένο έγκλημα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Γεωργαράκης Ν., Δεμερτζής Ν. (επιμ.) (2015) *Το πολιτικό πορτραίτο της Ελλάδας. Κρίση και η αποδόμηση του πολιτικού*, Gutenberg – ΕΚΚΕ, Αθήνα.

- Γιοβάνογλου, Σ. (2007) «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη-θύματος: ένα ανεκμετάλλευτο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων», στο Γεωργούλας, Σ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 407-417.
- Γιοβάνογλου, Σ. (2016) «Υστερη νεωτερικότητα και αποκεντρωμένα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης: Η περίπτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/ύστερη-νεωτερικότητα-και-αποκεντρωμ/>
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, τεύχ. Α΄, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1997) «Στερητική της ελευθερίας ποινή και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (υπεύθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 87-109.
- Δασκαλάκης, Η. (1985) *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Δασκαλάκης, Η. (1985) *Μεταχείριση εγκληματία*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Δεμερτζής, Ν., Λίποβατς, Θ. (2006) *Φθόνος και μνησικακία: τα πάθη της ψυχής και η κλειστή κοινωνία*, Πόλις, Αθήνα.
- Δημόπουλος, Χ. (1990) *Abolitionism*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Δημόπουλος, Χ. (2006) *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δημόπουλος, Χ. (2008) *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου Χ. (2004²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (1991) «Αναπαραστάσεις του εγκληματικού φαινομένου, στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2000) «Εμπειρική διερεύνηση του φόβου του εγκλήματος σ' ένα δήμο της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Δασκαλάκη, Η., Παπαδοπούλου, Π., Τσαμπαρλή, Δ. (επιμ.) *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Η.Δασκαλάκη*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σ. 511-519.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος, Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*. Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (ελληνικά-αγγλικά).
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2003) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

- Ζαραφωνίτου, Χ. (2008) *Τιμωρητικότητα. Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου, Χ. Μ., Κουράκης, Ν. Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου, Χ. (2011) «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυση των συγκρούσεων;», στο Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (υπεύθ.έκδ.) *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προσκλήσεις. Επετειακό συνέδριο για τα τριάντα χρόνια δράσης της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 115-129.
- Ζαραφωνίτου, Χ., Χρυσόχοου, Ε. (2015) *Υπάρχουν ghettos στο κέντρο της Αθήνας; Εγκληματολογική διερεύνηση των κοινωνικών στάσεων και αναπαραστάσεων*, Τεύχ.1, Εγκληματολογικές Μελέτες, Διεύθυνση Σειράς: Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, ΠΜΣ «Εγκληματολογία», Πάντειο Πανεπιστήμιο, ελληνικά-αγγλικά.
- Κακκαλής, Π. (1997) «Ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία και πράξη από την άποψη των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 111-120.
- Καραγιαννίδης, Χ. (2011) *Προς μια συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Καραγιαννίδης, Χ. (2014) «Ελληνική αστυνομία και συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική – προβλήματα και προοπτικές», *Εγκληματολογία*, τεύχ. 1-2:75-83.
- Καραγιαννίδης, Χ. (2016) «Η κρίση ως ευκαιρία για τη χάραξη και υλοποίηση κοινωνικής αντεγκληματικής πολιτικής», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/η-κρίση-ως-ευκαιρία-για-τη-χάραξη-και-υ/>
- Καρκατσούλης, Π. (2000) «Κοινότητα – κοινοτισμός – κοινωνία – κοινωνική θεωρία: από την αυτονομία στην αυτο-αναφορά», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ. 4, 1, www.media.uoa.gr/issues/4_issue/karkats.html.
- Καρύδης, Β. (2004) *Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.
- Κονιδάρη, Α. (2016) «Αποτελέσματα έρευνας για τη στάση των Ελλήνων δικαστικών λειτουργών απέναντι στην αποκαταστατική δικαιοσύνη», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/category/ζητήματα-επανορθωτικής-δικαιοσύνης/>

- Κοτζιάς, Ν. (1999) «Η κοινωνική θέση τού κοινοτισμού και η αντιπαράθεσή του με το νεοφιλελευθερισμό», στο Ετζιόνι, Α. *Η κοινωνία της υπευθυνότητας*, μτφρ. Γανιάρη Α., Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 40-41.
- Κουράκης, Ν. (2005) «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», *Ποινικός Λόγος*, 2/2005, www.poinikologos.gr/arxείο/05t2e.html
- Κουράκης, Ν. (2006) «Ποινικές διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες: ένα κρίσιμο πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής», (πρώτη δημοσίευση: *Ποινικός Λόγος*, 2001, 2175-2179), www.niotho-asfalis.gr/na/meletes9.pdf
- Κουράκης, Ν. (2006) «Προλεγόμενα. Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», στο *Για να νοιώθουμε ασφαλείς σε μια κοινωνία ενεργών πολιτών. Πρακτικό εγχειρίδιο για τη νόμιμη προστασία του πολίτη από την καθημερινή παραβατικότητα*, Κεντρικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας και Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, <http://www.niotho-asfalis.gr/na/odigos.pdf> σ.1-96.
- Κουράκης, Ν. (2006) «Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)», <http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes16.pdf>
- Κουράκης, Ν. (2009⁵) *Ποινική καταστολή*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Κουράκης, Ν. «Ενεργοί πολίτες και πρόληψη της παραβατικότητας. Βασικές πληροφορίες και απαντήσεις σε ερωτήματα για μια καλύτερη ποιότητα ζωής στη γειτονιά μας», *Νοιώθω Ασφαλής*, <http://www.niotho-asfalis.gr/na/>
- Κουρτέσης, Ι.Π. (2007) «Το Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας στην Ηλιούπολη», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 69-75.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι., Παπαχρίστου, Θ. (1995) *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Λαμπροπούλου, Έ. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (1999) *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2003) «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: το «νέο» παράδειγμα στην αντεγκληματική πολιτική», στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του Ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη-Bruylant, Αθήνα-Βρυξέλλες.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2003) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ.10, σ.155-176.

- Μαγγανάς, Α. (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 2/2000:553-561.
- Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Ουματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.12/2006:1310-1317.
- Μαγγανάς, Α. (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Μαγκάκης, Γ. (1979) *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μαυρής, Μ. (2003) «Η ιστορική διάσταση της αντεγκληματικής πολιτικής - μια προσέγγιση στο πλαίσιο της εγκληματολογικής ιστοριογραφίας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Μουρίκη, Α., Μπαλούρδος, Δ., Παπαλιού, Ο., Σπυροπούλου, Ν., Φαγαδάκη, Ε., Φρονίμου, Έ. (επιμ.) (2012) *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας – 2012. Όψεις της κρίσης*, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Μπανταουη, Χ. (2003) «Ο κώδικας του Χαμουραμί», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 12-17.
- Νικολόπουλος, Γ. (1997) «Η προοπτική του ποινικού καταργητισμού στο έργο του Louk Hulsman: θεωρητική θεμελίωση και κοινωνική στρατηγική», στο Hulsman, L., Bernat de Celis, J. (1997) *Αστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Νικολόπουλος, Γ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Νικολόπουλος, Γ. (2005) «Κατασκευάζοντας έναν ευρωπαϊκό χώρο 'ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης': το 'Πρόγραμμα της Χάγης' και τα διακυβεύματα μίας υπερκρατικής βαθμίδας κοινωνικού ελέγχου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3:323-332.
- Νικολόπουλος, Γ. (2005) *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Νικολόπουλος, Γ. (2007) Ελευθερία, Ασφάλεια, Δικαιοσύνη: οι προβληματικές οριοθετήσεις του ευρωπαϊκού κοινωνικού ελέγχου», στο Ζαραφώνιτου, Χ. (επιμ.) *(Αν)ασφάλεια, αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ.73-95.
- Νικολόπουλος, Γ. (2008) *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής. Το «πρόγραμμα» της Χάγης και η εφαρμογή του*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

- Πανάγος, Κ. (2016) «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος. Το ελληνικό νομικό πλαίσιο υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <https://crime-in-crisis/sυνδιαλλαγή-ανηλικού-δράστη-και-θύμα>
- Πανούσης, Γ. (2003) *Η Εγκληματολογία στην εποχή της αβεβαιότητας - χάος, διακινδύνευση & έγκλημα*, Εγκληματο-λογικά 25, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Πανούσης, Γ. (2007) "Quo vadis Criminologia", στο Γεωργούλας, Στρ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 62-72.
- Πανούσης, Γ. (2007) «Στατική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.8-9:1010-1018.
- Πανούσης, Γ. (2008) *Καθ' υπερβολήν. Χρήσεις και καταχρήσεις. Νόμοι, αριθμοί και εικόνες κατασκευής φόβων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Πανούσης, Γ. (2013) «Πρόληψη στην πόλη: μας αφορά όλους», στο Ζαραφώνιου, Χρ. (επιμ.) *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης, Πρακτικά Ημερίδας*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της», Διόνικος, Αθήνα, σ. 85-87.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (1999) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6:602-607
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2002) *Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Παπαχρίστου, Θ. (1999) *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Πιτσάκης, Κ. (2003) «Η νομική παράδοση στο Δυτικό μεσαίωνα», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003.
- Ρίτσαρντσον, Σ., Βασιλαϊνας, Α. (1999) *Εισαγωγή στη στατιστική επιστήμη*, Κάκτος, Αθήνα.
- Σπινέλλη, Κ.Δ. (2005²) *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Σπινέλλης, Δ. (1997) «Προστασία του θύματος και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 173-194.
- Τζάμτζης, Ι. (2003) «Ρωμαϊκό δίκαιο», στο «Η ιστορία του δικαίου» μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003.

- Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Τσήτσουρα, Α. (1988) «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1:32-44.
- Τσήτσουρα, Α. (1994) «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 63-72.
- Τσήτσουρα, Α. (2003) *Η πρόληψη της εγκληματικότητας*, πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Τσήτσουρα, Α. (2007) «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 122-129.
- Τσίγκανου, Ι. (2016) «Αντεγκληματική πολιτική και τυπικός κοινωνικός έλεγχος στην Ελλάδα της κρίσης», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/αντεγκληματική-πολιτική-και-τυπικό/>
- Τσίγκανου, Ι. σε συνεργασία με Κουτσούκου, Η., Λαμπράκη, Ι., Λεμπέση, Μ. (2016) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην Ελλάδα σήμερα. Δεδομένα και Αναγνώσεις*, ΕΚΚΕ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Τσίρος, Ν. (2005) *Κοινωνιολογικοί αναστοχασμοί για το πολιτικό και το δίκαιο: η συστημική θεωρία του Niklas Luhmann*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Νικολαΐδου, Κ.Ε. (2008) *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, Gutenberg, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1984) *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1986) *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη: απ' την αρχαιότητα έως σήμερα*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1994) «Η «ποινή» του θανάτου», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 265-270.

- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1997) «Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου: η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», στο Τσήτσουρα, Α. (υπευθ.έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 135-146.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1998) «Η αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3, σ. 236-238
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1998) «Πενήντα χρόνια εγκληματολογικής στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 10:1038-43.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2007) «Η κατάσταση της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα», στο Γεωργούλας, Στρ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός Τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 73-76.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2008) «Εγκληματολογία και Δικαιώματα του Ανθρώπου», στο *Ποινικές Επιστήμες, θεωρία και πράξη. Προσφορά Τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα*, Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ.1441-1448.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», στο *Τιμητικός Τόμος Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 401-413.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2013) «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία: η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Εγκληματολογία*, τεύχ. 1-2, σ. 1207-1224.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2016) «Η πρόληψη του εγκλήματος ως μέσον αντεγκληματικής πολιτικής», στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <https://crime-in-crisis/η-προληψη-του-εγκληματος-ως-μεσον-αντε/>
- Φωτόπουλος, Ν. (2010) «Από τον μονοδιάστατο άνθρωπο στην αποικιοποίηση του βιοκόσμου: Χέρμπερτ Μαρκούζε και Γιούργκεν Χάμπερμας απέναντι στη νεωτερικότητα», στο Κονιόρδος, Σ.Μ. (επιμ.) *Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα*, Gutenberg, Αθήνα.
- Χαΐδου, Α. (1996) *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χαΐδου, Α. (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χαλκιά, Α. (2011) «Τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, διεθνώς και στην Ελλάδα. Κριτική προσέγγιση», στο Χαλκιά, Α. (επιμ.) *Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη. Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ.ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, 895-914.

- Χαλκιά, Α. (2012) *Η τιμωρητικότητα του κοινού και οι στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα*, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Χαλκιά Α. (2013) «Εγκλήματα ρατσιστικού μίσους στην Ελλάδα της κρίσης: από τη θυματοποίηση στην προσβολή της δημοκρατίας», *Εγκληματολογία*, τεύχ.1-2:80-88.
- Χαλκιά, Α. (2014) «Στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα», *Εγκληματολογία*, τεύχ. 1-2:66-75.
- Χαλκιά, Α. (2016) «Όψεις των εγκλημάτων μίσους στην Ελλάδα και προτάσεις για την αντιμετώπισή τους», στο Γασπαρινάτου, Μ.(επιμ.) *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Ομότιμο Καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, <http://crime-in-crisis.com/όψεις-των-εγκλημάτων-μίσους-στην-ελλά/>

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Agnew, J. (2002) “Democracy and human rights”, in Johnston, R.J., Taylor, P. (eds) *Geographies of global change*, Blackwell, London.
- Artinopoulou, V. (2015) *Restorative Justice in cases of domestic violence. Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs. European Public Law Organisation*, http://www1.eplo.eu/media/items/288/151109_Compilation_countryreports_addend
- Bazemore, G. Schiff, M. (2001) *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*, Elsevier, Cincinnati, OH.
- Bottoms, A.E. (1995) “The philosophy and politics of punishment and sentencing”, in Clarkson, C., Morgan, R. (eds) *The politics of sentencing reform*, Clarenton Press, Oxford.
- Bowden, B. (2006) “Civil society, the state, and the limits to global society”, *Global Society*, Vol. 20(2):175-178.
- Brannigan, A. (2007) “Restorative justice in post-genocidal Rwanda: from community to citizenship as a basis for social justice”, in Brannigan A., Pavich, G. (eds) *Governance and regulation in social life*, Routledge-Cavendish.
- Coleman, C. (2002⁵) *Understanding crime data: haunted by the dark figure*, Open University Press, Buckingham.
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (2004) “Crime prevention in the European Union”, Brussels, 12.3.2004, COM (2004)165 final, p. 1-19, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0165&from=EN>

- Communication from the Commission of 25 July 2001 «European governance - A white paper», COM(2001) 428 final, http://eur-http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/110109_el.htm
- Council of Europe, European Committee on Crime Problems (CDPC), «Draft recommendation on assistance to crime victims», Council of Europe, Strasbourg, 10-04-2006, www.coe.int/tcj
- Dahlberg, L. (2005) “The Habermasian public sphere: taking difference seriously?”, *Theory and Society*, Vol. 34(2):111-136.
- Duff, R.A. (2005) “Punishment”, in LaFollette, H. (ed.) *The Oxford handbook of practical ethics*, Oxford University Press, Oxford, p. 331-357.
- Durkheim, E. (1984) [1893] *The division of labor in society*, The Free Press, New York
- Dzur, A.W., Mirchandani, R. (2007) “Punishment and democracy: the role of public deliberation”, *Punishment and Society*, Vol.9(2):151-175.
- Farsedakis, J. (2003) “For the advancement of Criminology. Prerequisites and demands”, in Magganas, A. (ed.) *Essays in Honor of Alice Yotopoulos-Marangopoulos, Human Rights, crime, criminal policy*, Nomiki Vivliothiki-Bruyllant, Athens-Brussels, Vol.A', p. 357-366.
- Fattah E.A. (2008) “The future of Criminology as a social science and academic discipline”, *Annales Internationales de Criminologie*, Vol.46:137-161.
- Garland, D. (1990) *Punishment and modern society. A study in social history*, Clarendon Press, Oxford.
- Garland, D. (1991) “Sociological perspectives on punishment”, *Crime and Justice*, Vol. 14:115-165.
- Garland, D. (2001) *The culture of control. Crime and social control in contemporary society*, Oxford University Press, Oxford.
- Habermas, J. (1991) *The structural transformation of public sphere*, MIT Press, Massachusetts.
- Hauser, G.A. (2007) “Vernacular discourse and the epistemic dimension of public opinion”, *Communication Theory*, Vol.17(4):333-339.
- Hocshstim, J., Smith, D. (1948) “Area sampling or quota control? Three sampling experiments”, *Public Opinion Quarterly*, Vol.12 (1):73-80.
- Hudson, B. (1996) *Understanding justice*, Open University Press, Buckingham.
- Hutchinson, S. (2006) “Countering catastrophic Criminology”, *Punishment and Society*, Vol. 8(4):452-456.
- Johnstone, G. (2000) “Penal policy making: elitist, populist or participatory?”, *Punishment & Society*, Vol. 2(2):161-180.

- Kury, H., Obergfell-Fuchs, J. (2008) "Methodological problems in measuring attitudes to punishment (Punitivity)", in Kury, H. (ed.) *Fear of crime – punitivity. New developments in theory and research, Crime and Policy*, Vol.3, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum.
- LaFollette, H. (ed.) (2005) *The Oxford handbook of practical ethics*, Oxford University Press, Oxford.
- Loader, I. Sparks, R. (2010) *Public Criminology?*, Routledge, Oxon.
- Papadopoulou, P. (2006) "Victim-offender mediation for minors in Greece", *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, March 2006, Vol. 7(1):1-3.
- Peters, R. (2007) *Crime and punishment in Islamic law. Theory and practice from the sixteenth to the twenty-first century*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Pratt, J. (2002) *Punishment and civilization: penal tolerance and intolerance in modern society*, Sage, London.
- Pratt, J., Brown, D., Brown et al. (eds) (2005) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.
- Pratt, J. (2007) *Penal populism*, Routledge, Oxon.
- Redekop, P. (2005) "Culture of peace and cultures of punishment", Menno Simmons College, http://io.uwinnipeg.ca/~msc/downloads/MsC-earch_redekop1.pdf
- Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, D., Hough, M. (2003) *Penal populism and public opinion: lessons from five countries*, Oxford University Press, New York.
- Ryan, M. (2005) "Engaging with punitive attitudes towards crime and punishment. Some strategic lessons from England and Wales", in Pratt, J., Brown, D. et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.
- Siegel, L. (2005) *Criminology: the core*, Thomson-Wadsworth, CA.
- Spurk, C. (2010) "Understanding civil society", in Paffenholz, T. (ed.) *Civil society and peacebuilding: a critical assessment*, Lynne Rienner Publ., CO, USA, p. 4-27.
- Tonry, M., Farrington, D. "Strategic approaches to crime prevention", in Tonry, M., Farrington, D. (eds) *Building a safer society. Strategic approaches to crime*, University of Chicago, Chicago.
- Tyler, T. (2005) "Introduction: Legitimizing Ideologies", *Social Justice Research*, Vol. 18(3): 211-215.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2006) *Handbook of Restorative Justice Programmes*, Criminal Justice Handbook Series, New York, σ.1-114(7), http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf

- Zarafonitou, C. (2003) “ ‘New’ tendencies in prevention policy in Greece: Local Crime Prevention Councils and the partnership model”, in Magganas, A. (ed.) *Essays in Honor of Alice Yotopoulos-Marangopoulos, Human Rights, crime, criminal policy*, Nomiki Vivliothiki-Bruyllant, Athens-Brussels, Vol.B’, σ. 1563-1573.
- Zedner, L. (2002) “Victims”, in Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., (eds) *The Oxford handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford.
- Zimring, F., Hawkins, E., Kamin, S. (2001) *Punishment and democracy: three strikes and you ‘re out in California*, Oxford University Press, New York.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

European Social Survey, www.europeansocialsurvey.org

European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics, <http://www.europeansourcebook.org/>

Ελληνική Αστυνομία, www.astynomia.gr

International Association for Public Participation, (2007) IAP2 Core Values, <http://www.iap2.org>

